KO FOLKES.

EENE

AMSTERDAMSCHE GESCHIEDENIS.

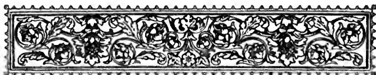
DOOR

H. A. BANNING.

„Het zijn sterke beenen
die de weelde dragen."

's-HERTOGENBOSCH.
Maatschappij de Katholieke Illustratie.
1885.

In de koomenij.

In dat gedeelte van het volkrijke Amsterdam, alwaar het slijk, de onzindelijkheid en het nakroost Abrahams bij voorkeur huisvesten, of om duidelijker te spreken in den Jodenhoek, bestond, nu al heel wat jaren geleden, een winkel, die, ofschoon ook slechts onder den nederigen naam van »koomenij", als een der drukste in de gansche buurt bekend was en van den vroegen morgen tot in den nacht onophoudelijk bezocht werd. De eigenaar van dezen win-

kel heette Ko Folkes; iemand, zooals men in de provincie-steden tevergeefs zou zoeken, die voor koomenijsman in de wieg gelegd was en er dan ook op het eerste gezicht door een ieder voor herkend werd, al had hij zijn gewoon wit sloofje niet voor. Ko Folkes was een braaf man, een eerlijk winkelier, een goed echtgenoot en vader, en dat zegt heel wat. Hij had jaren lang bij één patroon, een grossier in het koloniale vak, gediend en, omdat hij zuinig was, een aardig stuivertje overgelegd. Nooit zou hij er aan gedacht hebben een eigen zaak te beginnen, want hij ging in alles zeer *secuur* te werk en had, zooals hij zich gewoonlijk uitdrukte, reeds menigeen zien springen, die te vroeg zijn meester ontloopen was. Zijn patroon was echter iemand van den ouden stempel, die geen lust gevoelde om tegen de concurrentie van den nieuweren tijd te worstelen en daarom eenvoudig zijn winkel en kantoor sloot. Zoo kwam het, dat Ko voor zijn spaarpenningen een stand in den Jodenhoek kocht; want nogmaals de nukken van een nieuwen patroon te leeren kennen en verdragen, dit ging, zooals hij zeide, niet voor iemand, die de drie kruisjes reeds achter den rug had.

Hoe eerlijk Ko ook mocht zijn, was deze bewering toch maar voor de helft waar en bestond er voor het »zelf baas worden" nog een andere prikkel, een prikkel, die in den regel maar al te gevoelige plaatsen

weet te vinden. Sinds jaar en dag had hij namelijk kennis aan een meisje, dat zich wel mocht laten zien en, zooals Tollens gezegd zou hebben, zoo lief als schoon, zoo braaf als lief, maar ook even arm als lief en braaf was. Dit laatste was nu wel niet in staat om de andere hoedanigheden een zier te benadeelen of in de schaduw te stellen; maar geld weegt in onze materialistische eeuw zeer zwaar, en de oude lieden zeggen doorgaans — wie zal beweren dat zij geen gelijk hebben? — dat men van braafheid en schoonheid niet kan eten, dat de liefde het venster uitgaat wanneer de armoe de deur binnenkomt enz. Dit scheen onze *secure* Ko Folkes ook begrepen te hebben, en daarom hadden zij reeds zes jaren met elkander »geloopen", zonder dat hij het durfde wagen in het huwelijksbootje te gaan met eenig ander veergeld dan zijn knechtsloon. Er bestond ook nog een andere reden om het spreekwoord »verzint eer gij begint" niet uit het oog te verliezen. Betje kon heel goed de handen uit de mouw steken en desnoods een stuivertje mee verdienen, doch zij had een moeder, die weduwe was en gedurende haar leven veel had doorgestaan: die oude vrouw mocht zij toch niet aan haar lot overlaten. Dat alles bijeengenomen was oorzaak, dat Ko en Betje niet tot een huwelijk konden komen. Wijze menschen zullen nu wel zeggen, dat zij onder zulke omstandigheden beter gedaan hadden,

niet met elkander te verkeeren, want dat dergelijke omgang, zonder bepaald vooruitzicht, ongeoorloofd en altijd gevaarlijk is; doch even onweerlegbaar als dit is de waarheid, dat zoodanige leer doorgaans voor doove ooren gepreekt wordt.

Wij hebben het bovenstaande wat omslachtig te boek moeten stellen, om den lezer eenigszins op de hoogte te brengen en ook omdat wij bij onze hoofdpersonen ongaarne met de deur in het huis vallen.

Ko Folkes zat dus in zijn eigen »gedoente" in den Jodenhoek, en het ging hem zeer goed, veel beter zelfs dan hij ooit had kunnen denken. Hij verdiende dit ook, want hij gaf goede waar voor het geld, was altijd vroolijk en gedienstig, altijd even spraakzaam en nooit slecht gemutst of knorrig, zelfs niet wanneer kinderen, die nauwelijks boven de toonbank konden zien, voor de tweede of derde maal een zakje peper of kaneel kwamen verruilen. Ko bezat ook een zekere bedrijvige gedienstigheid ten opzichte van vreemdelingen, die naar de woning van dezen of genen kwamen vragen, en wees hen met zooveel zorg en belangstelling terecht, alsof hij van elk adres zijn provisie had. In enkele hoedanigheden, veelal dergelijken winkeliers eigen, was Ko onovertrefbaar. Zoo kon hij voor de honderdste maal op denzelfden dag over het mooie of leelijke weer spreken, met zooveel ernst in woorden en gebaren, alsof het onderwerp

zoo even eerst ter spraak gekomen en van het hoogste maatschappelijk belang was. Dan was hij op zijn manier ook altijd heel grappig en vol geoorloofde kwinkslagen tegen de dienstmeisjes, die zich bij hem thuis gevoelden en den eerzamen winkelier altijd vertrouwelijk bij zijn doopnaam noemden, zelfs nog toen hij reeds lang gehuwd was en bereids twee echtelijke spruiten had.

Zijne vrouw, in de gansche buurt als »Betje uit de koomenij" bekend, was thans een even flinke huisvrouw en zorgvuldige moeder, als vroeger een lief meisje, en stond haar man in zijn waarlijk vermoeiende bezigheden bij, zooveel hare huiselijke bezigheden zulks toelieten. Zij was, vooral bij het opkomend geslacht, zeer bemind, omdat zij soms handen vol rozijnen of vijgen uitdeelde, tot even groote tevredenheid als verbazing van sommige moeders, die zich maar niet konden begrijpen, hoe dit op zulke kleinigheden kon overschieten. Het eenige, wat men haar wel eens ten laste legde, was, dat er zich bij de toenemende welvaart, zoo het scheen, een greintje hoogmoed en trotschheid in haar openbaarde, wat kwade tongen deed zeggen dat zij haar hoofd in den wind begon te steken, dat zij de broek aan had en Ko voor een oortje thuis lag. Ofschoon dit laatste bepaald laster was, kon het toch niet ontkend worden, dat er wel iets van dien aard in haar bestond,

wat men om harentwille anders gewenscht zou hebben; een vonkje, dat met den tijd wel eens een gevaarlijke vlam kon worden, wanneer het niet bij tijds uitgedoofd werd.

Betjes moeder was ongeveer zestig jaren oud, toen het Folkes goed begon te gaan. Zij was een krasse vrouw voor haar leeftijd, die altijd even helder gekleed ging en des Zondags, wanneer zij netjes in de plunje stak, wel tien jaren jonger geleek dan zij eigenlijk was; iets, wat zij in den regel niet zonder zelfbehagen hoorde zeggen, want oude menschen hebben ook wel eens hunne coquette buien. Zij had vroeger, zooals zij vaak vertelde, een aardig stukje brood gehad, toen er nog een bordje boven haar deur hing met het opschrift: »*Hein de Kruyer, klop tapyten en breng deekens naa de volmoolen.*" Doch die tijden waren sinds lang voorbij; haar man was »gesturven", toen haar eenigst kind nog aan den leiband liep, haar niets nalatende dan zijn eerlijken kruiersnaam. Sedert dien tijd had de weduwe haar brood met de naald moeten verdienen, wat haar door Gods zegen nog al gelukt was. Zij had, wel is waar, bittere dagen geteld, maar toch het hoofd boven water gehouden, en het moet gezegd worden, dat zij van Betje een huisvrouw had weten te maken, die de handen terdege kon roeren.

Toen Folkes een jaar of wat gehuwd was en zijne

zaak zich meer en meer uitbreidde, besloot hij, na een ernstig beraad met zijne vrouw, haar moeder bij zich te nemen, om een beetje op de kinderen te passen en nu en dan een hand uit te steken aan het »loopende huiswerk." Dit plan werd ten uitvoer gebracht, en Folkes zeide later altijd, dat van dit oogenblik af de grootste zegen in zijn huis gekomen was. Of die grootmoeder daaraan werkelijk bijgedragen heeft, dit kan ik niet met waarheid zeggen, doch ik wil er toch even op wijzen, omdat ouderliefde eene deugd is, waarvoor reeds hier belooning is toegezegd, en ook om met een enkel woord te doen zien dat Folkes een braaf man was.

Fortuin en vlijt hadden dus in weinige jaren van Folkes een burgerman gemaakt, en ofschoon hij wel geen groote sommen vergaarde, zijne inkomsten vermeerderden steeds, en het was hem dus niet moeielijk, in zijn huishoudelijk budget, dat, evenals de ministeriëele budgetten, jaarlijks grooter en grooter werd, te blijven voorzien.

Dat waren gelukkige dagen voor onzen Ko, die, van den morgen tot den avond, met een opgeruimd gemoed voor de belangen zijner zaken bezig zijnde, zich niet meer met de wereld buiten hem bemoeide dan hoog noodzakelijk was, geen haat of vijandschap kende, noch ongeoorloofde vermaken najaagde. Hij diende God in de vervulling zijner plichten; hij kon

zijne kinderen behoorlijk school laten gaan, en had het vooruitzicht eenmaal van zijne spaarpenningen op meer gevorderden leeftijd eenige rust te genieten.

Doch toen kwam de booze vijand, die altijd rond gaat, waar vrede, liefde en eendracht wonen, om er zijn zaad van hoogmoed, tweedracht en afgunst te zaaien.

Het was Kerstavond.

Er zijn voorzeker weinig goede Christenen, die niet met een zoet gevoel vervuld worden, wanneer zij aan dien schoonsten avond van het gansche jaar denken. Is het, omdat hij herinnert aan den nacht, die er op volgt, waarin het Licht der wereld verscheen, waarin het Woord vleesch werd, waarin de Godmensch in het stoffelijk hulsel der menschheid op aarde kwam, om heil en zaligheid te brengen? Wij twijfelen er niet aan. Maar er zijn nog andere kerkelijke feesten, die aan niet minder groote mysteriën zijn toegewijd. Paschen, dat ons herinnert aan de glorierijke verrijzenis van Christus uit den dood; Pinksteren, aan de zending van den H. Geest over de Apostelen. De vooravond van Paschen of van Pinksteren is echter in het christelijk huisgezin niet te vergelijken bij den vooravond van Kerstmis. Noch tijden van vervolging, noch dagen van weelde hebben de eigenaardige, heilige feestvreugde kunnen smoren

van dien avond, welke zoo geheel het kenmerk, den stempel draagt uit de dagen van een levend geloof.

Doch die heilige feestvreugde is niet meer zoo algemeen als vroeger; zij is met den eenvoud van den goeden ouden tijd op den achtergrond geweken. Alle ouden van dagen, die zich in een godsdienstige opvoeding hebben mogen verheugen, herinneren zich met weemoedige vreugde, hoe zij als kind dien heerlijken Kerstavond in het ouderlijk huis doorbrachten. Hoe, na afloop der dagelijksche bezigheden, allen zich feestelijk bijeenschaarden, onschuldig en blij en met een vroom gemoed, als verwachtte men in elke woning het kind Jesus, dat komen moest om ons tot kinderen Gods te verheffen. Hoe die gezangen, zoo eenvoudig, doch tevens zoo tintelend van echt christelijke poëzie, met een onschuldig en blij gemoed werden aangeheven, als wilde men er den nacht door doen vervroegen, waarin het grootste wonder plaats had, dat ooit de wereld zag, een wonder, dat de hemelen juichen en de hel tot in hare diepste afgronden sidderen deed.

Is dit alles nog zoo? Niet geheel, niet zoo algemeen meer. Op het land en in de woningen van de eenvoudigen van hart, die wel *in* de wereld, maar niet *naar* de wereld leven, bereidt men zich nog altijd op dezelfde godvruchtige wijze op de komst van Christus voor; doch in de groote steden, waar de wereldsche

vermaken hunne tenten hebben opgeslagen, is die loffelijke gewoonte onzer voorouders een uitzondering geworden. Men hoort ook op den heiligen avond aan de huizen niet meer het »HERDERS, HIJ IS GEBOREN", met een stem, bevende van koude; men ziet het niet meer, hoe een oude man of vrouw in den gang, soms in de huiskamer wordt gelaten, om een kom warme koffie uit de handen van een klein knaapje of meisje te ontvangen, dat reeds vroeg leert, hoe men door naastenliefde en weldadigheid de komst moet vieren van Hem, die bovenal een vriend der armen is. Men hoort niet meer, zooals vroeger, den nachtwacht zijn Kerstlied in de donkere straten zingen, wanneer hij de geloovigen wekte om naar de vroegmis te gaan. De koude adem der moderne maatschappij heeft die liefelijke spruiten van een werkdadig geloof doen verdorren, zooals de nachtvorst in de lente de bloesems. Die maatschappij heeft de christelijke liefdadigheid uit het openbare leven verbannen en ter vergoeding octrooi verleend aan de grondstellingen der philanthropie. Zij heeft koloniën van weldadigheid opgericht, waar de armen brood krijgen, zonder dat het hart er iets bij gevoelt, zonder dat een blik of gedachte het kenmerk dragen, dat de hand in naam van Christus den cijnspenning der liefde toereikt. De moderne maatschappij verschaft ons op den Kerstavond bals, concerten, tombola's en zooal meer; en wordt

het ook niet meer gedoogd, dat de arme oude vrouw aan de deur van den rijke de feestgave vraagt in naam van den Messias, die geboren wordt; is het niet meer geoorloofd, dat de wacht de vrome kerkgangers in den donkeren nacht met zijn *fluks op de been, gij herdersknapen* begroet, — het vindt weinig belemmering, dat zich een joelende menigte rondom de schitterend verlichte lokalen beweegt, waar men niet aan Christus denkt, en niet den armen, maar het zinnelijk genot offers brengt 1).

Hierom en dewijl men gewoon geworden is de onschatbare gebruiken onzer voorouders ouderwetsch te noemen, dewijl men door het verkeer met menschen, die voor deze gebruiken glimlachend de schouders ophalen, in eene onverschoonbare lauwheid en onverschilligheid is vervallen, — daarom is de Kerstavond in de huisgezinnen niet meer wat hij vroeger was: de grootste feestavond van het gansche jaar. De ster van Jacob gaat dien avond niet meer op in de gezinnen, waar men deuren en vensters heeft geopend voor het licht der moderne beschaving.

In den winkel van Folkes was het in den namiddag,

1) Te Parijs, waar de zinnelijkheid ten troon zit, is het in den heiligen Kerstnacht nog erger dan hier te lande. Daar houdt men onder den naam van *réveillons* drinkgelagen, die tot in den morgen voortduren.

toen de zon het einde van haar korte loopbaan naderde, buitengewoon druk, zooals gemeenlijk des avonds vóór de Zon- en feestdagen. Onze Ko had geen handen genoeg te zijner beschikking, want zijn vrouw, die hem anders ijverig bijstond, had het schier even volhandig in het huishouden. Wij willen de huiskamer, die aan den winkel grensde, binnengaan, om ons hiervan te overtuigen. Het is een huisvertrek, dat er inwendig uitziet, zooals men die bijna bij elken kleinen winkelier zal aantreffen. Men vindt er een vierkante in was gewreven schuiftafel, zes matten stoelen, een mahoniehouten chiffonnière met groote koperen knoppen, en een kruisbeeld, alsmede de Zondagsche »Engelsche lamp" er boven op; voorts een blauwgeverfden vloer met een gestreept karpet onder de tafel en een paar schilderijen aan den muur — ziedaar alles. De oude vrouw zat op het warmste plekje bij de kachel, die vroolijk snorde, want het was zeer koud. Zij was gekleed in een laag uitgesneden paars jak, waaruit een sneeuwwitte halsdoek te voorschijn kwam, en droeg een glad mutsje, dat zorgvuldig de grijze haren verborg, zoodat er slechts enkele aan de ooren van zichtbaar waren. Had zij haar ouden knijpbril op den neus gehad, zooals vroeger voordat Betje haar, niet zonder eenigen hoogmoed, een mooien zilveren bril met veeren had gekocht, men zou onwillekeurig aan de beroemde haspelaarster

van Gerard Douw gedacht hebben. Vóór haar op de tafel lag een kerkboek, dat haar zeker meer dan vijf en twintig jaren had gediend tot een leiddraad voor haar geestelijke behoeften. Op dit oogenblik liet zij langzaam door haar vingers de kralen van een rozenkrans glijden, die men dan ook regelmatig op elkander hoorde tikken. Aan bedoelden rozenkrans hing een zilveren kruisje, dat zeer oud en reeds op twee plaatsen gesoldeerd was. Dat kruisje had zij als kind ten geschenke ontvangen van den pastoor voor het opzeggen van »de passie" op Palmzondag, en zij had het altijd als een dierbaar kleinood bewaard. Haar verlangen was, dat de rozenkrans, waaraan zooveel tranen van weemoed, dankbaarheid en vurige godsvrucht kleefden, haar eens in haar doodkist zou vergezellen. De oude vrouw zag er nog frisch en gezond uit; maar haar hoofd had bijna altijd een schommelende beweging, niet alleen bij een buitengewone gemoedsstemming, maar ook wanneer zij met inspanning ergens op staarde, b. v. wanneer zij een draad in de naald moest steken of een steek van haar breiwerk opnemen, dien zij had laten vallen.

Betje was druk in de weer, want het was met de feestdagen, zooals zij het noemde, een korte week. Het ging haar wel aan het hart, dat zij haar man zoo alleen in den winkel moest laten »tobben", maar zij kon met den besten wil niet anders handelen,

want er moest noodzakelijk nog eenig kindergoed »van den vloer." Zij had wel een dagmeisje, dat nog al handig was; maar de wasch en nog wel de kinderwasch »aan kant maken" — vraag het maar aan alle zindelijke burger-huisvrouwen — dat doen de meiden nooit goed. Zij repte zich dan ook, dat hare wangen gloeiden en liet, toen zij weder een stapeltje netjes opgevouwen boezelaartjes bij het overige goed op de tafel legde, een diepen zucht hooren. De oude vrouw, wier gehoor zeer scherp was, hief het schommelende hoofd op en vroeg:

»Waarom zucht je, Betje?"

»Och, moeder," antwoordde de dochter, »mij dunkt, dat ik daartoe reden genoeg heb."

»Wat deert u dan, mijn kind?" vroeg de oude vrouw met deelneming.

»Wel, moeder, u ziet toch ook wel, dat ik van den morgen tot den avond geen oogenblik rust heb, en evenwel de helft niet kan doen van hetgeen er gedaan moet worden. Daar staat nu die arme stumperd van 'n Ko tusschen een dozijn menschen, die allen evenveel haast hebben, en ik beul en sloof mij hier af, zonder dat ik in staat ben hem een handje te helpen. Waarlijk, moeder, eene arme dienstmeid heeft het beter dan ik! Zij heeft ten minste nog een uitgaansdag, en ik zit hier altijd tusschen vier muren en tot over mijn ooren in de drukte."

Het hoofd der oude vrouw begon te schudden, maar op een geheel andere wijze dan gewoonlijk. De vrijwillige en onvrijwillige schommelingen waren met elkander in contradictie gekomen, en het oude, grijze hoofd was niet ongelijk aan een bootje, dat door een onverwachten rukwind in de gelijkmatige bewegingen van den golfslag gestoord wordt; zij sloeg een gramstorigen blik op hare dochter en zeide:

»Wel foei, mijn kind, je bezondigt je! Is niet juist die groote drukte, waarover je klaagt, een uitvloeisel van Gods grooten zegen? Ik heb je zoo vaak verteld hoe uw vader en ik, toen je nog klein was, de handen naar den hemel opstaken om werk en brood, en je durft thans met Gods zegen zoo roekeloos den spot drijven?"

Juffrouw Folkes sloeg de oogen neder voor haar moeder, die bij haar in hooge achting stond; doch zij liet er desniettemin op volgen:

»U zal toch wel toestemmen, moeder, dat ik niets meer ben dan eene slavin; dat ik dag noch nacht rust heb en vóór mijn tijd oud word? Dat is toch alles waarlijk geen zegen!"

»Maar wie beveelt u meer te doen dan je kan? En is dan die overvloed van kindergoed, waarover je nu klaagt, niet reeds een bewijs van overvloedigen zegen? Toen ik in uwe jaren was, behoefde ik het mij met de kinderwasch zoo druk niet te ma-

ken, en dat was waarlijk geen reden om er mij over te verheugen."

»Maar moet ik dan de kinderen niet fatsoenlijk voor den dag brengen?" vroeg Betje eenigszins spijtig.

»Voorzeker, en netjes en zindelijk ook! Ik zeg ook niet dat zij te *statieus* gekleed gaan; maar kan dat waschgoed ook zonder u niet »aan kant" komen? Ben *ik* er niet goed genoeg meer voor, of heb je geen meid, die het kan doen?"

»Ja, de meiden leven er maar zoo wat mee heen, dat weet je ook wel, moeder. Wanneer die er altijd over gaan, is het goed verslonsd, voordat het half versleten is, en daarvoor moet men te hard werken."

»Welnu, mijn kind, als het dan niet anders kan, moet je in Gods wijze bestiering berusten," zei de verstandige vrouw, die wel zag dat dit een thema *sans fin*, of, om meer naar haar meening te spreken, een gebed zonder eind zou worden. »Wanneer je," dit voegde zij er nog bij, »wanneer je echter eenige jaren wil terugdenken, zal je meer grond vinden om God met een blij gemoed te danken dan om te zuchten of te pruilen."

Ofschoon Betje in haar hart op de bondige redeneering harer moeder ja en amen moest zeggen, ging er toch iets in haar gemoed om, dat daarmee niet overeenstemde.

Duurzaam geluk verstompt den indruk, dien het bij zijn eerste verschijning maakt. 't Is schande, dat men het moet zeggen, maar de meeste en zelfs zeer brave menschen gaan aan dat euvel mank, en Betje maakte daarop geen uitzondering. Er begon een zaad van ontevredenheid of liever van onvergenoegdheid in haar hart te ontkiemen, waarvan die lieve vrouw eens zeer wrange vruchten zou plukken. In het begin van haar huwelijk en toen zij, zooals men het wel eens noemt, nog met tobben haar brood moest verdienen, had zij al de groote en kleine lasten des levens gewillig gedragen, omdat die lasten nog altijd moesten dienen om eigenlijk gelukkig te worden, om haar zekere welvaart te verschaffen, evenals het zweet van den landman het zaad des voorspoeds besproeit; doch nu die welvaart er eenmaal was, nu het rad der fortuin geen stoot meer behoefde, maar uit zichzelf bleef loopen, nu kon zij zich zoo goed niet meer schikken in de groote en kleine moeielijkheden, die van elke plichtvervulling onafscheidelijk zijn.

Zij had zich nog wel niet rechtstreeks door den hoogmoed laten meesleepen; maar er waren toch gedachten bij haar opgeweld, die zij had gekoesterd in plaats van ze te onderdrukken. Zoo dacht zij bij voorbeeld, dat het toch zeer onaangenaam was, in zulk een klein huis en in zoo'n smerige buurt te wonen. Dan was een koomenijswinkel ook niet alles; men

had nooit gedaan noch des Zondags, noch in de week; en waarom, zoo dacht zij, zou zij niet mogen wenschen op een andere wijze een eerlijk stukje brood te verdienen?

De lezer zal wellicht deze uitweiding vrij vervelend vinden, desniettemin neem ik er geen woord van terug. Ik heb den vinger op een wond gelegd, waaraan velen maatschappelijk doodbloeden. Daar zijn er met juffrouw Folkes, die dezelfde zwakheid of liever hetzelfde kwade beginsel bij zich laten ontkiemen; maar ook duizenden worden door de gevolgen er van in het ongeluk gestort, want »*het zijn sterke beenen die de weelde dragen.*"

Het was inmiddels avond geworden. De beide kinderen, twee aanvallige meisjes van zeven en acht jaren, waren uit de school te huis gekomen. Het jongste beefde als een riet van de koude, en grootmoeder beijverde zich om de kleine roode handjes in de hare te verwarmen. Men kon zien, dat dit kind haar lieveling was. Het had een aardig rond kopje, twee bolle wangen, die bloeiden als rozen, gitzwarte, glinsterende oogen en bruin golvend haar. Het oudste meisje was eene blondine met groote blauwe oogen, die eer in het hoofd van een zestienjarig meisje gepast zouden hebben. Ook was er in den ganschen vorm van het langwerpig gelaat iets ontwikkelds, dat haar ouder deed schijnen dan zij was.

Het waschgoed was van de tafel verdwenen en had plaats gemaakt voor een blinkende dikbuikige tinnen koffiekan en eenige kopjes en schoteltjes. Ko was van tijd tot tijd binnen geweest, om zijn verkleumde handen te warmen, en zei herhaaldelijk tot zijn vrouw, dat hij er zich in den winkel wel door zou redden en zij den feestavond maar binnen moest blijven, te meer omdat de kinderen nu toch wat langer opbleven dan gewoonlijk.

»Grootmoeder," zei het kleinste meisje, dat Jansje heette, toen zij bij de oude vrouw op de warme stoof stond, »vertelt u ons nu van avond van het kindje Jesus, dat 's nachts bij de koeien in den stal lag, toen het zoo koud was, en van de engeltjes, die zoo mooi zongen?"

De grootmoeder legde de dorre hand op het hoofdje van haar kleinkind, zag het lieve meisje aan met oogen, waarin de innigste zielevreugde spiegelde, en zeide:

»Ja, kinderen, nu is het de »heilige avond," nu zal ik u vertellen van het goddelijk kind, dat te Bethlehem in een stal geboren werd; maar dan moet je goed luisteren en onthouden wat ik zeg."

»O ja, grootmoe;" sprak het kind, de schitterende zwarte oogen naar de oude vrouw richtende; »ik weet nog heel goed dat u verleden jaar vertelde van den os en den ezel bij het kribje van Onzen Lieven

Heer en van den ondeugenden koning, die de kindertjes liet vermoorden."

»Komt dan eens hier," hernam de oude vrouw, en zij plaatste de kinderen aan weerszijden van haar schoot, sloeg haar kerkboek open en haalde er een prentje uit te voorschijn, dat nog wel eens zoo oud was als het boek, waarmede wij reeds kennis gemaakt hebben. Op het prentje, dat wel geel en gekreukt was, maar om de innig godsdienstige gedachten, die er op uitgedrukt waren, veel meer waarde bezat dan al de schitterende prentjes te zamen, die in onzen tijd uit de Fransche fabrieken voortkomen, was een groot hart afgebeeld, waaruit liefdevlammen opstegen. Boven dit hart zweefden engelen, met een breed golvend lint in de handen, waarop te lezen stond: *Gloria in excelsis Deo.* Het hart zelf rustte op de stad Bethlehem. In de beide hoeken aan den voet zag men voorstellingen betrekking hebbende op de geboorte des Heeren: de aanbidding der koningen en der herders. De ster flonkerde boven den stal; de drie koningen hadden een groot gevolg en ook kameelen bij zich, terwijl men bij de herders een lammetje en een korf met duiven ontwaarde. In het hart stond in kleine gothische letters het volgende te lezen:

Kniel, hemel, aarde kniel;
Want hij, de satan viel
Voor 't alvermogend wicht,
En in der eeuwen nacht,
Brak op het onverwacht
Een alhezielend licht.
Niet als een keizer op zijn troon,
Niet als de jonggeboren zoon
Eens konings, in satijn gehuld,
Maar in een naakten, kouden stal,
Daar ligt de Heer, de God van Al,
Om onzer zonden schuld.
Gods woord en eed
Deed zonde en leed
In 't niet vergaan;
Het zaad der vrouw
Bracht vreugd na rouw
Den schepslen aan.
Juich dan vrij,
Volkenrij!
In uw lot:
Want het wicht,
Dat daar ligt,
Is uw God.

De grootmoeder verhaalde nu hoe Onze Lieve Heer in de diepste armoede en vernedering gekomen was, om ons een voorbeeld te geven van nederigheid, om ons te leeren, dat wij ons hart niet aan aardsche schatten en wereldsche grootheid, maar aan de hemelsche goederen moeten hechten. Hoe vooral de kinderen niet met minachting mogen neerzien op de kinderen der armen, omdat deze geen mooie kleeren aan hebben; want dat ook het lieve kind Jesus in lompen gehuld was en niet eens een bedje en wiegje had, om in te slapen.

De kleine Jansje vouwde diep bewogen de handjes en zeide, dat zij het kindje Jesus wel graag haar bedje zou willen geven. De grootmoeder kuste haar op de roode wangen en bracht haar zeer duidelijk aan het verstand, dat alle kinderen broertjes en zusjes van het kindje Jesus zijn, en dat elke arme hut door de liefde-offers ter eere van het goddelijk kind een stal van Bethlehem wordt. Vervolgens verhaalde zij, hoe de koning Herodes het kind Jesus vervolgde, omdat hij een slecht mensch was, vol trotschheid en hoogmoed, en hoe daarentegen de herders, die in nederigheid God dienden, op de roepstem der engelen dadelijk naar den stal gingen, voor het kind nederknielden en het aanbaden. Zij was onuitputtelijk in toepassingen op het verderfelijke en zondige van den hoogmoed, en gaf het bewijs dat geen geleerdheid noodig is om

welsprekend te zijn, en dat de mond van zelf overvloeit van hetgeen waar het hart vol van is.

De kinderen luisterden vol aandacht. Anderen zouden er wellicht bij in slaap gevallen zijn, maar zij waren er reeds dagen lang door de oude vrouw op voorbereid. Zij had in haar levendige godsvrucht die jeugdige harten ontvankelijk gemaakt voor het zaad, dat zij op den heiligen avond zou strooien. Ook herinnerden de kleinen zich nog zeer goed, hoe grootmoeder het vorige jaar hetzelfde had gedaan, en de indruk er van was, om den diepen ernst waarmede de oude vrouw de kinderen jaarlijks op de komst des Heeren voorbereidde, levendig in hun hart gegrift.

Gelukkige huisgezinnen, waar men zóó de komst des Heeren viert, waar zóó de gebruiken onzer vrome voorouders in eere gehouden worden! De indrukken, die zoodanig heilig gebruik achterlaten, zijn als zoo vele verschansingen te beschouwen bij de aanvechtingen, welke men in later tijd van zinnelijkheid en wereldsch genot te verduren heeft; de indrukken mogen verflauwen, geheel verdwijnen doen zij nimmer. De brave oude vrouw had nooit aan een opvoedingsstelsel gedacht, nooit een geleerd werk over de opvoeding van meisjes of een gezondheidsleer der ziel geraadpleegd. Het was alleen levendig geloof, innige godsvrucht, liefde tot God en hare kleinkinderen, die tot leiddraad harer handelingen strekten en haar zoo welsprekend maakten.

Dat is de wijsheid die van God komt!

De kleine Jansje deed, met haar vinger op het prentje wijzende, honderden vragen, bij voorbeeld over den zwarten koning, of Onze Lieve Heer niet bang voor hem was; over de kameelen die hij bij zich had, over het lammetje en de duiven van de herders, enz. Keetje, haar oudere zusje, sprak geen woord, maar had de sprekende blauwe oogen onafgewend op grootmoeders mond gericht en gaf van tijd tot tijd de borst door een diepen zucht lucht. Wat de oude vrouw verhaalde maakte op haar een geheel anderen indruk dan op haar jongere zusje. Jansje verheugde zich over hetgeen zij hoorde; Keetje, die een week en prikkelbaar gestel had, was er door getroffen.

Juffrouw Folkes had haar gansche drukte vergeten; hare handen lagen gevouwen in den schoot, zoolang het gesprek duurde. Toen de oude vrouw het kerkboek dicht geslagen en den beiden kinderen een dankbaren kus had gegeven, omdat zij zoo aandachtig geluisterd hadden, zeide hare dochter:

»Moeder, zing nu nog eens het Kerstlied, je weet wel, dat ik zoo graag hoorde toen ik nog een kind was."

»Ja toe, grootmoê," riep de kleine Jansje, met beide handjes het dorre gelaat der oude vrouw streelende, »toe, lieve grootmoê, dan zal ik heel zoet naar bed gaan... toe, grootmoeder..."

»Wat kan men zulk een engel weigeren!" sprak de oude vrouw, de lieve handjes aan hare lippen drukkende.

Het was een geestelijke romance, gedicht omstreeks het jaar 1500, die de oude vrouw zong; een van die zangen, ontsproten uit een hart, gloeiend van geloof en godsvrucht, zoo eenvoudig en zedig en toch zoo echt poëtisch als men ze in later tijd haast uit geen pen meer heeft zien vloeien. Ik wenschte dat mijne lezers de even eenvoudige als indrukwekkende melodie kenden van het lied, dat ik niet kan nalaten hier mede te deelen 1).

1.

Daar viel een Hemeldauwe
In 't needrigst Maagdelijn;
Daar kon geen hooger vrouwe
Ooit rijker moeder zijn,
Ze is reine maagd gebleven;
En smarte leed zij niet:
O Moeder zoo verheven,
U zij ons glorielied.

1) Men kan dit lied, dat vroeger onder de eenvoudigen zeer in eere gehouden werd, vinden in den bundel »Oude en nieuwere Kerstliederen," bewerkt door Jos. Alb. Alberdingk Thijm, eñ Lamb. Joann. Alberdingk Thijm.

2.

De Maged had ontvangen;
  Gods licht woonde in heur hart;
En Joseph voelt zich prangen
  Door diepe duistre smart,
Hij dacht: »ik wil begeven
  »Wie mij tot schanden is,
»En gaan mijn eind beleven
  »In stille droefenis."

3.

Maar van des Hemels trone
  Sprak de Engel Joseph toe:
»O Joseph, Davids zone,
  »Wees niet zoo droef te moê.
»Blijf met uw bruid te gader;
  »'t Is meer dan aardsche kracht,
»Die God, de Almachte Vader,
  »Heeft over haar gebracht."

4.

En weinig tijds na dezen
  Ging van den Keizer uit
Een lastbrief, rondgelezen,
  Geroepen overluid —

Dat alle man mocht hooren,
  En nu ter stede kwam
Van waar hij was geboren,
  Tot telling van den stam.

5.

En met Sint Joseph mede
  Toog ook Maria heen
Tot Bethlehem, ter stede
  Waar Davids luister scheen.
Doch nergens mocht zij toeven,
  Men wees haar altoos voort;
De Toevlucht van de Droeven
  Zij wierd daar niet gehoord.

6.

Maar toen zij verder kwamen,
  Daar stond in 't veld een hut,
Waar zij hun intrek namen,
  Nauw voor den wind beschut;
Daar werd de Maged moeder,
  En zonder angst of pijn,
Van 's Menschen Zoon en broeder:
  Kon Hij ons nader zijn?

7.

Hoe blijde was 't Marië,
Aanschouwende haar Kind!
Zij vlijt Hem op haar knië
Dien zij zoo teer bemint.
Zij kuste Hem zijn wangen,
Zij kuste 'm menigvoud,
Die kwam om zijn gevangen
Te vrijden, jonk en oud.

8

Gij, wie met welgevallen
De Heer tot rustplaats nam!
Bid, Moeder, voor ons allen
Tot Jesus, 't heilig Lam:
Dat Hij ons in wil laten
In de Eeuwge Hemelsteê,
Daar vreugd is boven maten
Bij liefde en zoeten vreê.

Het was treffend, hoe daar in de nederige huiskamer van den winkelier, te midden van duizenden, die nog den Messias verloochenen, de komst des Heeren werd gevierd door eene eenvoudige oude vrouw met hare kinderen.

Op juffrouw Folkes maakte het gezang ditmaal een

buitengewonen indruk. Zij bleef nog lang geheel verzonken in een stroom van gedachten over vervlogen tijden, toen zij, evenals nu haar kinderen, bij haar moeder stond en ook zoo aandachtig luisterde. Zij was thans eene gelukkige echtgenoote en moeder, door Gods zegen met tijdelijke welvaart bedeeld; maar dat alles week naar den achtergrond voor de herinnering aan de gelukkige dagen der kindsheid. Aan zoodanige herinnering kleven smart en genoegen, doch beide werken weldadig op het gemoed; zij doen er ons aan denken, dat wij in de oogen van God als kinderen moeten zijn, zullen wij deel hebben aan het rijk der hemelen.

Ware voor de goede vrouw, die het ongeluk had, dat het geluk haar een beetje duizelig maakte, op dat oogenblik te voorzien geweest, wat haar te wachten stond, zij zou wellicht uit den plechtigen ernst, waarmede de heilige avond in hare woning gevierd werd, kracht geput hebben, om den hoogmoed te onderdrukken, die in haar gemoed meer en meer ontkiemde en voortdurend te blijven denken aan het spreekwoord harer bezorgde moeder: »*Het zijn sterke beenen die de weelde dragen.*"

Ongeveer een maand later, op een avond, dat Betje weder in hare huiskamer aan het werk was en de oude vrouw op haar gewone plaats bij de kachel zat, kwam

Ko eensklaps uit den winkel met een bleek gelaat en buitengewoon haastig de kamer binnen. Betje liet van schrik de schaar, waarmede zij bezig was den band van een boezelaar uit te halen, uit de handen vallen en riep:

»Mijn hemel! wat deert u, Ko?"

»Niets, vrouw, niets!" zei Folkes, met de kenmerken van ontsteltenis en vreugde op het gelaat; »ik moet je wat nieuws vertellen."

Zijne vrouw zag hem aan, zonder een woord te spreken. Folkes stak zijn hoofd bij het hare en fluisterde haar in het oor: »Wij hebben uit de loterij getrokken, Bet!"

»Zoo.....!" zei Betje op langgerekten toon, terwijl zij hare handen te zamen sloeg en een gloed van vreugde zich op hare wangen vertoonde. »En hoeveel wel?"

Ko glimlachte zenuwachtig, maar gaf geen antwoord.

»Duizend gulden *toch niet?*" vroegen hare lippen, terwijl hare oogen *toch wel* zeiden.

»De honderd duizend op een half lot!" sprak Ko, en bij het uitspreken van het cijfer, dat zoo vaak menig gemoed in beroering bracht, kwam de natuurlijke kleur op zijn gelaat terug.

Betje zonk op haar stoel neder en bedekte met beide handen het gelaat. Het was haar als iemand, die plotseling door een duizeling bevangen wordt; zij

had alles om zich heen vergeten, zij dacht eigenlijk geheel niet.

»Van avond laat, als de winkel gesloten is, komt Salomon het geld brengen," fluisterde Folkes zijne vrouw toe en begaf zich weder naar het voorhuis, na eerst zijne moeder goedhartig en veelbeteekenend te hebben toegelonkt.

De oude vrouw, die van het fluisterend gesprek genoeg verstaan had, om te weten wat er gaande was, stak het hoofd vooruit en vroeg aan hare dochter:

»Heb je uit de loterij getrokken, Betje?"

»Stil, moeder, laat niemand het hooren!" antwoordde juffrouw Folkes vrij scherp, ofschoon niet voorbedachtelijk.

»Wie zou het hier hooren?" sprak de oude vrouw gemelijk. »Buitendien heb je het vorige jaar zelfs voor de meid geen geheim er van gemaakt, dat er een prijsje op je lot gevallen was."

Betje begreep, dat zij verkeerd gehandeld had. Zij stond op, ging naar hare moeder en sprak fluisterend:

»Ja, moeder, maar nu is het geheel wat anders: wij hebben de helft van de honderd duizend getrokken!"

Ook het dorre gelaat der oude vrouw werd met een ongewonen gloed overtogen. Zooveel invloed heeft niet slechts de klank, maar zelfs de naam van het geld op bijna alle menschen, onverschillig van welk geslacht, van welken leeftijd of karakter. Toen kwamen

er een paar groote tranen in hare oogen; zij vatte de hand harer dochter en sprak:

»Ik wensch je geluk, mijn kind, en zal er den Hemel voor danken. Doch ik bid je, blijf nu toch bij je rijkdom wat je vroeger altijd was: vroom en nederig, want anders zou dit geld je wel eens ongelukkig kunnen maken!"

Betje, die hare moeder zoo innig lief had, werd door den ongewonen toon, waarop de oude vrouw sprak, diep bewogen. Zij gaf haar een hartelijken kus en vroeg:

»Ben ik dan niet meer de oude Bet van vroeger, moeder?"

»Ja wel, mijn kind," sprak de oude vrouw, de hand harer dochter drukkende; »maar je hebt veel, zeer veel voorspoed, en het zijn sterke beenen die de weelde dragen!"

»Zou geld dan iemand ongelukkig kunnen maken, moeder?"

»Weet je dat nog niet? Het meeste kwaad in de wereld geschiedt niet slechts om, maar ook door het geld. En wat maakt den mensch ongelukkiger dan het kwaad? Al bezat je alle aardsche schatten, geloof me, ze zouden u zonder een gerust geweten en een nederig gemoed geen geluk aanbrengen!"

Wie zal het onnatuurlijk vinden, dat Betje op dit oogenblik weinig van de moederlijke vermaning ver-

stond? Trouwens op het oogenblik, dat men het hoogste lot uit de loterij heeft getrokken, is men waarlijk niet gestemd om zedekundige lessen aan te hooren. De mensch is nu eenmaal zoo. Het is ook even natuurlijk, dat de winkel dien avond wat vroeger dan anders gesloten werd, want buitengemeene omstandigheden brengen den mensch van zijne gewoonten: hij blijft toch immers altijd mensch! Het moet ook niemand verwonderen, dat onze gelukkige Ko in de overmaat zijner vreugde zijne vrouw en moeder wel driemaal om den hals viel, haar wel tweemaal zooveel kussen gaf en er volstrekt niet aan dacht, dat zijn ultra-prozaïsch wit sloofje bij deze uitbundige gevoelsuiting een zonderling effect maakte.

Eindelijk kwam de geldman.

»Goeien avond, goeien avond!" zei Salomon, terwijl hij zijn groote voeten op den vloermat afveegde. »Ik wensch dat je levensdagen geen ongelikkiger man je heis binnenkomt! Heit je man je verteld, wat as'ter is gebeerd, moeder? De hoogste prijs op je nommer, de honderd deizend, zoo waar ik leef! Nah, jelei bent beste menschen, brave menschen, spaar God me 't leven!"

Men bood Salomon zeer gedienstig een stoel en een kopje koffie aan, middelerwijl hij een groote portefeuille voor den dag haalde, waarvan de kleur slecht te noemen is, of men zou smeerkleur moeten zeggen.

Op Betjes gelaat lag de glans van het genoegen, dat haar gansche gemoed bezielde. Ko deed echter als iemand, die geheel niet op zijn gemak is; hij liep heen en weer, sprak nu en dan wel eens een woord, maar men kon duidelijk hooren, dat hij zijne gedachten niet goed bijeen had. Hij was door het geluk al te onverwacht overvallen geworden, om er voor alsnog met bedaardheid aan te kunnen denken.

Salomon had intusschen een grooten bundel bankpapier uit zijn portefeuille te voorschijn gehaald. »Wat ellendige vodden van papieren, niet waar?" zeide hij, zijn groote oogen op Folkes richtende, »maar heb je ze niet, je bent as 'n kind, as 'n klein kind, nakend en bloot, zoo waarachtig!"

»Ja, ja!" antwoordde Ko, om ten minste iets te zeggen.

»Nah, bierman Folkes, wat ik je zeg, je krijgt de beste honing uit me korf! Je bent een gelikkig man! As ik de bij ben, die de honing haalt, en as jij ze krijgt in je korf, zoo waar ik leef!"

»Nu," sprak Ko, »je zal het me toch wel niet misgunnen?"

»Misgunnen?.... God bewaar! Voor wat? Ik gun je het gelik, man, as men bloedeigen broer, zoo waarachtig zal je gezond blijven! Ik zeg nog even an me vrouw: »Saar," zeg ik, »die man is 'n knap, eerlik man, die weet wat het is, te leven en te laten leven.""

»Je zal een goede fooi hebben, Salomon!" sprak Ko hartelijk.

»Zwijg toch stil, man, zwijg toch stil, ik weet immers wie je ben."

Het geld werd nauwkeurig geteld en nageteld; de oude Salomon kreeg een goede fooi en daarmede liep de zaak af.

Toen de Jood gereed stond om te vertrekken, klopte hij de oude vrouw, die getuige geweest was van dit tooneel, op den schouder, en zeide:

»Dat klontje boter in de pap zal je ook nog goed doen op je ouwen dag, moeder!"

»Och," sprak de oude vrouw, die niet veel op scheen te hebben met de gemeenzaamheid van den Jood, »ik kon ook buitendien alles krijgen wat ik verlangde, en een oude vrouw als ik heeft niet veel noodig."

»Ouwe schoenen motten ook gesmeerd, moeder! Ben je dan niet blijd' an het gelik van je kinders?"

»Wel zeker en ik hoop, dat het geld hun werkelijk geluk zal aanbrengen."

»Voor wat zou het geen gelik anbrengen?"

»Och,.... het moeten zulke sterke beenen zijn die de weelde dragen!"

Er kwam een veelbeteekenende glimlach op het gelaat van den Jood, die, zich omkeerende, zeide:

»Nah, as het ouwe hoofd draait, maar as de hersens goed vast zitten, zoo waar ik leef!"

Bij het heengaan sprak hij nog tot Ko: »Wil je de raad van 'n man van ondervinding volgen, breng je geld dan niet naar de Beers en koop er geen acties van wat ook voor, want voor spikkeleeren ben jelui niet in de wieg gelegd. God zegent je!"

Folkes schudde den Jood de hand, als om hem voor zijne raadgeving te bedanken, en sloot het huis. Juist toen hij de kamer weder binnentrad, werd er aan de deur geklopt: er was een meisje om een halven stuiver azijn. »Je moet morgen ochtend maar komen, ik kan je nu niet meer helpen!" zei Folkes.

't Is zeer opmerkelijk, dat dit de eerste maal was, zoolang hij winkel deed.

Toen Salomon vertrokken was, kreeg Ko langzamerhand zijne gewone bedaardheid terug. Hij telde zijn schat nog eens na en sloot hem toen zorgvuldig weg.

»Wel, lieve hemel, Ko," zoo begon Betje het gesprek, »wie had dit van nacht kunnen droomen? Zooveel geluk.... Het is haast niet om te gelooven!"

»En dan zoo onverwacht!" zei Ko, den loop harer gedachten volgende. »Ik had in de laatste dagen geheel niet aan dat lot gedacht. Maar," vervolgde hij na eenige oogenblikken en stemde daarbij een paar tonen lager, »wat zullen wij nu met al dat geld aanvangen?"

Die gedachte scheen hem pijn te veroorzaken, want hij liet er een zucht op volgen.

»Wat wij er mee zullen doen?" herhaalde Betje

verwonderd.... »Dat is nu ook een vraag! Wel.... ja, ik weet het waarlijk ook zoo op eens niet."

»In de zaak heb ik het niet noodig, en het is te veel om het lang renteloos te laten liggen."

»Ja, dat is het ook, Ko; maar het zal toch wel gemakkelijk, nuttig en voordeelig te gebruiken zijn."

»Raadpleegt er eens met een rechtschapen en knap man over," zei de moeder, »en koopt er dan huizen of land voor, dan trek je er renten van en ben je voor den ouden dag geborgen!"

»Huizen zijn kruisen, moeder!" sprak Betje, met een trek om den mond, welke bewees, dat zij met dit voorstel geheel niet ingenomen was. »Wij hebben geen tijd om de menschen na te loopen en naar lekken en reparaties te gaan zien! En buitendien," liet zij er op een toon op volgen, waarin niet weinig hoogmoed stak, »voor den ouden dag zijn we nu toch geborgen."

»Weet je iets beters?" vroeg Folkes met een ernst, welke duidelijk bewees dat het geld hem nu reeds zorg veroorzaakte.

»Wel," zeide Betje, en er kwam een ongewoon vuur in hare oogen, »ik zou niet weten waarom wij niet evengoed geld zouden kunnen gebruiken als anderen. Er is geen mensch, die niet gaarne wat grooter wil worden in de wereld, en nu zich daartoe voor ons een gelegenheid aanbiedt, moeten wij er gebruik van maken."

»Hoe meen je dat?" vroeg Ko.

»Wij hebben hier ons brood, dat is waar; maar om van den morgen tot den avond, van Maandag tot Zaterdag als een slaaf te werken en ons gansche leven in zulk een gemeene buurt te slijten, wanneer dit niet noodig is, zou toch een groote dwaasheid zijn."

»Betje, Betje!" sprak de moeder op buitengewoon ernstigen toon, terwijl de wijsvinger van haar rechterhand naar boven ging, »je ben op een verkeerd pad!"

»Waarom, moeder?" vroeg de dochter geraakt. »Mag men dan zijn geld niet op een fatsoenlijke wijze gebruiken? Volgens *uw* zienswijze, zouden al de groote lui van de Heeren- en de Keizersgracht voor hun pleizier in den Jodenhoek of op het Fransche Pad moeten gaan wonen en huizen en landerijen koopen, niet waar, Ko?"

Uit dat »niet waar, Ko?" bleek dat juffrouw Folkes, hoe geraakt en opgewekt zij ook was, het half spottend antwoord niet rechtstreeks tot hare moeder durfde richten en de helft van hare onheuschheid op rekening van haar man gesteld wilde zien.

Folkes, wiens wenschen zich nooit verder hadden uitgestrekt, dan tot een geregeld debiet in zijn winkel, kon zich nog maar niet helder voorstellen wat zijne vrouw eigenlijk bedoelde, doch de moeder, ofschoon zij zweeg, gaf door het schommelen van haar hoofd maar al te duidelijk te kennen, dat zij de plannen van hare dochter had doorgrond.

Betje vervolgde: »Dan zou het ook voor de kinderen inderdaad een zegen, een geluk zijn, wanneer zij dagelijks andere, fatsoenlijke menschen om zich heen hadden; want wie met pek omgaat wordt er mee besmet, en je zal toch evengoed als ik je kinderen graag tot fatsoenlijke menschen zien opgroeien. Ik heb geen plan om de mevrouw te gaan spelen; maar daar God ons dit geld heeft geschonken, laat er ons nu ook een behoorlijk gebruik van maken en den stand innemen, die met ons vermogen overeenkomt!"

Ko had er zeker nooit aan gedacht, iets anders te worden dan een koomenijsman; want de woorden zijner vrouw waren voor hem nog altijd zoo duister als sommige orakelspreuken van Delphi.

»Meen je dat wij geen winkel meer zouden doen?" vroeg hij.

»Wel zeker moeten wij winkel doen; maar je zoekt een goeden stand in een deftige buurt, want voor geld kan men alles krijgen; je zet daar een deftigen winkel op, gaat in het groot handelen en verdient natuurlijk veél meer met je geld dan dat je er huizen voor koopt. Want waarvan zouden anders die groote winkeliers en kooplui zoo den heer kunnen spelen?"

Folkes begreep nu zeer goed wat zijne vrouw bedoelde, en ofschoon het denkbeeld hem nog wel wat nieuw was, scheen hij het toch niet te verwerpen.

»Wat je daar zegt is zoo kwaad niet, Betje!" sprak hij. »Ik heb natuurlijk nooit aan zoo iets gedacht, omdat er geen vooruitzicht voor bestond; maar met ons geld kunnen wij nu natuurlijk in den handel veel meer verdienen dan vroeger."

»Wel zeker," zei Betje, wier gemoed van een grooten last bevrijd was, toen zij zag dat de wenschen, die zij zoo lang inwendig gekoesterd en gekweekt had, nu wellicht vervuld zouden worden; »wij zijn nu menschen van geld! Honderden anderen zijn op die wijze groot geworden in de wereld; want geloof maar dat Hoboken en Sinkel zulke mannen niet geworden zouden zijn, wanneer zij het eerste kapitaaltje naar de spaarbank gebracht hadden."

De oude vrouw, die met zorg den gang van het gesprek had nagegaan, kon nu niet langer het stilzwijgen bewaren.

»Kinderen, kinderen!" sprak zij, »denk aan de laatste woorden van den Jood! Ik ben maar een oude vrouw en heb geen verstand van al die zaken; maar ik weet zeer goed dat het spreekwoord zegt: »een affaire zonder verstand is schade voor de hand," en dat geld nog geen verstand aanbrengt. Je hebt hier een goede broodwinning en ben nu daarenboven met een groot kapitaal gezegend: Waarom zal je dat alles onvoorzichtig op het spel gaan zetten? Geloof mij, op de Heeren- en de Keizersgracht zijn er velen, die

niet zoo gerust, zoo onbezorgd en vergenoegd leven als jelui tot dusverre, want elk huisje heeft zijn kruisje. Ik ben bang, dat de hoogmoed je oogen verblinden zal, en »hoogmoed is de wortel van veel kwaad," zegt de H. Schrift. Bidt daarom den lieven God om raad en licht en verzint eer je begint, want het zijn sterke beenen die de weelde dragen!"

Doch waar zijn in onzen tijd de ouders verstandiger dan hunne kinderen?

Betje, die, zooals wij gezien hebben, eigenlijk de hefboom was, die de machine van vooruitgang in beweging bracht, stelde wel veel prijs op de zorg, welke de goede moeder voor haar welzijn aan den dag legde; maar.... het oude mensch was natuurlijk niet op de hoogte van den tijd, de wereld was niet meer zooals voor vijftig jaren en Ko en zijn vrouw waren ook geen kinderen en wisten wel wat zij deden.

Met dergelijke en honderd andere tegenwerpingen werd inwendig de raad der oude vrouw wederlegd of liever omvergestooten.

Nog lang zat het door de fortuin zoo begunstigde echtpaar bijeen, zelfs lang nadat de goede oude moeder, na eén vurig gebed voor het welzijn harer kinderen, het schommelende hoofd ter rust had gelegd.

Den volgenden morgen zagen Folkes en zijne vrouw er bleek en afgemat uit; zij hadden gedurende hun huwelijk zulk een onrustigen nacht niet doorgebracht.

Op de Heerengracht.

Wij zijn twaalf jaren ouder geworden.

Ofschoon zulk een tijdvak, en al wordt het ook vertienvoudigd, niets meer is dan een atoom in de geschiedenis van de ontwikkeling der wereld en der menschheid, levert het soms in onze eeuw van vooruitgang, die met haar reuzenschreden de zevenmijlslaarzen van Klein Duimpje geheel en al in de schaduw stelt, gebeurtenissen op, die den berekeningen van den meest ervaren staatsman of geleerde volkomen den bodem inslaan. Het laatste twaalftal jaren vooral is rijk geweest aan verrassingen van dien aard, aan politieke en maatschappelijke aardbevingen, welke in staat zijn

geweest het gemoed met angst en schrik te vervullen. Er zijn in dien tijd in de toomelooze vaart, die men de ontwikkeling der nieuwe denkbeelden noemt, eeuwenoude, met het leven der natiën samengeweven dynastieën van den troon geworpen, of door een enkelen pennetrek van het moderne recht uit de rij der regeerende vorstenhuizen geschrapt. Parvenu's en avonturiers, die zich de apostelen der verlichting en beschaving noemen, zijn door de golven der wereldberoering aan den oever van het Luilekkerland der moderne begrippen geworpen, en die lieden hebben daar den gebraden haan uitgehangen en de banier der vrije hand geplant. Eeuwenoude stichtingen van liefdadigheid, fondsen, bijeengebracht uit de offers der christelijke liefde, die monumenten van de godsvrucht en menschenmin der voorgeslachten, zijn in naam der moderne verlichting gesloopt of verbeurd verklaard geworden, om cijnsbaar te worden gemaakt aan den anti-christelijken tijdgeest, of geheel te verdwijnen.

Dit alles staat nu wel niet in verband met hetgeen wij den lezer wenschen mede te deelen; maar wij hebben het slechts even willen aanstippen, opdat het ons niet verwondere, na een twaalftal jaren het huisgezin van Ko Folkes niet meer in den Jodenhoek terug te vinden.

Ko Folkes en »Betje uit de koomenij" bestaan eigenlijk volstrekt niet meer; er is ook over hen een

moderne hand gegaan, die hen geheel en al herschapen heeft. Men denkt ook in den Jodenhoek niet meer aan hen, want de kinderen zijn daar in dien tijd, evenals overal, groot geworden, de dienstmeiden getrouwd of verhuisd, en de »baas uit de koomenij" is nu een groot heer. Hij woont sedert jaar en dag op de Heerengracht, zijn firma heeft een grooten naam in het koloniale vak en staat op de beurs in goeden reuk.

Doch wij willen den tijd niet vooruitloopen, maar liever in het kort mededeelen wat er bij Folkes en zijn huisgezin heeft plaats gehad, sedert hij zoo onverwachts een rijk man geworden is.

In weerwil van de eenvoudigheid en bedaardheid van Folkes en de raadgevingen der bezorgde moeder, had Betjes haan koning gekraaid: er was geen half jaar omgegaan, of de koomenij had een anderen eigenaar; de familie Folkes was voor goed uit den Jodenhoek verdwenen. Betje had haar wil wel niet met geweld doorgezet, maar, zooals de kinderen gewoon zijn te doen, altijd hetzelfde liedje gezongen, tot zij eindelijk haar wensch kreeg, waartoe de omstandigheden haar niet weinig in de hand werkten.

Het toeval wilde dat Ko, ongeveer eene maand nadat de gelukszon hem was komen beschijnen, in den winkel eene zware verkoudheid opdeed. Hierbij kwam nog dat de kinderen het roodvonk kregen. Ware dit een jaar vroeger gebeurd, men zou van de

nood een deugd gemaakt en maatregelen te baat genomen hebben, om er zich, zooals men het noemt, door heen te slaan. Men zou de kinderen aan de zorg der oude vrouw of van de meid toevertrouwd hebben, en Betje was in den winkel gegaan, om de eenvoudige reden dat men zich in het noodzakelijke moest schikken en de winkel toch altijd nommer één diende te blijven. Nu echter de winkel en de buurt juffrouw Folkes zooveel doornen in het oog waren geworden, kwam het daar niet toe; zij bleef meestal bij haar kinderen, en hielp zij haar man somwijlen, dan geschiedde dit met zichtbaren tegenzin. In haar hart had zij wel medelijden met Ko, maar zij kon toch niet nalaten de gunstige gelegenheid om haar plan door te zetten te baat te nemen.

Wat toch een mensch kan veranderen! Vroeger was zij de vriendelijkheid zelve, en nu kon zij geen enkele aanmerking, geen »scheef woord" over de winkelwaar hooren. Menige vaste klant verlegde daarom het anker, en de dienstmeiden, die geen complimenten van »de vrouw uit de koomenij" wilden verdragen, verweten haar voor de toonbank dat zij vroeger wel zoete broodjes wist te bakken, maar tegenwoordig zoo op haar »ponteneur" stond, omdat de broodkruimels haar begonnen te steken.

Elken avond moest Folkes, wanneer hij zeer vermoeid uit den winkel kwam en de ontvangst van dien

dag natelde, een lange litanie van onaangenaamheden hooren, die, hoe verschillend van aard ook, altijd uitliep op de onmogelijkheid om langer in dat huis, in dien winkel, in die buurt te wonen. Juffrouw Folkes opende hare loopgraven met het betoog, dat zij met een gerust geweten de kinderen niet langer in het kamertje (dat zoovele jaren goed genoeg geweest was) kon laten slapen; in de eerste plaats, omdat de muur, waartegen de bedstede stond, vochtig was, en ten andere, dewijl het roet van een der schoorsteenen door den ganschen muur trok en vooral des nachts een onaangename en schadelijke lucht in het kamertje verspreidde.

Ko was ernstig bezorgd voor zijne lieve kinderen, die nog nauwelijks hersteld waren; hij wilde onmiddellijk een ledekant bestellen en den muur laten afbreken, maar daar was het Betje niet om te doen; zij noemde het geld vermorsen aan een huis, dat niets waard was en waarin zij toch niet oud en grijs hoopte te worden. Daarna was zij ernstig bezorgd over het water uit den regenbak, dat, naar haar oordeel, looddeelen bevatte, zoodat het voortdurend gebruik er van onvermijdelijk ernstige gevolgen na zich zou sleepen. Zij had er den dokter reeds over gesproken, en die had haar aangeraden, het water bij een deskundige nauwkeurig te doen onderzoeken. Herhaaldelijk werden ook door haar huiselijke onaangenaamheden opgesomd,

die onvermijdelijk waren, b. v.: dat men in zulk een nest van een huis en in zoo'n buurt geen fatsoenlijke dienstmeid kon houden, en elken avond werd er tot slot het refrein bijgevoegd, dat Ko en zij voor al hun slooven en werken oud voor hun tijd werden, zonder dat het noodig was.

Sloeg Ko haar voor, den regenbak geheel te doen ruimen, een verdieping op het huis te doen zetten, een meid meer of een flinken knecht in den winkel te nemen, dan wist zijne vrouw altijd door een vloed van redenen te bewijzen, dat dit boter aan de galg gesmeerd was en zij hun geld in armoê uitgaven. »Hoe meer meiden men had," zeide zij, »hoe meer men er moest naloopen; een knecht moest men op de vingers zien, en men kon zich toch in den winkel nauwelijks omdraaien. Dan was het ook maar al te waar, dat het vreemde koetje gemeenlijk het vreemde kalfje likte, waarmede zij wilde zeggen dat de dienstboden in zulk een klein huis den geheelen dag de neuzen bij elkander staken en de een den ander oneerlijk maakte. Zóó had zij honderd redenen voor één, waarmee zij het den armen Ko, wanneer hij den ganschen dag gewerkt had, des avonds het leven zuur maakte en die nu en dan zelfs in bedsermoenen overgingen.

Met de oude vrouw viel ook menig woord voor, en ofschoon men nu niet kon zeggen dat Betje tot

dusverre de achting en eerbied, welke zij aan hare moeder verschuldigd was, uit het oog verloor, moeten die woorden de oude vrouw toch groot verdriet in het hart gestort hebben; want het gebeurde menigmaal dat zij steelsgewijs een traan wegwischte, en nooit had men haar zoo vaak de handen biddend zien vouwen, dan sedert den avond toen Salomon den rijkdom in huis gebracht had; zij scheen te zien dat de beenen reeds begonnen te waggelen onder het groote gewicht der weelde.

Juffrouw Folkes meende het zoo kwaad niet; het was geenszins hare bedoeling haar man het leven onaangenaam te maken; maar zij had het nu eenmaal in het hoofd gezet, dat het onder de omstandigheden waarin zij verkeerden, vooral plicht was hunne kinderen een ander standpunt in de maatschappij te doen innemen, en zij was daarvan niet te genezen. Het zaad der onvergenoegdheid begon in haar hart welig op te schieten, doch zij was er blind voor en roeide het tot haar ongeluk niet met wortel en tak uit. Door altijd hetzelfde lied te zingen, kreeg zij het eindelijk zoo ver, dat haar man besloot een makelaar te gaan spreken over den aankoop van een huis.

Laat ons den staf niet breken over den man, die de vlag strijkt voor zijne zwakkere wederhelft. De geschiedenis geeft een aantal dergelijke feiten aan, zelfs van groote mannen, van machtige monarchen,

bij wie onze koomenijsman volstrekt niet in aanmerking komt.

Eenige maanden later las men voor een groot winkelhuis in koloniale waren met gouden letters den naam van J. Folkes. Hij had dit huis gekocht en het zóó doen inrichten, dat hij de bovenwoning voor een aanzienlijken prijs kon verhuren en voor zijn huisgezin nog eene behoorlijke ruimte overhield. Folkes was zoo voorzichtig geweest, in alles zijn ouden patroon, een zeer ervaren en rechtschapen man, te raadplegen, en deze had hem buitendien ook met aanbevelingen bij solide handelshuizen ten dienste gestaan. Het moet gezegd worden dat Folkes eenige maanden na de opening van zijn nieuwen winkel alle reden had om zich gelukkig te achten dat hij den raad zijner vrouw had opgevolgd, want de fortuin bleef hem gunstig. Hij moest weldra, ofschoon persoonlijk onafgebroken werkzaam zijnde, twee bedienden nemen en eindelijk nog een knecht voor het loopende werk.

Bij zijne veeljarige ondervinding in het vak, viel het Folkes niet moeielijk, zich gemakkelijk in zijne nieuwe zaak te bewegen, en dat hij op raad van zijn ouden patroon ervaren bedienden genomen had, kwam hem overigens ook zeer te stade. De administratie baarde hem echter veel zorg. In de koomenij had hij dat maar zoo wat op zijn eigen manier gedaan. Hij hield er toen wel een boek op na, maar aange-

zien destijds bijna alles contant betaald werd, was dit een administratie, waaruit niemand dan hij wijs kon worden. Betaalde men een postje, er werd eenvoudig een schrap doorgehaald, en ontving hij soms iets in mindering, dan schreef hij er dit met groote letters bij, b. v.: »blijft van de juffrouw bij den porder boven nog drieendertig stuivers en twee centen staan van den vorigen keer." Moest er in den winkel iets uitgerekend worden, dan nam hij krijt en de toonbank te baat. Van een journaal of kasboek had hij nooit gehoord. Hij kocht alles zooveel mogelijk contant, en zijn geheugen was zoo scherp, dat hij in de betaling niet licht abuizen zou maken. Voor het overige moet gezegd worden dat hij zijne facturen en quitanties geregeld en zorgvuldig bewaarde.

In de nieuwe zaak ging dit natuurlijk niet, omdat deze op een geheel anderen voet ingericht was. Zijn oude patroon had dit voorzien en hem niet alleen aan het verstand gebracht dat voortaan een geregelde administratie hoogst noodzakelijk was, maar hem bovendien een handleiding tot het boekhouden aan de hand gedaan, naar hij meende zoo eenvoudig, dat een kind ze zou kunnen begrijpen. Na eenigen tijd zat echter de nieuwe kruidenier reeds zoo vast in zijne administratie als eertijds Barends en Heemskerk te midden van het ijs op Nova-Zembla. Met geheel zijn puik, eerlijk hart had Folkes hoegenaamd geen begrip gehad

van het mijn en dijn en ten gevolge daarvan zulk een verwarring in zijne boeken aangericht, dat er geen uitkomst mogelijk was. Wanneer hij zich des avonds in de huiskamer met zijne administratie bezig hield, kookten hem soms de hersens in het hoofd; hij wierp menigmaal de pen wanhopend weg en verklaarde dat hij liever van den morgen tot den avond aan het heiblok stond. Hierbij kwam nog dat hij doodsangsten uitstond als hij met iemand moest afrekenen, of wanneer er, wat natuurlijk meer en meer toenam, in den winkel over abuizen op de rekeningen werd geklaagd.

Goede raad was hier duur, want het kon zoo niet langer blijven. Het was, vergeleken bij de positie, waarin Folkes zich bevond, voor Alexander den Groote een licht werk geweest, den Gordiaanschen knoop door te hakken; Folkes kon Alexander hierin niet volgen, want deze administratie-knoop kon onmogelijk doorgehakt, maar moest, het kostte wat het wilde, ontward worden. Dit begreep Folkes dan ook, en daarom nam hij op een avond dat hij zich nogmaals tevergeefs in het labyrinth van cijfers en posten had gewaagd, in koortsachtige drift de boeken onder den arm en begaf er zich mede naar zijn ouden patroon, wien hij zijne onbandigheid bekende en verklaarde dat hij liever den volgenden dag zijn winkel sloot, dan zich nog langer af te beulen op een werk, waarvoor men, naar

zijne meening, in de wieg gelegd moest zijn. De oude koopman kon nauwelijks zijn lachen bedwingen, toen hij de schromelijke verwarring zag, door Folkes in zijne boeken aangericht. Hij begreep te recht dat alle inlichtingen hier niets zouden baten en gaf Folkes den raad, een bekwaam boekhouder aan te nemen, die geheel nieuwe boeken zou aanleggen en hem vervolgens in de administratie bijstaan. Folkes vond zonder veel moeite »iemand die," zooals het gemeenlijk in de dagbladen heet, »enkele uren beschikbaar had, welke hij nuttig wenschte te besteden," en die voor geld de zeer nuttige taak op zich nam den administratieven Augiasstal schoon te maken, en later dagelijks een paar uren bij hem aan huis kwam, om de boeken bij te houden.

Juffrouw Folkes, wier tegenwoordigheid natuurlijk niet meer in den winkel noodig was, scheen zich, toen zij haar wensch verkregen had, zeer gelukkig te gevoelen en besteedde al haar tijd en zorg aan haar huishouden, aan de kinderen en aan de oude moeder, die een allerliefst afzonderlijk kamertje had, ofschoon zij desniettemin den ganschen dag in de huiskamer zat. Juffrouw Folkes was lang zoo onhandig niet in haar nieuwen werkkring als haar man in het boekhouden. Men kon uit de geheele inrichting en regeling van haar huishouden en uit haar omgang met de dienstboden, de wijze van zich te kleeden en meer andere zaken zeer goed zien, dat zij vroeger met een scherp

oog de manieren van alle groote lui afgeneusd had, en niemand zou haar voor de dochter van een kruier hebben aangezien, of het moest zijn wanneer zij met iemand, die boven haar stond, sprak, in welk geval zij haar mond soms in de plooien zette en de vreemde woorden »verfomfaaide en ongepermitteerd mishandelde," zooals de schrijver van de »vermakelijke spraakkunst" 't noemt.

Men kon in den beginne aan juffrouw Folkes duidelijk zien dat zij zich zeer gelukkig gevoelde. Wanneer zij bij voorbeeld voor een enkele maal in den winkel kwam en haar oog daar liet rondweiden, of als zij bij slecht weder langs de deftige Heerengracht met een vigelante naar de kerk reed en andere kleinigheden van dien aard, die haar meer dan gewoonlijk aan hare verheffing tot een hooger standpunt in de maatschappij deden denken, dan lag er een glans van genoegen op haar gelaat; het was alsof zij wilde zeggen: »dat is mijn werk." Zij begon langzamerhand geheel te vergeten dat de fortuin, waarover zij zich thans verheugde, als het ware zonder slag of stoot uit de lucht was komen vallen, en zinspeelde er van tijd tot tijd met veel verwaandheid op, dat iedereen zijne positie in de maatschappij kan verbeteren, wanneer hij maar geestkracht bezit: een gebrek, dat schier aan alle parvenu's, die eenigen hoogmoed bezitten, eigen is.

Lang duurde echter hare verrukking over haar nieuw leven niet, want al spoedig was de prikkel verstompt, werd zij ongevoelig voor hetgeen haar aanvankelijk bekoorde en stelde de hoogmoed hoogere eischen. Hoe meer die prikkel verminderde, des te meer deden zich de kleine onaangenaamheden gevoelen, die men in geen enkelen maatschappelijken stand kan ontloopen. Zooals alle menschen van hare geaardheid, bezat ook juffrouw Folkes het gebrek dat zij nooit de oorzaak dier onaangenaamheden in zich zelve, maar geheel buiten zich zocht, en de bitterheid, welke zij daardoor gevoelde, werd doorgaans op hare omgeving gewroken. Zoo gebeurde het somwijlen dat zij met hare kinderen, zeer deftig gekleed — want daar hield zij van — op een luidruchtige wijze en gemeenzamen toon werd aangesproken door vrouwen uit den Jodenhoek, of dat vroegere speelmakkertjes harer kinderen heel hard riepen: »daar heb je Kee en Jans uit de koomenij."

Dat waren zoovele doornen in het hoogmoedig hart van juffrouw Folkes, en op zulk een dag was er geen huis met haar te houden. Het liep dan al zeer goed af, wanneer zij niet een van hare dienstmeiden de huur opzeide, en men kon er op rekenen, dat op zulk een dag niets op de tafel kwam, dat zij eetbaar noemde, en door het gansche huis heen op de meubelen stof werd gevonden. Folkes koos bij zoodanige gele-

genheden, die hoe langer hoe minder zeldzaam werden, de beste partij: hij bleef haar zooveel mogelijk uit de voeten, en daar hij nog niet gewoon geworden was zijne woorden in eene weegschaal te leggen, knipte hij gemeenlijk een oogje tegen de meiden, alsof hij wilde zeggen dat zijne vrouw de bokkepruik weer ophad.

Betje was er van den beginne af niet weinig trotsch op dat haar man een deftigen boekhouder had, en wanneer deze des avonds kwam, zorgde zij altijd dat de koffie gereed stond en was zij uiterst voorkomend en vriendelijk jegens hem. Spoedig kwam het haar echter voor dat »die man" wel wat »familjaar" was en te weinig ontzag voor haar man en haar had. Hij was wel zeer vriendelijk, maar niet beleefd, niet zoo onderdanig als zij meende dat zoodanig »ondergeschikt persoon" diende te zijn. Hij klopte de oude vrouw gemeenzaam op den schouder, snoof op een manier met haar, die juffrouw Folkes geheel niet aanstond, en zeide ook al Keetje en Jansje tegen de kinderen in plaats van, zooals hem paste, jongejuffrouw.

Aan dit laatste maakte zij echter spoedig een einde. Keetje en Jansje waren plat-burgerlijke namen, waarover een fatsoenlijk mensch zich moest schamen en die hare dochtertjes in den stand, waarin zij zich thans geplaatst vonden, toch niet zouden kunnen voeren, wanneer zij eenmaal groot geworden waren. Zij zond

dus op een dag, dat zij weder eene vernedering meende te hebben ondergaan, als om zich te wreken, de kindermeid naar de school, met de boodschap dat hare dochtertjes voortaan Cornélie en Jeannette genoemd zouden worden, aan welk hoog bevel zich ook schrijver dezes bij zijne volgende mededeelingen zal onderwerpen. Den boekhouder voerde zij met een enkelen greep op de hoogte, waarop zij hem wilde hebben. Zij bracht namelijk op zekeren avond de beide kinderen bij hem, en zeide op een toon, die allen twijfel over hare meening wegnam: »Mijnheer Verbregge, de jongejuffrouwen Cornélie en Jeannette wenschen u een goeden nacht!"

Mijnheer Verbregge zag haar eerst met groote oogen aan; hij begreep den »steek onder water" en gevoelde zich gekrenkt, doch daar het hem eigenlijk ook nog om iets anders te doen was dan »zijne uren nuttig te besteden," bedankte hij half binnensmonds de »jongejuffrouwen" en maakte een buiging voor de moeder. Folkes, die toevallig bij dit tooneel tegenwoordig was, werd rood tot over de ooren en had den ganschen avond geen moed meer om zich bij den boekhouder te laten zien.

Zooals in huis, ging het ook daarbuiten. Juffrouw Folkes had reeds lang aanvrage gedaan om twee plaatsen in de kerk voor haar en de kinderen, omdat zij, zonder haar stand te compromitteeren, niet langer

van de oude gebruik kon maken. Langs veel omwegen was zij te weten gekomen dat op de eerste rij twee plaatsen naast elkander beschikbaar waren, en onder voorwendsel dat dit eene gelegenheid was, welke niet iederen dag voorkwam, nam zij die onmiddellijk in bezit, zonder haar man er over te raadplegen, wel wetende dat hij daarin niet gereedelijk zou toestemmen. Toen Folkes er eindelijk kennis van kreeg, was hij eerst wel erg boos, maar eindigde met het voorbeeld der moderne regeeringen te volgen: hij erkende het *fait accompli.*

Elk muisje heeft echter zijn staartje. Nu juffrouw Folkes daar tusschen de *élite* der parochie kwam te zitten, moest zij ook een weinig hare kleeding er naar inrichten, want de hefboom van den hoogmoed blijft gestadig in beweging, wanneer men het ongeluk heeft gehad hem een stoot te geven. Zonder sjaal kon zij daar niet goed komen, en dewijl het winterseizoen aanstaande was, zou het een dwaasheid geweest zijn, nu niet tevens voor haar en de kinderen nieuwe mantels en bont te koopen; of zij dit een week of wat vroeger deed bleef toch hetzelfde.

Zoo luidden ongeveer de verontschuldigingen, die zij zich zelve maakte. Toen zij echter den eerstvolgenden Zondag, gelukkiger dan ooit, van de nieuwe plaatsen gebruik maakte, ontging het haar niet dat zij door de dames naast en om haar met kennelijke

minachting werd aangezien, en zij moest wel een maand lang, tot hare groote ergernis, ondervinden dat de plaatsen aan weerszijden van de hare niet door de eigenaressen zelven, maar door hare dienstboden bezet waren, terwijl twee dames, onmiddellijk achter haar, andere zitplaatsen namen.

In stede van door zoodanige onaangename ontmoetingen tot nadenken te komen, schenen zij voor juffrouw Folkes een prikkel te zijn om hare voornemens met nog meer kracht door te zetten. Zij geloofde een goed middel te kennen om tot haar doel te geraken. Wanneer zij namelijk met een paar »deftige" familiën conversatie kon aanknoopen, dan meende zij dat men haar niet langer met den nek zou aanzien. Hoeveel zou haar dat wel waard zijn! Om daartoe te geraken, moesten echter geheel nieuwe middelen te baat genomen worden. In de eerste plaats moest zij haar huishouden anders inrichten; want zooals het nu bestond, kon zij niemand ontvangen. In plaats van des middags te een uur, zooals Folkes altijd gewoon en waaraan hij zeer gehecht was, moest te vijf uren het middagmaal gebruikt worden. Hoorde men juffrouw Folkes vertellen waarom, dan had zij het grootste gelijk van de wereld. Vooreerst konden de kinderen nooit mede aan tafel zitten, omdat de school eerst te vier uren eindigde; de slachter bracht ook het vleesch niet vroeger; de meiden konden vóór dien tijd onmo-

gelijk met het werk gereed zijn enz. Dan moest ook de »boekhouderij" noodzakelijk uit de huiskamer, want de »familjariteit" van dien »man" was op den duur niet uit te staan en alles kwam vol inktspatten.

Er waren heel wat woorden noodig, alvorens Folkes ooren had voor het nieuwe plan, want waar moest hij met boekhouder en boeken blijven? Zijne wederhelft was echter de vrouw niet om zich daardoor te laten afschrikken. Zij had dan ook reeds te veel overwinningen behaald, om gemakkelijk het veld te ruimen, en was haar nieuwen veldtocht niet zonder een regelmatig plan begonnen. Het was te voorzien, zeide zij, en Ko moest het gereedelijk toestemmen, dat, bij den toenemenden bloei der zaak, met den tijd een eigenlijk kantoor en een vaste boekhouder noodzakelijk zouden worden. Folkes had eenmaal reeds te veel ondervinding opgedaan, om daarvoor niet de noodige zorg te hebben. Van halve maatregelen was zij afkeerig en men moest verder zien dan zijn neus lang was. Het bleek meer en meer ongeregeldheid te verwekken, dat bakker, slachter en alles, wat met het huishouden in betrekking stond, door den winkel moest; zoo iets was bovendien ook niet fatsoenlijk en gaf geen aanzien. De laatste balans werd met een aanzienlijk saldo gesloten en men moest dus naar middelen uitzien om de hooge vlucht, die de zaak nam, niet door huiselijke kleingeestigheden te belemmeren. Het »onderste boven-

huis" bracht nu wel een goede huur op; maar het was toch beter, dit voor eigen gebruik in te richten, de bovenste verdieping kon dan nog verhuurd blijven. De kamer achter den winkel was alleszins geschikt om tot kantoor te worden ingericht, dan had men alles dicht bij de hand. Men kon in de straat bezijden het huis een nieuwen ingang doen maken, geheel alleen voor het huishouden, dan was het ook met de ongeregeldheid en het loopen der meiden in den winkel gedaan, en men kon tevens de bovenkamers behoorlijk inrichten, om iemand te »ontvangen."

Ko zette groote oogen op, toen zijne vrouw hem dit gansche plan ontvouwde op een oogenblik, dat zij daartoe gunstig achtte. Hij wilde er aanvankelijk niets van hooren en scheen tot elke concessie daaromtrent ongenegen, doch Betje had bij ondervinding geleerd, dat onophoudelijk droppelen zelfs een steen doet uitslijten; zij opende de eene loopgraaf na de andere en.... korten tijd daarna beukte de moker op den zijmuur.

Dat was een groote, ofschoon nog maar een halve overwinning. Want hoewel Folkes een kantoor had, de slachter en bakker niet meer in den winkel kwamen en het »onderste bovenhuis" keurig gestoffeerd was, belette dit alles niet dat Betje nog altijd de oude juffrouw Folkes bleef, die ternauwernood gegroet werd door dames, die zij haars gelijken achtte, en dat moest anders worden.

Wij vreezen reeds te veel te hebben gevergd van het geduld onzer lezers, om het te wagen door nog meer bijzonderheden aan te toonen, hoe juffrouw Folkes steen voor steen het gebouw van haren hoogmoed optrok. Het zal nu duidelijk geworden zijn, hoe de moderne hand, die over Ko en Betje gegaan was, hen na tien jaren geheel onkenbaar had gemaakt, en wij gelooven door de bijvoeging van slechts weinige regels de schets voltooid te kunnen achten.

Folkes is lid van *Natura artis magistra*, van het park en van een kegel-klub, alsmede kunstlievend lid van twee liedertafels; hij heeft een compagnon en bezoekt geregeld de beurs. Wie denkt ook nu nog aan de waarschuwing van den loterij-jood! Dat alles had hij te danken of liever te wijten aan het vurig verlangen zijner vrouw naar conversatie met eene »deftige" familie. Door die verschillende plaatsen en vereenigingen te bezoeken, hadden zij van lieverlede de gewenschte kennismaking aangeknoopt; door die kennismaking was Folkes aan een compagnon gekomen en die compagnon bracht hem aan de beurs.

Op zijn kantoor zitten thans drie klerken. Zijn winkel, hoe uitgebreid ook, wordt nog slechts als bijzaak beschouwd; hij is groothandelaar en heeft belangrijke verzendingen op Engeland. Het had nog wel lang geduurd, nadat juffrouw Folkes het wiel van vooruitgang den laatsten grooten stoot gaf, alvorens

zij het geluk mocht smaken, met eene familie in intieme betrekking te geraken, doch eindelijk was het er toch toe gekomen, en wel met de familie Hausmann, die zich wel niet onder de »deftige" kon rekenen, doch op vrij deftigen voet leefde.

Het was een groot ongeluk voor Folkes, dat zijn oude patroon toen sinds jaar en dag overleden was; want men kan er op rekenen dat deze dergelijke vennootschap zooveel mogelijk zou hebben tegengewerkt. Hausmann was iemand, voor wien de eigenlijke solide Amsterdamsche koopman de schouders ophaalde, maar die een hoogen toon aansloeg, groote bedrijvigheid aan den dag legde en ongetwijfeld veel schranderheid bezat, wat dan ook trouwens het eenige kapitaal was, waarmede hij werkte. Toen hij met Folkes in kennis kwam, was hij vertegenwoordiger van verschillende buitenlandsche huizen en maatschappijen, zooals o. a. der *Herzöglich Saxen-Koburg-Gothasche priviligirten Rinkelrüben-Zucker-Fabrication-Actien-Gesellschaft* en van verschillende exploitatie- en verzekerings-maatschappijen. Mannen, wier oordeel veelal gegrond bleek te zijn, konden zich wel niet begrijpen hoe dit alles bijeengenomen tot een fatsoenlijk bestaan kon leiden, doch het spreekwoord, dat het een boer niet aan het verstand te brengen is hoe een soldaat aan den kost komt, moet wel waar zijn; want Hausmann leefde er goed van,

woonde in een groot huis en zijne vrouw en dochter wekten op de straat de jaloezie van menige dame op.

Hij had ook een zoon uit een vorig huwelijk, die het ware evenbeeld zijns vaders was. Juffrouw Folkes was met die familie het eerst in aanraking gekomen in *Artis*, bij gelegenheid dat hare oudste dochter, destijds zestien jaren oud, onpasselijk werd. Mevrouw Hausmann, die zich in de nabijheid bevond, bood zeer voorkomend hare *eau de Cologne* en verdere hulp aan en legde veel deelneming aan den dag voor de arme Cornélie, die bleek was als een doode en hoofd en armen slap liet neerhangen.

Er komen wel eens tijdstippen in het leven voor, die schijnbaar van weinig beteekenis zijn, doch aanleiding geven tot de gewichtigste gebeurtenissen, ja, die — menschelijker wijze gesproken — soms zelfs het geheele levenslot bepalen. Zoo ook hier. Bij eene volgende ontmoeting in *Artis* werden andermaal woorden van deelneming en dankbaarheid gewisseld en daarmee de grondslag gelegd tot nadere kennismaking. Toen juffrouw Folkes te huis kwam, kon Ko zich niet begrijpen wat haar overkomen was, zoo voorkomend behandelde zij de meiden. Zij was vol verrukking over de allerliefste mevrouw Hausmann, die zoo vriendelijk en hartelijk geweest was, en over hare dochter, die een jaar of wat ouder was dan Cornélie. Zij had de dames uitgenoodigd, een avond bij haar

te komen doorbrengen, wat deze niet afgeslagen hadden.

Folkes had daar niets tegen, want hij meende dat het niet meer dan een staaltje van hun plicht was, menschen, die zooveel belangstelling toonden, ook eens een pleizier te doen. Zijn vrouw bracht hem echter aan het verstand dat hij de zaak van een verkeerde zijde opvatte, want dat zij zich met zoodanig bezoek van dames van opvoeding en stand vereerd moesten gevoelen. Ko had er vrede mede; de dames kwamen op den bedoelden avond en de heer Hausmann kwam later, om ze terug te halen.

Van dit oogenblik af scheen Hausmann een buitengewone vriendschap voor Folkes te koesteren. Hij was bijna dagelijks bij hem aan huis, sprak met hem over handels-operaties, die enorme winsten beloofden, over speculaties in het groot, die, bij de aanhoudende aansporingen van Betje om er toch gehoor aan te geven, Ko het hoofd nog erger deden duizelen dan vroeger bij het boekhouden. Het duurde niet lang of Hausmann had Folkes zooveel voorgespiegeld over zijne connecties in Duitschland en met verschillende Engelsche handelshuizen, dat door beiden een vennootschap werd gesloten.

Sinds dien tijd verdween in het huis van Folkes alles, wat nog maar eenigszins herinnerde aan den nederigen stand, waarin hij zich vroeger geplaatst

vond. De oude moeder moest er ook onder lijden. Zij werd nog wel altijd met eerbied behandeld, maar zooveel mogelijk uit den huiselijken kring geweerd, want zij kon zich niet goed voegen naar de hedendaagsche manieren; hare dochter was bang dat zij haar tegenover de huisvrienden zou compromitteeren.

Betje had zeker nooit de geschiedenis van Jozef in Egypte gelezen en zou hare moeder wel in het land Kanaän gelaten hebben. Zij had er ook stellig in den Jodenhoek, waar zij vroeger woonde, geen acht op geslagen, hoe de Israëlieten den ouden van dagen de eereplaats toekennen. Met oud porselein heeft de moderne wereld veel op, maar een oud mensch — al is het ook een vader of moeder, wien men alles te danken heeft — kan geene plaats vinden waar de fijnere beschaving is doorgedrongen. De lange lijzen en gedrochtjes van speksteen zijn uit het stof van een achterkamer of zolder opgedolven en prijken op prachtige étagères, en de ouden van dagen worden, wel niet met geweld, maar door den drang der omstandigheden, naar die achterkamers of zolders gebannen, om de plaats van het oude porselein in te nemen.

Dat is een staaltje van de verkeerde wereld der moderne beschaving!

Betje, die zeer intiem met mevrouw Hausmann geworden was, kon onmogelijk langer juffrouw genoemd worden, en Folkes ging elken dag met zijn compagnon

naar de beurs. Het kantoor werd onder de leiding van dien compagnon op geheel anderen voet ingericht; er werden boeken aangelegd, waaruit Ko nu volstrekt niet meer wijs kon worden, en belangrijke sommen omgezet. Na eenige maanden vol rustelooze werkzaamheid en altijd nieuwe plannen en speculaties, maakte Folkes er zich wel eens ongerust over, dat het kapitaal, 't welk hij bij het sluiten der vennootschap had moeten storten, steeds ontoereikend bleek te zijn en er altijd nieuwe offers van hem werden geëischt; maar dan werd hij met kunstig gegroepeerde cijfers »doodgeslagen," en toen het eerste jaar om was, kwam Hausmann met een balans te voorschijn, die alle verwachting overtrof. Ko scheen zich zonder reden bevreesd te hebben gemaakt; want hij moest nu wel gelooven dat een vermeerdering van kapitaal slechts vereischt was, omdat de handel veel hooger vlucht had genomen dan men zich aanvankelijk kon voorstellen. De toekomst beloofde gouden bergen.

Zoo zijn wij het einde van het genoemde twaalftal jaren genaderd. De beide dochters van Folkes, die wij als aanvallige kinderen in de eenvoudige koomenij hebben leeren kennen, zijn inmiddels groot geworden. Het moet gezegd worden, dat zij hare opvoeding grootendeels aan de zorgen harer moeder te danken hadden, want Folkes was er de man niet naar om daar de hand aan te houden. Het godsdienstig ele-

ment was in die opvoeding ook goed bewaard gebleven, wat veelal te danken was aan de grootmoeder, die voor de kinderen waakte — men veroorlove deze vergelijking — als de toovergodinnen in de sprookjes uit den ouden tijd over de prinsjes en prinsesjes. De beide meisjes waren in alle vrouwelijke handwerken zeer bedreven, spraken vrij vlug een paar vreemde talen en speelden tamelijk goed piano. Cornélie was een tengere blondine, met een hooggewelfd voorhoofd, een schoon profiel en, zooals de dichters gewoon zijn te zeggen, een paar smachtende blauwe oogen. Zij was goed van gemoed en gedwee van aard. Recht vroolijk en dartel, zooals jonge meisjes dat kunnen zijn, had men haar nooit gezien. Zij zat liefst alleen »in een hoekje met een boekje" en zat uren lang naar de maan en de sterren te turen, alsof er een beroemde komeet op de komst was; zij kon dikwijls weenen als een klein kind, zonder dat iemand er aanleiding toe gaf. Op de piano speelde zij meestal de *Lieder ohne Worte* van Mendelssohn, en haar grootste pleizier bestond in het schrijven van ellenlange brieven aan een denkbeeldige vriendin. Haar vader meende, in zijne eenvoudigheid, dat zijne dochter neiging had tot het kloosterleven, omdat zij zoo afgetrokken was; andere menschen noemden haar echter sentimenteel.

Jeannette, zooals wij weten, een jaar jonger, was

van een geheel andere natuur, zoodat het niet mogelijk was in de beide meisjes zusters te herkennen. Zij had nog altijd dezelfde bloeiende, roode wangen, dezelfde groote, schitterende, zwarte oogen als toen wij haar op Kerstavond aan den schoot harer grootmoeder gezien hebben. Zij was van veel sterker lichaamsbouw dan hare zuster en zoo vroolijk en opgeruimd, als deze stil en afgetrokken. Het moet gezegd worden, dat zij niet zoo fijn was in hare manieren, dat zij niet zoo sierlijk een buiging kon maken en niet zoo berekend was in hare uitdrukkingen als hare zuster. Zij gevoelde ook weinig invloed van de volle of nieuwe maan en zou voor geen geld van de wereld een brief van vier bladzijden geschreven hebben, zelfs niet aan eene springlevende vriendin. Maar zij was werkzaam, vol liefde en zorg voor hare ouders en de grootmoeder en van den morgen tot den avond vroolijk en ongedwongen als een vogel in de vrije natuur. Het was een lust haar te zien, wanneer zij soms in onschuldige vroolijkheid schaterend lachende het bekoorlijke hoofd schudde, dat de weelderige lokken wuifden. Zoo iets zag men van hare zuster nooit; ware er eene belasting op de luidruchtigheid gesteld geweest, Cornélie had er niet zuiniger mede kunnen zijn.

Sedert de Hausmann's bij Folkes een wit voetje gekregen hadden, scheen de vorming der beide meisjes een gevaarlijke richting te nemen. Tot dusverre hadden

zij van hare moeder — *minus* de hoogmoedige buien — goede indrukken ontvangen, want juffrouw Folkes was bij al hare gebreken een goede huisvrouw en moeder. Ook had, zooals wij weten, de gelegenheid niet bestaan om de meisjes »in de wereld" te brengen. Haar hart was dus onbedorven gebleven, zij kenden die wereld niet, noch de wufte vermaken en zinnelijke genietingen, die zoo menig jeugdig hart onvatbaar maken voor stil, huiselijk geluk, onvatbaar voor de bekoorlijkheid der deugd.

Lise Hausmann daarentegen was op dat punt den kinderschoenen reeds lang ontwassen, of liever, zij had in dien zin nooit kinderschoenen aangehad. De wereldsche vermaken waren hare wieg en bakermat geweest en zij was daarin opgegroeid. Men vindt veel van die vroegrijpe vruchten der hedendaagsche beschaving, wier blos reeds verwelkt, voordat zij tot haar vollen wasdom gerijpt zijn. Zij was veel beter bekend met de eischen der etiquette dan met de voorschriften van den godsdienst of de kundigheden, die een meisje moet bezitten, om een goede huisvrouw te worden. Zij had nooit een goed boek gelezen, maar was verzot op de romans van Sue, Dumas, George Sand en andere zedelooze geschriften, wier adem verpestend is als de damp, die uit een poel opstijgt. Hare meest geliefkoosde uitspanningen waren gemaskerde bals en andere vermaken, waarbij de zinnelijke

genietingen ten troon zitten. Haar vader behoorde tot de vele modernen, die den godsdienst nog alleen beschouwen als een kostelijk middel om den gemeenen man in bedwang te houden. Die eigenschap scheen bij hem zoowel in het vrouwelijk als mannelijk oir te zijn overgegaan, want zijn zoon Paul en zijne dochter Lise waren er beiden evenzeer van doortrokken. De appel was hier ook alweer niet ver van den boom gevallen.

Geen wonder dus dat onze beide onschuldige meisjes een onaangenaam gevoel overviel in den eersten tijd, dat zij met deze jonge dame in meer intieme betrekking kwamen. De toon, dien zij hoorden, klonk haar vreemd in de ooren en deed het gemoed pijnlijk aan. Haar hart was te vlekkeloos, om niet te huiveren bij de aanraking met de wereld. Mevrouw Hausmann en hare dochter noemden de schuchterheid, die zij in de beide meisjes ontmoetten, gebrek aan een gesoigneerde opvoeding, aan ontwikkeling en vorming, en meenden niets beter te kunnen doen dan haar op den modernen slijpsteen te nemen, iets, waarin zij geene tegenkanting vonden bij de moeder, wier anders zoo helder doorzicht te veel beneveld was door den hoogmoed en de zucht om hare dochters te zien schitteren, om het gevaar te kunnen voorzien, waaraan zij hare onschuldige kinderen blootstelde. Er werden bezoeken afgelegd, partijtjes bijgewoond,

schouwburgen bezocht, in één woord, er was voor de beide dochters van Folkes een geheel nieuw leven begonnen. In den beginne zette Cornélie, die gewoon was over alles na te denken, groote oogen op: toen gevoelde zij nog afkeer, zij beefde terug voor hetgeen zij zag; maar allengs verdween die afkeer onder indrukken, die zoo betooverend waren. Het ging het arme meisje als het bekende plantje »kruidje roer mij niet," dat bij de geringste aanraking ineenkrimpt, doch bij de herhaling daarvan die gevoeligheid voor een wijl verliest.

Jeannette vond het eenigen tijd na de nieuwe kennismaking recht prettig dat zij mooie boeken te lezen kreeg en nu en dan naar den schouwburg ging of een partijtje bijwoonde, waar zij haar lachlust kon botvieren; maar eensklaps toonde zij den grootsten afkeer van dit alles. Zij moet voorzeker iets op die partijtjes ontmoet of in die boeken gelezen hebben, wat haar meer stof tot afgrijzen en nadenken dan tot lachen gaf. Wanneer na dien tijd de dames Hausmann kwamen, begaf zij zich meestal naar hare grootmoeder, onder voorwendsel dat deze zoo alleen zat. Zij weigerde halsstarrig bezoeken bij of met de familie Hausmann af te leggen, ofschoon zij daarover menig hard woord moest hooren van hare moeder, die dezen afkeer aan wispelturigheid toeschreef.

Eens dat zij hare zuster weder uren lang met

zenuwachtige gejaagdheid in een der romans van Sue had zien lezen, zeide zij:

»Cornélie, leg toch dat leelijke boek weg!"

»Leelijk!..... het is een van de mooiste romans van Sue: *Les Mystères de Paris*."

»Ik zeg dat het een leelijk, een schandelijk boek is."

Cornélie, wier wangen door den indruk van het gelezene met een onnatuurlijk rood gekleurd waren, zag hare zuster met een *air de mépris* aan en zeide: »Och kom, wat weet jij van lectuur; ga liever met de meiden in de keuken lachen, of met grootmoeder zitten bidden."

»Cornélie, ik bid je, lees toch niet meer in die boeken, het past je niet," herhaalde Jeannette op vrij driftigen toon.

»Wat een pretentie!" sprak hare zuster met een beleedigenden trek om den mond; »het ware te wenschen dat jij wat meer degelijke boeken las, dan zou je ten minste onder fatsoenlijke menschen niet met den mond vol tanden zitten."

Jeannette werd rood van verontwaardiging. Zij sprak geen woord meer, maar rukte het boek uit de handen harer zuster en wierp het in een hoek der kamer. Het gesprek, dat zich uit dit conflict ontspon, was vrij hevig, en toen de moeder op het gerucht daarvan buiten kwam, kostte het haar moeite beide dochters tot bedaren te brengen.

»Foei, Jeannette," sprak zij, toen Cornélie haar de toedracht der zaak had meegedeeld, »zoo iets was ik vroeger niet van u gewoon. Dat komt er van, wanneer men zich aan het gezellig verkeer met voorname lieden onttrekt."

»Moederlief," sprak zij, »ik beken dat ik mij door mijn drift heb laten vervoeren, ik vraag daarvoor verschooning. Maar wat doen die slechte boeken ook hier in huis?"

»Slechte boeken.... Wie spreekt hier van slechte boeken? Mevrouw Hausmann is een veel te verstandige vrouw om boeken te geven, die niet goed zijn."

»O moeder, u weet het niet...."

»Wat weet ik niet!" riep mevrouw Folkes geraakt, »ik weet dat jij een waanwijs ding ben! Laat Cornélie met rust; wanneer er boeken verwijderd moeten worden, zal ik daar wel voor zorgen."

»Moeder, u weet niet wat in die boeken staat, anders zou u zoo iets niet zeggen," sprak Jeannette met de verontwaardiging der gekwetste deugd.

»Maar eilieve, wat staat er dan alzoo voor slechts in?"

Jeannette hield beide handen voor het gloeiend rood gelaat en zeide half binnensmonds: »dat kan ik zoo niet zeggen, moe-lief! maar 't is schandelijk.... 't is afschuwelijk!"

Wellicht zou mevrouw Folkes door een verder onderzoek te weten zijn gekomen waarom het gemoed

harer jongste dochter zulk een grooten afkeer en walging had van de boeken, die de dames Hausmann in huis brachten, en van de partijtjes, die zij bijwoonden, wellicht had dit hare oogen geopend, doch het weeke gemoed van Cornélie, dat nog onder den indruk der zinnelijke tooneelen uit het verderfelijke werk van Sue trilde, kon den schok niet langer weerstaan. Zij zonk langzamerhand bewusteloos ineen.

De moeder, die met Cornélie dweepte, omdat zij, naar hare meening, meer en meer de manieren eener voorname dame kreeg en men haar overal om hare minzaamheid en wellevendheid prees, was nu dubbel verontwaardigd op Jeannette, die in de eerste dagen geen goed bij haar kon doen. Over de boeken werd natuurlijk niet meer gesproken.

Het is wel waar wat de oude vrouw eens gezegd had: hoogmoed is de wortel van veel kwaad.

Wij hebben die goede, oude grootmoeder reeds veel te lang uit het oog verloren. Zij alleen was in de familie dezelfde gebleven. Met angstige zorg had zij den gouden regen gadegeslagen, welke op hare kinderen nederdaalde, van tijd tot tijd en wel met zeer veel kracht hare stem verheven tegen de toenemende weelde en de zucht tot grootheid, welke hare dochter beheerschte, en eindelijk, toen zij zag dat dit toch niet baatte, meer dan ooit hare toevlucht genomen tot het gebed,

als het eenige hulpmiddel, wanneer menschelijke krachten te kort schieten. Zij bracht den meesten tijd op haar kamertje door, alwaar zij, vooral door toedoen van Jeannette, met veel zorg werd verpleegd; haar ontbrak niets wat het lichamelijke betrof, in haar gemoed bleven echter vele wenschen onbevredigd.

Zij is, sedert wij haar het laatst zagen, veel verouderd, wat op zulk een leeftijd niet te verwonderen is; het hoofd schudt en schommelt harder dan ooit, doch haar gelaat is nog even frisch gebleven, en in haar helder, scherpziend oog kan men duidelijk zien dat Salomon nog bij haar thuis is. Zij heeft zich aan al de veranderingen van huiselijken aard met liefde onderworpen, en ofschoon niet zonder weerzin, zelfs toegestaan dat haar laag uitgesneden jakken met langen-schoot door een meer modern kleedje werden vervangen, doch wat hare dochter ook had aangewend, zij was er niet toe te bewegen geweest hare kleinkinderen bij andere namen te noemen, dan deze van kindsbeen af gedragen hadden. Naar zulke »stadhuiswoorden" kon zij, volgens haar zeggen, den mond niet zetten, en zij bleef daarbij.

Op haar kamertje vinden wij onder meer andere bekende zaken het crucifix, dat in de koomenij in de huiskamer op de chiffonnière stond, alsmede de dikbuikige, tinnen koffiekan, waaraan zij zeer gehecht was, als een aandenken aan haar kortstondig, maar geluk-

kig huwelijksleven. Er ging geen morgen of avond voorbij, dat Jeannette niet een of meerdere uren bij haar doorbracht. Vroeger deed Cornélie dit ook, ofschoon niet zoo veelvuldig, doch sedert de familie Hausmann het anker daar in huis had geworpen, waren hare bezoeken hoe langer hoe minder geworden. Grootmoeder had met haar scherp oog al spoedig gezien dat er eene groote omkeering in het hart harer kleindochter plaats greep; zij had daartegen met al den ernst, die in deze omstandigheden noodig was, hare stem verheven, en Cornélie, die in de zorg der grootmoeder niets meende te zien dan de zucht of gewoonte eener oude vrouw om op alles te vitten, wat niet met de ouderwetsche zienswijze strookte, volgde het voorbeeld harer moeder en liet, zooals men het wel eens noemt, alles bij hare koude kleeren neerglijden.

Wij vinden de brave, oude vrouw weder met de breikous op den schoot, het bekende kerkboek bij haar op de tafel en den rozenkrans over de leuning van haren stoel: het *ora et labora* was in haar vereenzelvigd.

Het was een zonnige namiddag. Het hemellicht viel met volle stralen door het venster, goot een rooskleurigen gloed op de scherpgeteekende gelaatstrekken der oude vrouw en scheen op de blinkende koffiekan te dansen. Zij had een wijl in diepe gedachten ver-

zonken gezeten, doch richtte eensklaps het hoofd op, luisterde en luisterde nogmaals en scheen een aangename gewaarwording te gevoelen, want de strakke lijnen van haar gelaat plooiden zich tot een glimlach, die uit haar hart opwelde. Men hoorde een lichten tred op de trappen, die al nader en nader kwam, en het ruischen en schuifelen van een zijden kleedje langs den muur. Toen ging de deur open en de bevallige Jeannette trad het kamertje binnen.

Wat maakte dat eenvoudige verblijf schooner: het zonnelicht, dat er met den purperen namiddaggloed in nederviel, of de bevallige kleindochter, op wier bekoorlijk gelaat de lichtglans van aanminnigheid en deugd schitterde en die, als gewoonlijk, hare offers van kinderlijke liefde kwam brengen?

»Ik kom wel wat later dan gewoonlijk, lieve grootmoeder," sprak zij, haren arm om den hals der oude vrouw slaande en een hartelijken kus op de dorre wangen drukkende; »maar het is mijn schuld niet, wij hebben vandaag lang getafeld."

»Er zijn gasten geweest, niet waar?" vroeg de oude vrouw, het schommelende hoofd tot hare kleindochter oprichtende.

»Zij zijn er nog; ik ben maar spoedig weggegaan en breng u wat van het dessert."

Dit zeggende, plaatste zij een blauw porseleinen dessert-bord op de tafel, waarop een sinaasappel, een

paar taartjes en nog eenige kleinigheden lagen. »Ziet u wel dat ik u niet vergeten heb?"

»Dat weet ik immers wel, mijn engel," sprak de oude vrouw, de fraai gevormde hand van het meisje aan hare lippen drukkende. Eensklaps werd echter haar gelaat door zwaarmoedigheid overtogen, en zij vroeg op een toon, die voor een goed verstaander meer was dan een half woord:

»Zijn de Hausmann's er weer?"

»Ja, de heele familie en nog twee Duitsche heeren bovendien. O, ik heb mij verschrikkelijk verveeld."

»Hoe zoo?" sprak de grootmoeder, ofschoon wij moeten bekennen dat zij naar den bekenden weg vroeg.

»Wel, u weet immers dat ik het gezwets en gesnoef van de Hausmann's niet kan uitstaan, en nu waren er buitendien nog twee heeren, die voor hen niet onderdeden. Papa en mama spreken geen Duitsch en daarom werd ik tusschen hen in geplaatst. Wat zijn er toch malle menschen in de wereld! 't Was *Fräulein* voor en *Fräulein* na en een geflikflooi, om van te spuwen. En dan dat onuitstaanbare *bei uns*, *bei uns*, als zij van Duitschland spreken, en dat gesmaal op ons land en op onze zeden en gebruiken! Waarom komen die menschen ons in 's hemels naam in Holland vervelen, als het er zoo onuitstaanbaar is!"

»Hoe komt het dat men de heeren Hausmann

dan niet bij hen had geplaatst, die zijn immers ook Duitschers?"

»Dat kon niet goed, grootmoeder; men moet toch wat kleur aan tafel hebben. Cornélie was tusschen de heeren Hausmann geplaatst en mevrouw Hausmann zat naast papa."

»En heeft Keetje zich ook zoo verveeld?" vroeg de oude vrouw, terwijl zij hare oogen scherp op hare kleindochter gericht hield.

»O, in 't geheel niet.... Cornélie heeft zich op haar manier goed geamuseerd. Niet dat zij een oogenblik een vroolijk gezicht gezet, laat staan gelachen heeft, maar zij is al den tijd dat wij aan tafel gezeten hebben in een druk gesprek gewikkeld geweest over literatuur, muziek, tooneel en zoo meer. Nu is zij reeds meer dan een uur met den jongen Hausmann aan het redekavelen over het nieuwe ballet, dat op het Leidsche plein 1) gegeven wordt. 't Is bespottelijk, niet waar?"

»Bespottelijk?.... Vind je dat inderdaad alleen bespottelijk?"

»Och, grootmoeder, waarom zou men over die gekheden niet lachen?"

»Is het wel goed, mijn kind, ergerlijke lichtzinnigheden en dwaasheden bespottelijk te noemen en daarmee te lachen? Zeg mij dat eens oprecht?"

1) Groote Amsterdamsche Schouwburg.

Jeannette sloeg de oogen neder. »Och, lieve grootmoeder," antwoordde zij, »had ik kunnen denken dat alles zoo ernstig door u zou worden opgenomen, ik had er geen woord over gesproken."

»Kan en mag men ernstige zaken anders dan ernstig opvatten?" vroeg de oude vrouw.

Toen het meisje daarop geen antwoord gaf, vervolgde zij: »Ik begrijp u, lief kind; je ben vroolijk en opgeruimd bij mij gekomen, omdat je weet hoe bezorgd ik ben; maar die vroolijkheid komt op dit oogenblik niet uit het hart. Niet waar, je hebt mij zoo lief, dat je elk oogenblik van mijn leven zou willen veraangenamen. Daarom kom je met een lachend gezicht hier, om allen schijn te verbergen alsof er eenige redenen tot bezorgdheid bestonden!"

Jeannette bleef nog altijd het antwoord schuldig.

»Je ben een goed, een braaf kind," vervolgde de oude vrouw; »je hebt vader en moeder van ganscher harte lief, maar door Gods genade zijn je oogen niet blind voor de gevaren, die uw levenspad en dat van uwe zuster bedreigen."

»Och, lieve grootmoeder, laat ons daarover niet spreken!"

»Het spijt me, dat ik je wellicht leed moet aandoen, Jansje, maar ik had je reeds lang ernstig over die zaak willen spreken en mag dit niet langer uitstellen. Alles heeft zijne grenzen, elk mensch moet

zijne plichten kennen en ik zou niet gaarne in de mijne te kort schieten; want uitstel zou bij mij vooral zondig worden, omdat wellicht mijne levensdagen nog maar van zeer korten duur zullen zijn. Kom, ga eens bij mij zitten en laat ons eens openhartig spreken!"

Jeannette voldeed aan het verzoek, en de oude vrouw vervolgde:

»Heb je leed, Jansje?"

»Neen, lieve grootmoeder!"

»Ik kan dat ook niet aan je zien, wanneer je hier komt, want dan schijn je altijd opgeruimd en vroolijk te zijn en weet mij met allerlei zaken den tijd te korten. Maar vroeger hoorde ik je van den morgen tot den avond voor en achter in het huis lachen en zingen, dat het mij hier op mijn kamertje goed deed. Sedert eenige maanden heeft dit opgehouden, en daarvoor moet eene reden zijn. Wil je die reden wel openbaren aan je grootmoeder, die je zoo liefheeft?"

Jeannette richtte het volle, open gelaat tot de oude vrouw. Er welden twee tranen uit hare oogen op, die langzaam over de bloeiende wangen gleden, als dauwdroppelen over een half ontloken roos. Dat was echter ook haar eenig antwoord.

»Deze omkeering bij u maakt mij ernstig bezorgd, mijn kind," hernam de grootmoeder; »want dat zulk eene natuurlijke geaardheid verloren raakt, daarvoor moet een gewichtige oorzaak bestaan. Heb je

verdriet? Word je in huis niet goed bejegend, bij je zuster achter gesteld, of wellicht veronachtzaamd?"

»O neen," riep het meisje, »moeder is zoo goed voor mij!"

»Dat weet ik, mijn kind! Je hebt eene goede moeder, die u zeer liefheeft, maar die uit liefde tot u wellicht iets van je verlangt, wat tegen je geaardheid, tegen je gewe.... ik wil zeggen tegen je gemoed strijdt. Is dat niet zoo?"

»Mama zou gaarne zien dat ik meer intiem was met de familie Hausmann; misschien ligt het aan mij, maar ik kan dat niet goed doen."

»Ik begrijp dit zeer goed, voor zoover ik die menschen heb leeren kennen; maar is het daarom dat je zoo vroolijk niet meer ben als voorheen?" vroeg de oude vrouw op een toon, die elk zijdelingsch antwoord den pas afsneed.

Het goede kind kon zich nu niet langer bedwingen, maar gaf haar gemoed door een stroom van tranen lucht. De verstandige, oude vrouw liet aan die tranen den vrijen loop, en daarna verhaalde Jeannette van de slechte Fransche boeken, die sedert lang in huis gekomen waren, en van de partijtjes, die zij in gezelschap van Lise Hausmann had bijgewoond, waar het zoo ijdel en luidruchtig toeging, en van den omgang bij de familie Hausmann aan huis, waar men altijd kwinkslagen maakte op den godsdienst en de priesters,

en waar zij zooveel hoorde, waaraan zij nooit had gedacht.

Dat het gemoed der oude vrouw pijnlijk aangedaan werd bij alles wat zij vernam, was duidelijk aan haar gelaat op te merken. »En heb je over dat alles wel eens met moeder gesproken?" vroeg zij, nadat Jeannette geëindigd had.

»Ik durf, ik kan er niet goed met moeder over spreken," zeide Jeannette met angstige gejaagdheid.

»Dan zal *ik* het doen," sprak de oude vrouw op stelligen toon.

»O neen.... ik bid u, grootmoeder, doe dit niet!"

»Wees bedaard, mijn kind; er komen omstandigheden in het leven voor, — ik heb ze meermalen ondervonden — waarbij men niet bedaard het hoofd mag neerleggen. Wees voor het overige niet bevreesd dat er voor u iets onaangenaams uit zal voortkomen; ik hoop integendeel dat met Gods hulp uit het kwade eenig goed zal geboren worden."

Jeannette scheen daardoor echter allesbehalve gerustgesteld, doch zij kon hare grootmoeder niet bewegen van haar plan af te zien.

»Maar zeg mij nu eens," zoo begon de oude vrouw weder, aan het gesprek een andere wending gevende, »denkt Keetje niet geheel anders over de Hausmann's en al het andere, waarover je mij gesproken hebt?"

»Dat is het juist, wat mij zoo grieft," antwoordde

het meisje. »Ik heb geene zuster meer, sedert Cornélie dagelijks bij de Hausmann's komt. Vroeger hadden wij wel eens kleine kibbelarijen, doch daar bleef het bij; maar tegenwoordig behandelt zij mij met minachting, evenals Lise Hausmann. Zij noemen mij spottend asschepoester, omdat ik te huis mijn genoegen zoek en met de heeren niet weet te praten over opera's, componisten, tooneelspeelsters en zoo meer. Wat mij het meest treft is, dat moeder mij de schuld van dit alles geeft en mij eigenzinnig en onhandelbaar noemt. Ik heb moeder zoo innig lief; maar ik kan.... ik mag niet anders handelen. Ik wil het u wel zeggen, grootmoeder: ik heb in den laatsten tijd verdriet gehad, veel verdriet."

»En dat wilde je voor mij verborgen houden, om mij niet te grieven, engelachtig kind?" sprak de oude vrouw diep ontroerd. »In weerwil dat uw hart onder leed gebukt gaat, kom je dagelijks met eene schijnbare opgeruimdheid bij mij, opdat *ik* ten minste niet in dat verdriet zoude deelen! God loone u daarvoor!"

Er kwamen ook tranen in de oogen der grootmoeder over zooveel deugd, zooveel liefde en zelfverloochening. Hier had de weelde een paar sterke beenen aangetroffen.

»Je hebt mij genoeg gezegd," hernam de oude vrouw na eenige oogenblikken. »Ik wist het reeds dat je zuster in verkeerde handen gevallen was, want

sedert lang komt zij maar zelden hier en dan nog slechts welstaanshalve. Ik ben wel maar een onbeduidende, oude vrouw, die niet meer past in de hedendaagsche wereld, maar Keetje zou niet zoo geheel onverschillig voor mij geworden zijn, wanneer zij geen omgang had met de vreemde lieden, die het ongeluk hier in huis gebracht hebben. Wanneer de mensch zich door de wereld laat meesleepen, wordt hij ongevoelig en koud voor alles wat daarbuiten ligt. Ik heb altijd wel gezegd: het zijn sterke beenen, die de weelde dragen!"

Daarop vatte zij Jeannette bij de hand en vervolgde: »Laat beneden niet merken dat je geweend hebt en zeg aan moeder dat ik haar nog dezen avond wenschte te spreken."

De toon, waarop zij sprak, was zoo buitengewoon ernstig, dat Jeannette er schier van ontstelde.

De zon was reeds ondergegaan, en toen het jonge meisje hare grootmoeder verliet, zag het er in het kamertje, dat bij hare komst zoo helder verlicht was, even somber uit als in beider gemoed. Toen mevrouw Folkes het verlangen harer moeder vernam, zond zij een der dienstmeiden naar boven, met de boodschap, dat zij dien avond tot laat bezoek had en eerst den volgenden morgen gelegenheid zou kunnen vinden om met hare moeder te spreken. De oude vrouw liet echter eenvoudig weten dat zij zou wachten tot de

gasten vertrokken waren, alvorens zich ter rust te begeven.

Dit antwoord was in den mond der goede grootmoeder al te vreemd, om niet de opmerkzaamheid van mevrouw Folkes op te wekken. Zij vroeg aan Jeannette wat er boven gaande was, doch deze durfde er niet rechtstreeks voor uitkomen en gaf te kennen dat grootmoeder in een sombere stemming verkeerde. Toen zij naar boven ging, was het reeds zeer laat, en zij kon niet nalaten in zich zelve er over te klagen dat hare moeder na zulk een hoogst vermoeienden dag nog iets van haar vergde dat, dit wist zij vooruit, evengoed tot den volgenden dag kon worden uitgesteld.

»Betje," zoo begon de oude vrouw, nadat hare dochter plaats genomen en gevraagd had wat haar deerde, »er ligt mij iets op het gemoed, dat mij zeer bezwaart en waarover ik eens ernstig met u wensch te spreken."

»Zou het niet beter zijn, moeder," sprak mevrouw Folkes op zeer vriendelijken toon, »dit tot morgen uit te stellen? Het is nu al laat, veel later dan u gewoon is u te bed te begeven."

»Ik durf den nacht niet ingaan, zonder mijn hart daarvan te hebben ontlast; er zijn zaken, die men, zonder lichtzinnig te handelen, niet mag uitstellen."

»Ik kan mij niet begrijpen wat u eensklaps zoo

bezorgd maakt, moeder, er is, zoover ik weet, heden niets bijzonders voorgevallen."

»Je hebt gelijk, Betje.... niets buitengewoons, evenmin als gisteren en eergisteren; maar dit is geen reden om nogmaals uit te stellen wat ik niet gisteren of eergisteren, maar reeds voorlang had behooren te doen. Ik sta met den eenen voet in het graf; ik weet niet wat de dag van morgen voor mij zal zijn, en er staat geschreven: mensch, beschik uw huishouden, want gij zult sterven."

»U gevoelt u toch niet onpasselijk, moeder," vroeg mevrouw Folkes niet zonder ongerustheid.

»Naar het lichaam niet, Betje; maar men kan onder gemoedsbezwaren gebukt gaan, en dit is thans met mij het geval. Ik heb u vroeger dikwijls zijdelings gewaarschuwd voor de gevaren, waaraan je blootstaat, omdat je den hoogmoed niet in je hart weet te onderdrukken, thans zal ik zonder omwegen tot u spreken. Je ben groot geworden in de wereld, je ben uit den nederigen stand, waarin God u deed geboren worden, tot welvaart en rijkdom opgeklommen. Het spijt mij dat ik het moet zeggen, maar dit heeft u niet tot dankbaarheid opgewekt, integendeel, je ben er door verblind geworden."

»Wat wil u daarmee zeggen, moeder?"

»Dat het niet goed gaat hier in huis."

»In welk opzicht, moeder?"

»Vraag je nog in welk opzicht? Ik heb er geen verstand van, hoe men in uw stand het huishouden moet inrichten, hoe men menschen moet ontvangen, daarvoor moet men de gebruiken der wereld in acht nemen; maar ik weet zeer goed dat er maar één weg bestaat om zijne kinderen tot brave menschen op te voeden, namelijk de weg van den godsdienst en der deugd; het overige is bijzaak, en — het spijt mij dat ik het moet zeggen — die weg wordt door u niet ingeslagen."

Mevrouw Folkes, die in hare verblindheid meende dat geene moeder meer zorg voor hare kinderen kon hebben dan zij, gevoelde zich zeer beleedigd en scheen een antwoord gereed te hebben, dat met den graad harer opgewektheid overeenstemde, doch de oude vrouw gaf door een beweging met hare hand te kennen dat zij nog niet aan het einde was en vervolgde:

»Ik heb het u reeds meermalen te kennen gegeven, dat de omgang met de familie Hausmann nadeelige gevolgen zal hebben. Folkes en jij bennen oud genoeg om daarover te kunnen oordeelen, en het is misschien niet goed van mij, dat ik twijfel aan de eerlijkheid en rechtschapenheid van den man, die sinds lang deelgenoot in je zaken is; de tijd zal moeten leeren of mijne vrees al of niet gegrond is, doch dit weet ik zeer goed, dat de dochter van dien man gevaarlijk is voor de kinderen, en daarom heb ik u heden

eens ernstig willen waarschuwen. Je moet aan die conversatie een einde maken, Betje!"

»Hoe kan u hieraan denken, moeder?" vroeg mevrouw Folkes met een glimlach om de lippen, waarin duidelijk te lezen was dat zij een soort van medelijden gevoelde met de eenvoudigheid harer moeder. »Het heeft mij waarlijk moeite genoeg gekost om met een familie van aanzien in aanraking te komen. U weet zeer goed dat mijn man en ik te eenvoudig opgevoed en daarom niet in staat zijn om onze kinderen te vormen voor den stand, waarin zij zich geplaatst vinden. Menschen als de Hausmann's daarentegen zijn gewoon in de wereld te verkeeren, en er is dus uit zoodanige conversatie voor onze meisjes veel partij te trekken."

»Betje, Betje, wat ben je verblind!" riep de oude vrouw, terwijl zij den voorvinger van hare rechterhand waarschuwend ophief. »Zie je dan niet in, dat de omgang met zulke ijdele, wereldsche menschen, om maar niet meer te zeggen, hoogst gevaarlijk is voor je kinderen, die in de vreeze Gods zijn opgevoed, maar nu in den gevaarlijksten tijd van haar leven verkeeren?"

»Moeder," sprak mevrouw Folkes spijtig en niet zonder eigenliefde, »ik heb, naar ik meen, mijn kinderen een godsdienstige opvoeding gegeven en ben hen daarin ook voorgegaan; maar menschen als wij mogen hunne kinderen, ook in andere opzichten niet

verwaarloozen; wij hebben evenzeer maatschappelijke als godsdienstige plichten te vervullen."

De oude vrouw zuchtte en zeide: »Zoo iets zou je me niet ten antwoord geven, als ook jij niet reeds onder den invloed stondt van menschen, die, zooals je het noemt, gewoon zijn in de wereld te verkeeren. Ik weet zeer goed dat men in een deftigen stand andere manieren moet hebben dan — hoe zal ik het noemen — de gemeene man; maar ontbrak het dan je dochters aan goede manieren en kennis, voordat zij met die vreemde menschen in aanraking zijn gekomen? Ik wil het wel bekennen, Betje, dat ik den omgang met een deftige Amsterdamsche familie graag zou hebben gezien; maar ik heb geheel mijn leven niet veel opgehad met zulke vreemde fortuinzoekers, die gewoonlijk met alles wat hen aangaat heel hard bluffen, behalve met hun doopceel. Voor het overige geloof ik dat de kinderen te goede scholen hebben gehad, om bij die buitenlanders achter te moeten staan."

»U begrijpt het niet, moeder!"

»Ik begrijp het zeer goed. De menschen, waarvan je spreekt, zullen aan je dochters leeren hoe zij in den schouwburg en op de bals gekleed moeten gaan, hoe zij den zotteklap van vreemde heeren moeten beantwoorden en wat zij alzoo moeten weten om voor jonge dames van opvoeding en stand door te gaan.

Ik zie echter de noodzakelijkheid daarvan geheel niet in. Ik heb in mijn leven groote lui gekend, die niet minder eenvoudig waren dan ik, en toch had iedereen respect voor hen."

»Ja, vroeger; maar die tijden zijn veranderd, moeder."

»Helaas, ja, want anders zou je ten minste begrijpen dat je niet meer ben dan een burgervrouw."

Mevrouw Folkes haalde de schouders op, alsof zij wilde zeggen: tegen menschen, die niet op de hoogte van hun tijd zijn, valt niet te redeneeren.

»Ik kan u zeggen, moeder," sprak zij, »dat Cornélie, sedert zij meer in gezelschappen komt, zeer ontwikkeld is, en zich meer ongedwongen in voorname kringen weet te bewegen. Zij heeft thans iets geposeerds, terwijl zij vóór haren omgang met de Hausmann's deed als een kind, dat zijn les opzegt. Dit is het, wat men het onderscheid noemt tusschen theorie en practijk, en zoo iets kan men slechts krijgen door den omgang met menschen, die een gesonjeerde opvoeding genoten hebben en in de wereld verkeeren."

De nieuwbakken mevrouw Folkes scheen er niet weinig trotsch op, dat zij zich wist uit te drukken zooals de »groote lui" dat gewoon zijn te doen, al »verfomfaaide" zij de vreemde woorden ook; want zij wierp met eene verbazende hoeveelheid hoogmoed het hoofd in den nek.

De oude vrouw bleef hare kalmte behouden en zeide: »Ik moet u slechts één vraag doen, want van al die stadhuiswoorden heb ik geen verstand. Heeft Keetje u meer liefde bewezen, is zij aangenamer in den omgang, huishoudelijker en braver geworden, sedert haar verkeer met die menschen?"

»Die vraag komt hier niet te pas, moeder!"

»Die vraag komt overal bij te pas. Wat baat het je kind of zij zich ook al als een voorname dame weet te gedragen, of zij net weet te doen als de »groote lui", wanneer zij onverschillig wordt voor den godsdienst en in liefde jegens hare ouders vermindert."

»Ik heb mij hierin over Cornélie niet te beklagen."

»Je spreekt onwaarheid, Betje!" hernam de oude vrouw op gestrengen toon. »Van die zaken heb ik ook nog eenig verstand. De weinige oogenblikken, die Keetje in den laatsten tijd half gedwongen hier doorbrengt, zie ik zeer goed dat het haar geen pleizier doet, zulk een eenvoudige grootmoeder te hebben. Ik weet dat zij den neus optrekt voor de manieren van die oude vrouw en voor het kerkboek, waarin zij bidt, precies zooals sommige *groote lui* dat gewoon zijn te doen. In geen maanden lang is zij met mij naar de kerk gegaan, waarschijnlijk dewijl zij vreest dat op de straat een harer vriendinnen of wellicht *voorname* heeren, die zij hier of daar ontmoet, zouden begrijpen dat het oude burgervrouwtje hare

grootmoeder is. Het is niet voor mij dat ik het zeg, maar voor haar en voor u; want je kan er op rekenen dat het niet lang meer zal duren of zij is ook u boven het hoofd gewassen; je zal den tijd nog beleven dat je dochter zulke voorname manieren van die vreemde menschen heeft overgenomen, dat zij zich ook voor hare moeder schaamt."

Mevrouw Folkes werd vuurrood in het gelaat, niet uit schaamte, maar uit gekwetsten hoogmoed.

»Ik begrijp zeer goed wat hier gaande is," sprak zij bits en geheel niet op den toon der »groote lui"; »Jeannette, die niet kan verdragen dat men haar overal met den nek aanziet, omdat zij geen denkbeeld heeft van goede manieren en zich als een boerin gedraagt, heeft hare zuster en ons allen bij u zwart willen maken..... Ik zal haar spreken!"

De oogen der oude vrouw schitterden van een ongewoon vuur, toen zij die op hare dochter richtte, zij hief hare rechterhand op en zeide:

»Foei, wat ben je ondankbaar jegens God, die u zulk een engel heeft gegeven! Er is wellicht geen kind, dat zijne ouders meer bemint dan Jansje; maar omdat zij een afkeer heeft van vermaken, die men niet kan bijwonen zonder te zondigen, omdat zij stil en ingetogen leeft en niet wil omgaan met menschen, uit wier mond men nooit dan ijdelheid hoort, — daarom verban je haar uit uw hart, daarom wil je

haar bestraffen..... 't Is vreeselijk, Betje, dat de hoogmoed u zoozeer verblindt, dat je van uw eigen kinderen verlangt minder deugdzaam, minder aan u gehecht te zijn, omdat dit de mode schijnt te wezen onder een soort van menschen, met wie je gaarne gelijk staat. Denk er aan, dat God u voor die moedwillige verblindheid zwaar kan straffen, dat Zijne lankmoedigheid een einde kan nemen."

Wanneer wij alles nagaan wat in het hart van mevrouw Folkes omgegaan is, sedert zij de koomenij verliet, en hoe de hoogmoed zich voorgoed in dat hart genesteld had, moet het ons niet verwonderen, dat zij doof bleef voor de waarschuwende, ja bestraffende stem harer moeder. Hare gemoedsbeweging was intusschen groot, want zij meende in hare waarde als moeder gekrenkt te zijn en sprak op bitsen toon:

»Moeder, ik ben geen kind meer en heb ondervinding genoeg opgedaan om te weten hoe ik mijne dochters moet opvoeden, en wanneer of waarin ik ze moet berispen, zonder daarin den raad van *iemand* noodig te hebben."

Dat was te veel. De oude vrouw rees van haar stoel op. Hare gerimpelde wangen werden geel als was, want al het bloed week er uit. Hare hand was krampachtig aan de leuning van haar stoel geklemd en zij riep hare dochter met krachtige stem toe:

»Jij ben mevrouw Folkes, ik ben niets meer dan

een arme, oude vrouw, die van uwe gunsten leeft; maar al was je een koningin, zooals ik zonder u een bedelares zou zijn, ik ben en blijf uwe moeder. Mijne moederlijke rechten laat ik mij niet ontnemen; zoolang ik leef zal ik u toonen dat je mij te eerbiedigen hebt. Ik wil de straf van den hoogepriester Heli niet op mij laden, en zal niet gedoogen dat mijne lieve kleinkinderen door den hoogmoed harer moeder aan de verleiding prijs gegeven worden."

Mevrouw Folkes was wel zeer ontsteld en getroffen over de buitengewone geestdrift, welke hare moeder bezielde, doch het bracht haar niet tot de overtuiging dat zij ongelijk had. Zij vatte hare moeder bij de hand, wist haar weder op den stoel te doen plaats nemen en zeide toen, doch op geheel anderen toon dan vroeger:

»Ik moet het aan uwe afgetrokkenheid en aan uwen vroegeren stand toeschrijven, moeder, dat je tegen onze tegenwoordige manier van leven zoo ingenomen ben. Ik kan waarlijk niet zien dat ik mijn kinderen zooveel slechter opvoeding geef dan andere menschen van onzen stand."

»Dat komt, omdat je met blindheid geslagen ben en de duivel van hoogmoed met dat noodlottige geld in huis is gekomen. Ik heb het altijd wel gezegd, dat het sterke beenen zijn die de weelde dragen. Je wordt door de wereld verblind en wil twee heeren

dienen, ofschoon dit, volgens het Evangelie, eene onmogelijkheid is. En aan dien hoogmoed, aan die zucht om in de wereld te schitteren en te pronken ga je die lieve kinderen opofferen, geef je ze lichtzinnig over aan menschen zonder goede grondbeginselen, die, ik weet het zeer goed, vroomheid bijgeloof noemen, die lachen en spotten met de heilige gebruiken van onzen godsdienst, welke ons zooveel troost schenken in leven en sterven. Verg niet van mij dat ik daarbij het hoofd gerust zal neerleggen; dit kon mij even schuldig maken als jij al ben."

»Maar wat verlangt u dan, moeder?" vroeg nu mevrouw Folkes, die een eind aan het gesprek wenschte te zien.

»Ik verlang dat je, zooals uw plicht is, een wakend oog zal houden over uwe dochters, die in het gevaarlijkste tijdperk van haar leven zijn, en dat je den omgang buitenshuis met de familie Hausmann afbreekt."

»U vergt het onmogelijke, moeder! U weet in welke betrekking wij tot de Hausmann's staan en dat wij de conversatie niet kunnen afbreken, zonder dat dit een nadeeligen invloed heeft."

»Je wil dus blijven voortgaan met Keetje de schouwburgen en bals te laten bezoeken, waar zij met allerlei vrienden in aanraking komt en indrukken krijgt, die hoogst gevaarlijk voor haar zijn?"

Mevrouw Folkes haalde de schouders op.

»Ik begrijp niet, moeder," sprak zij, »hoe u alles zoo donker kan inzien."

»En ik begrijp niet," antwoordde de oude vrouw in groote gemoedsbeweging, »hoe een moeder hare kinderen zoo lichtzinnig aan gevaar kan blootstellen." Toen liet zij er met eene stem, die van aandoening beefde, op volgen: »Wil je dan ziende blind zijn en blijven; wil je, zooals de H. Schrift zegt, ooren hebben en niet hooren, oogen en niet zien, zoo moet ik het aan God overgeven. Ik heb mijn plicht gedaan en kan nu nog maar alleen den goeden God voor u en de kinderen bidden. Maar onder mijne oogen zal je dat roekeloos spel niet langer voortzetten. Wanneer je mij alle rechten als moeder ontzegt, wil ik ook uw brood niet langer eten. Ik verlaat morgen dit huis, om er niet meer in terug te keeren."

»Maar, mijn hemel," sprak mevrouw Folkes, »hoe kan u zoo opgewonden zijn! Ga nu bedaard slapen, dan zullen wij morgenochtend wel verder over de zaak spreken."

»Ik herhaal dat ik niet langer in dit huis blijf," sprak de oude vrouw met vastberadenheid. »Je kent mij, Betje, ik ben niet gewoon met overijling te handelen. Laat Ko morgenochtend bij mij komen, ik heb ook hem nog het een en ander te zeggen."

»Maar, moeder," sprak mevrouw Folkes, wie eene zonderlinge ontroering overviel, omdat zij de oude

vrouw te goed kende, om niet te weten dat zij in staat was haar voornemen ten uitvoer te brengen, »waar wil u heen?"

»Bekommer u daar niet over! God, die mij gedurende mijn leven meermalen op zichtbare wijze heeft bijgestaan, zal mij de weinige dagen, die mij nog overblijven, niet verlaten. Je weet zeer goed dat er nog van onze familie zijn, die dit huis niet durven of mogen genaken, maar die voor mij, oude vrouw, nog wel een plaatsje aan hunne tafel over hebben."

»En welk een schande zou je ons aandoen met dit huis te verlaten!.... Het kan u geen ernst zijn, moeder."

»Ik wil juist niet langer in dit huis blijven, om geen getuige te zijn van de schande, die er eenmaal op zal neerdalen. Laat mij nu alleen, ik heb rust noodig en wil voor het laatst nog bidden onder het dak, dat alles bevat wat mij dierbaar is in de wereld."

Hare tong was nauwelijks in staat haar langer dienst te bewijzen, zoo ontroerd was zij op dat gewichtige oogenblik, doch men kon desniettemin aan haar vasten blik duidelijk zien dat zij bij haar besluit wilde blijven. Betje gevoelde geen grond onder hare voeten van ontsteltenis. Zij kende hare moeder, die een ongemeene vastheid van karakter bezat, en zij wist het ook, dat er leden harer familie bestonden, in den nederigen stand, waarin ook zij opgevoed was, die de

oude vrouw hoog vereerden en het niet ongaarne zouden zien, dat zij hare dochter zoodanige schande aandeed, al was het dan ook maar, omdat die dochter hen met zooveel trotschheid en minachting bejegende. Zij beminde hare moeder met een oprechte, kinderlijke liefde; het voornemen der oude vrouw verpletterde haar, een geweldige ontroering maakte zich van haar meester, zij greep de hand der moeder in de hare en sprak met diep bewogen stem: »Moeder, liefste moeder, ben ik dan zoo slecht geworden, dat u niet langer met mij wil leven?"

En zij liet het hoofd op de hand harer moeder neerdalen en snikte hoorbaar. De oude vrouw was insgelijks tot in het diepste van haar gemoed geschokt en zeide met afgebroken woorden:

»Ik heb u zoo lief, Betje, als een moeder haar kind lief kan hebben; ik wil mijn leven elk oogenblik voor u opofferen, zooals ik, toen je een kind was, nacht en dag voor u heb gezorgd en gesloofd, om u te kleeden, te voeden en tot een braaf, christelijk mensch te vormen;.... maar.... wij passen niet meer bij elkander, sedert je groot geworden ben in de wereld. Ik wil niet genieten van de weelde, die mijn eenig kind van mijn hart heeft gescheurd.....
die haar koud en gevoelloos heeft doen worden voor de oude moeder, die haar leerde loopen en bidden, die........

»Moeder, om Godswil, zwijg.... u pijnigt mij! Ik heb u zoo lief, zoo innig lief; maar...."

»Maar die lieve moeder is een ouderwetsche vrouw, een hinderpaal voor de dochter van een kruier, die mevrouw geworden is, een lastig meubel in de nieuwerwetsche huishouding....."

»O neen, lieve moeder," sprak Betje, en zij omarmde de oude vrouw recht hartelijk, »u denkt niet goed over mij. Ik wil niet dat u ons gaat verlaten, ik zou geen oogenblik rust hebben."

»En je kan rust hebben, wanneer uwe kinderen in gezelschappen verkeeren, waarin zij gevaar loopen hunne deugd en geloof te verliezen? Ik weet dat je mij liefhebt, Betje, ik heb daarvan vele blijken ontvangen; maar je bemint den hoogmoed nog meer dan mij. Het staat aan u om te beslissen tusschen wie van beide je kiezen wil, want ik verlang het hart van mijn eenig kind niet met den duivel van den hoogmoed te deelen."

Mevrouw Folkes was tot in het diepst van haar gemoed getroffen en meende dat zij alles, wat de wereld haar kan bieden, zou kunnen verlaten voor hare moeder, die zij zoo hoog vereerde, zoo innig liefhad. Het viel haar op dat oogenblik niet moeielijk te kiezen tusschen die goede moeder en den hoogmoed, die haar bezielde.

Zij drukte nogmaals een hartelijken kus op de dorre

wangen der oude vrouw en zeide: »U weet niet hoe lief ik u heb, moeder, en hoe gelukkig ik mij gevoel dat ik u zulk een onbezorgden ouden dag kan schenken. Wees nu niet langer boos op mij, en ik beloof u dat ik, zooveel in mijn vermogen is, uw raad zal volgen."

»En zal je dan den omgang met die menschen staken?"

»Moeder, verlang het onmogelijke niet van mij!"

»Het onmogelijke?.... Waarom zou het voor u onmogelijk zijn, uwe dochters uit slechte gezelschappen te houden? Zit je dan onder de plak van die Duitschers?"

»Dat niet, moeder, maar.... ik kan u niet alles zeggen."

Toen mevrouw Folkes deze woorden sprak, bedekte zij haar gelaat met beide handen en scheen zij aan een hevige gemoedsbeweging ter prooi. Eenige oogenblikken later was zij echter weder bedaard en zeide: »Ik beloof u, moeder, dat ik Cornélie zooveel mogelijk in huis houden en haar vergezellen zal, wanneer zij bezoeken aflegt."

»En die slechte boeken?"

»Zullen niet meer in huis komen, moeder!"

»Welnu," sprak de oude vrouw, »dan zullen wij voor het oogenblik niet verder over de zaak spreken. Doch denk er wel aan, Betje, dat God uwe belofte hoort en dat je wel mij, maar niet Hem kan mislei-

den! Laat nooit een dag voorbijgaan, zonder God te bidden dat Hij u in dit voornemen versterke!"

Mevrouw Folkes gevoelde zich zeer geschokt, toen zij hare moeder verliet. Zij was in den grond eene goede vrouw en had op dat oogenblik werkelijk het voornemen aan den wensch der oude vrouw te voldoen; maar het moeten sterke beenen zijn, die de weelde dragen, en sterke beenen had zij niet.

Het was reeds lang na middernacht, doch alvorens zich ter rust te begeven, boog de oude grootmoeder nog de stramme knieën voor het crucifix, dat vroeger in de huiskamer prijkte, toen de weelde er haar intrek nog niet had genomen.

Mevrouw Folkes kon niet alles zeggen.

Zoo was het ook. Zij durfde aan hare moeder de bekentenis niet afleggen dat de hoogmoed haar reeds tegen wil en dank medesleepte, dat de hoogmoed renten kwam vragen voor het geschonken kapitaal, dat zij reeds het slachtoffer was van het kwaad, 't welk zij zoo welig wortel had doen schieten. Heeft de mensch eenmaal den teugel gevierd aan een hartstocht, welken dan ook, eens komt er een tijdstip dat hij er zich de slaaf van gevoelt, dat hij er zich niet meer van losmaken kan, tenzij hij buitengewone geestkracht bezit, en tot dezulken behoorde mevrouw Folkes niet.

Zij had reeds lang ingezien dat haar man niet meer

zoo werkzaam en bezorgd was als vroeger, zij wist dat Hausmann hem geheel beheerschte en de groote zaken geene groote winsten afwierpen. Met haar schrander oog had zij dat alles gadegeslagen, en niet zonder angst dacht zij er nu en dan aan dat de gouden regen met den tijd kon ophouden. Het ontbrak haar niet aan verstand, om te begrijpen dat het beste middel om alle mogelijke gevaar te ontgaan, hierin bestond, dat men zich van Hausmann losmaakte en op eenvoudiger voet ging leven. Het eerste zou echter niet zonder groote geldelijke opoffering kunnen plaats hebben; want dat nauwgezette eerlijkheid niet tot de hoedanigheden van den compagnon behoorde, hiervan was zij sinds lang overtuigd. En wat het laatste betreft, hieraan viel volstrekt niet te denken; zij huiverde reeds bij de gedachte dat zij niet meer in de wereld en in haar huis zou kunnen schitteren. Er moest dus naar een middel omgezien worden, dat Hausmann onschadelijk kon maken en haar niet in haren hoogmoed kwetste, en zulk een middel, ofschoon met haar geweten in strijd, meende zij eindelijk gevonden te hebben; dat was het, wat haar voor een oogenblik het gemoed deed overloopen, toen zij hare moeder de opmerking maakte dat zij niet alles kon zeggen.

Wat Folkes betreft, deze verkeerde evenmin in een benijdenswaardigen toestand. Hoe weinig hij ook begreep van de wijze van boekhouden, door zijn com-

pagnon ingevoerd, was het hem reeds lang duidelijk, dat, mochten de ondernemingen ook al grooter worden, zijne kas steeds kleiner werd. Hij had er zich lang mede gevleid, dat, door altijd de winsten, waarvan Hausmann sprak, op elkander te stapelen, er te eeniger tijd een gouden regen op hem zou nederdalen, doch die soort van regenbuien dreven telkens over.

Bij zijn compagnon kon hij over die teleurstellingen weinig troost verwerven, want deze wist hem altijd met zooveel omhaal van woorden te bewijzen dat een sneeuwbal alleen grooter en grooter kan worden door hem altijd voort te rollen, met andere woorden, dat groote winsten alleen door groote kapitalen te verkrijgen zijn, zoodat hij er niets op wist te antwoorden. Het werd Ko soms bang om het hart, wanneer hij er over nadacht hoe zijn geld verminderde, in weerwil dat hij belangrijke zaken deed en zijn winkel grooten toeloop had. Het eenige, wat hij met zekerheid wist, was, dat zijn compagnon van lieverlede zijn gansch kapitaal in den handel had gestoken, dat zijn huishoudelijk budget tot een verbazende hoogte gestegen was en hij van tijd tot tijd in zijne winkelzaak, die hem nog altijd alleen aanging, moeite had om zijne betalingen te regelen.

Dat was een zorg, die Folkes tot dusverre niet gekend had. Toen hij de koomenij begon, bezat hij, zooals wij weten, een aardig sommetje, en het debiet

was al dadelijk zóó, dat hij altijd voldoende bij kas was, wanneer hem een wissel of quitantie werd vertoond. Later, in zijn nieuwen winkel, bezat hij een voldoend kapitaal, en liep het met de betalingen al eens over de hand, dan behoefde hij slechts naar zijn kassier te zenden: nu was echter dat gansche kapitaal in handen van Hausmann gekomen, die er mede speelde als een jongleur met zijne ballen, zoodat Folkes er niet wijs uit kon worden en het hem daarbij soms groen en geel voor de oogen werd. Was hij maar verstandig en cordaat genoeg geweest, om de vennootschap met Hausmann, het kostte wat het wilde, te ontbinden, of voor het minst zijn geld niet tot den laatsten cent in den gemeenschappelijken handel te steken; maar in de eerste plaats gevoelde hij zich, wat men licht kan denken, niet tegen Hausmann opgewassen, die een groot overwicht op hem bezat, en ten andere had hij, op aanraden zijner vrouw, tegenover zijn compagnon altijd den schijn aangenomen alsof slechts een klein gedeelte van zijn vermogen in de gemeenschappelijke zaak zat. Betje had te recht begrepen dat zij bij Hausmann zouden rijzen en dalen, naarmate van het denkbeeld, dat deze over hun vermogen koesterde.

Folkes zou gaarne zijn hart eens aan een vreemde uitgestort hebben; maar..... de hoogmoed had ook reeds lang wortel in zijn hart geschoten, en aan mijne

lezeressen, die het mij ongetwijfeld kwalijk genomen hebben, dat ik alles, waarover wij ons bij de familie Folkes ergerden, op rekening van Betje stelde, moet ik zeggen dat onze Ko zijne vrouw in dit kwaad niets meer toegaf. Folkes werd, natuurlijk alleen om zijn geld, naar de oogen gezien. Op de beurs had zijne firma, niet om Hausmann, maar om het geld van Folkes, groot vertrouwen; in zijne sociëteit en in andere vereenigingen was hij, ten minste naar het hem voorkwam, zeer gezien, en nu dit alles in de waagschaal te stellen — dat ging niet. Hoe licht zou iemand, met wien hij over zijne aangelegenheden sprak, daarvan misbruik kunnen maken, en hoe vernederend zou het voor hem zijn, wanneer hij niet meer de rijke Folkes mocht heeten.

Aan zijne vrouw had hij reeds meermalen zijdelings zijne gemoedsbezwaren blootgelegd, doch daar zij hem bij zoodanige gelegenheden steeds op zeer minachtenden toon naar het hoofd wierp, dat hij zelf de schuld daarvan was, verkropte hij zijn leed. Intusschen was het nu zoo ver gekomen, dat er een besluit genomen moest worden, en hij verklaarde dan ook ronduit aan zijne vrouw dat hij, wat hij ook deed, geen geld uit de handen van Hausmann kon krijgen en niet in staat was zijne eigen uitgaven te dekken.

Betje begreep aanstonds dat het met de geldelijke zaken niet goed stond. Zij werd in haar argwaan

omtrent de oneerlijkheid van Hausmann versterkt, maar begreep te gelijk dat middelen van geweld tegen den compagnon niets zouden baten; want was hij een schurk, dan zou hij ook wel gezorgd hebben dat hij zich met de boeken, die geheel onder zijne leiding gevoerd werden, kon verdedigen of rechtvaardigen. Zij kon evenmin als haar man uit die boeken den staat van zaken opmaken; daarom was het hoog tijd dat zij gevolg gaf aan een plan, 't welk zij sinds lang op het oog had.

Tot dusverre had zij bij hare ons bekende plannen dit in haar voordeel gehad, dat zij niemand behoefde te bestrijden en altijd een zware reserve in de achterhoede hield; thans had zij wel degelijk een vijand te bestrijden of liever te verschalken, en moest daarom tot een gevaarlijke krijgslist haar toevlucht nemen. Dat was het, wat zij aan hare moeder niet kon mededeelen. Het moet intusschen gezegd worden, dat zij na den gedenkwaardigen avond nog langen tijd Cornélie alleen geen bezoeken meer bij of met de familie Hausmann liet afleggen en de Fransche romans onder allerlei voorwendsels uit het huis wist te weren. Niemand zal intusschen bij haar karakter en onder de bestaande omstandigheden verwachten dat die verandering duurzaam was.

Op een avond dat de beide dochters zich ter rust hadden begeven en zij zich met haar man, die er niet zeer vroolijk uitzag, alleen bevond, vroeg zij:

»Heb je er al eens ernstig over nagedacht, hoe wij het zullen aanleggen om met Hausmann op een anderen voet te komen?"

Folkes haalde de schouders op, als wilde hij zeggen dat hij niet denken zou zijn geld terug te krijgen.

»Maar ben je dan voornemens om Gods water maar over Gods akker te laten loopen?" hernam Betje, vrij driftig.

»Volstrekt niet, vrouw, volstrekt niet," riep Folkes, geraakt; »ik heb gisteren nog aan Hausmann te kennen gegeven dat ik er op rekende binnen eene maand een duizend gulden of wat van hem te ontvangen."

»En wat heeft hij daarop geantwoord?"

»Wat hij altijd antwoordt: dat ik zeer dwaas zou handelen met op zulk een gunstig oogenblik geld aan de zaak te onttrekken."

»Gaf hij ook de reden op?"

»O ja; hij is meer dan een uur bezig geweest met mij voor te rekenen dat wij in het loopende jaar meer dan een halve ton verdiend hebben, doch dat het een ongeoorloofde misslag zou zijn om nu het gemeenschappelijke kapitaal te verminderen. Hij sprak mij ook van aandeelen in een buitenlandsche levensverzekering en in spoorweg-ondernemingen, en eindigde met zijn leedwezen te kennen te geven dat wij op dit oogenblik niet over nog meer geld te beschikken hebben."

»En wat heb je op dit alles geantwoord?"

»Niets; je weet dat er niet veel tegen hem te praten valt, en....."

»Goed. Ik was bang dat je te veel zou hebben gezegd. Laat Hausmann vooral niet bespeuren dat al ons geld in de zaak zit. Ik heb reeds lang rijpelijk over een en ander nagedacht en meen een middel te hebben gevonden, dat ons voorgoed uit den brand kan helpen."

Folkes spitste de ooren als een paard, dat den haver ruikt.

»Je weet," zoo vervolgde mevrouw Folkes, »dat Paul Hausmann vermogen bezit."

»Zou dat wel waar zijn?" vroeg Ko, die in den laatsten tijd minder lichtgeloovig geworden was.

»Hij bezit ongeveer vijftig duizend gulden van een bloedverwant zijner moeder."

»Maar dan moest de oude Hausmann immers ook geld hebben van zijne eerste vrouw?"

»Ik geloof dat dit geld rechtstreeks op den zoon is gemaakt, omdat de oude vroeger wel eens ongelukkig gespeculeerd heeft, en men bevreesd was dat dit nog wel meer zou kunnen gebeuren."

Folkes zette een gezicht alsof hij zich aan azijn had verslikt. Hij dacht aan de speculatie van Hausmann, waarbij *zijn* geld op het spel stond.

»Over eenige maanden," zoo vervolgde zijne vrouw,

»is Paul meerderjarig. Je zal, zoo goed als ik, opgemerkt hebben dat hij veel werk maakt van Cornélie en haar ook niet onverschillig is."

»Dat weet ik niet," sprak Ko op half ontkennenden toon. »Ik voor mij geloof dat hunne geheele genegenheid hierin bestaat, dat zij met elkander over boeken, muziek en andere dingen praten, waarvan wij geen verstand hebben."

»En ik verzeker je dat dit niet zoo is," sprak zijne vrouw op stelligen toon. »Ik heb Cornélie nauwkeurig gadegeslagen en weet zeker dat zij genegenheid voor hem gevoelt. Wanneer wij het tusschen die twee tot een huwelijk konden brengen, waren wij van vele zorgen ontheven."

»Ik zie niet in," sprak Folkes twijfelachtig, »dat ik daardoor goedschiks mijn geld uit de zaak kan krijgen."

»Dat komt, omdat je geen doorzicht hebt," sprak Betje met zekere minachting, welke zij in den laatsten tijd meer dan ooit jegens haar man aan den dag legde. »Op de eerste plaats zal het weinig moeite kosten het geld van Paul voor een gedeelte in de zaak te brengen, want wij zullen, als zijne schoonouders, invloed en overwicht op hem hebben. Daardoor krijg jij niet alleen de handen ruimer en een sterken arm tegen de heerschzucht van den ouden Hausmann, maar deze zal ook wel wat omzichtiger worden, omdat hij

niet alleen *uw* geld, maar ook dat van zijn zoon in de waagschaal stelt."

Aan de wijze, waarop Folkes zijne vrouw aanzag, toen zij hem zulke schoone uitzichten bood, kon men duidelijk bespeuren dat hij van verwondering opgetogen was over hare scherpzinnigheid. Zijn gelaat kreeg weder een plooi, zooals men er in de laatste dagen niet op gezien had.

»Waarachtig, Bet," sprak hij, in zijne handen wrijvende: »wanneer dat alles zoo van een leien dakje gaat als je meent, dan zijn wij uit den brand."

»Bedaard, bedaard," vervolgde Betje, »wij zijn er nog niet. Zulk een huwelijk is niet in vier en twintig uren tot stand te brengen en kan op het oogenblik weinig baten, om ons uit de verlegenheid te redden. Wanneer heb je geld noodig?"

Het gelaat van Folkes kwam weder in zijne oude, treurige plooi. »Als Hausmann niet spoedig over de brug komt, zal het er gek uitzien," zeide hij.

»Op Hausmann behoef je niet te rekenen, dat weten wij zeer goed; lieten wij het op hem aankomen, het zou er inderdaad spoedig slecht genoeg uitzien. Wij moeten een geheel anderen weg inslaan en hem in zijne eigen strikken vangen. Luister! Je neemt een eerste hypotheek op onze huizen en ben daardoor niet slechts uit de zorg omtrent eigen betalingen, maar je kan desnoods ook Hausmann nog wat

in de zaak geven, als hij dat mocht verlangen."

Folkes wist niet of hij zijne ooren mocht vertrouwen. Aan Hausmann nog meer geld geven als een middel om zijn kapitaal van hem terug te krijgen.... dat ging boven zijn begrip. Betje, die zeer goed zag dat haar man met dit plan geheel niet ingenomen was, liet er onmiddellijk op volgen:

»Wat heb je toch weinig doorzicht, Ko! Begrijp dan toch dat men iets moet wagen om veel te winnen. Wij kunnen bij Hausmann, tegen wien je nu eenmaal niet opgewassen ben, niets met geweld beginnen, zonder ons geld en crediet beiden te gelijk in de waagschaal te stellen. Het komt er dus vooral op aan, dat hij u nog voor een rijk man blijft aanzien; want daardoor alleen zal hij ons plan in de hand werken, en het huwelijk van zijn zoon met Cornélie bevorderen."

»Dat is wel waar," gaf Folkes schoorvoetend ten antwoord, omdat hij allesbehalve gerustgesteld was; »maar, jongens, Betje, ik ben bang voor een hypotheek; het geld gaat zoo licht door de vingers; en wie weet wat er nog kan gebeuren!"

»Er kan niets erger gebeuren," sprak Betje koel, maar vlijmend scherp, »dan dat men op de beurs elkander toefluistert: er is een wissel van Folkes geprotesteerd, en dat zal er van komen, wanneer je in de oude sleur blijft voortsukkelen, niet waar?"

Er ging Ko een koude rilling door de leden. Hij wist zeer goed, dat het niet om zijn verstand of kennis was dat de menschen zich voor hem bogen en hij in de sociëteit en overal elders op zijne wenken werd bediend. Het leven, dat hij voerde, sedert zijne vrouw hem door hare plannen van vooruitgang had voortgezweept, was voor hem een behoefte geworden, waaraan hij zich nu niet goed meer kon onttrekken, zonder, zooals het hem voorkwam, volslagen ongelukkig te worden. De gedachte alleen dat men hem op de beurs of in zijn koffiehuis met minachting zou behandelen, deed het angstzweet op zijn voorhoofd komen. Zijne vrouw wist dit zeer goed en had daarom dan ook met het schrikbeeld van een geprotesteerden wissel voorgoed alle tegenbedenkingen den pas afgesneden. Zij had haar doel dan ook geheel bereikt: Folkes was zoo gedwee als een lammetje en beloofde terstond handen aan het werk te slaan, onder voorwaarde dat hij de koppelpartij geheel aan haar mocht overlaten.

Zoo iets was haar dan ook ten volle toevertrouwd. Of Paul Hausmann een braaf jongmensch was, of beide jongelieden gelukkig zouden worden.... dat waren vragen, die door den drang der omstandigheden geheel naar den achtergrond geschoven werden.

Wij gaan andermaal den heerlijken Kerstavond te gemoet. De donkere dagen, die dat hoogfeest vooraf-

gaan, waren er niet alleen de voorboden van, maar het was uit andere kenteekenen duidelijk te zien, dat men er zich op voorbereidde. In de kerken was reeds gedurende vier weken het altaar met de kleur der boete bedekt en men hoorde daar het blijde *Gloria in excelsis Deo* niet meer. De stem, roepende in de woestijn: »maakt recht den weg des Heeren," de groote boetgezant aan den Jordaan werd den geloovigen voorgesteld als de voorlooper van Hem, die komen zou om ons heil en zaligheid te brengen. Als Joannes de Dooper zouden wij den weg des Heeren recht maken en ons voorbereiden op de komst van den Christus. Daarom verzuchtte de Kerk reeds vier weken lang met de oudvaders: »Dauwt, hemelen, den Rechtvaardige; en gij, o aarde, open uwen boezem en breng den Verlosser voort!" Daarom zong men, in ootmoed neergeknield, gedurende drie weken van voorbereiding:

Zie, Schepper van het Starrenheer,
Der Christnen licht, genadig neer,
En neig, van uit der Zaalgen koor
Tot die u smeeken, gunstig 't oor.

Gij, Jesus, die der helle macht
Gebreideld hebt met hemelkracht,
Gij bracht uit 's eeuwgen Vaders schoot
Aan 't menschdom redding van den dood.

Gij kwaamt om onze zondeschuld,
Als hemelsch toonbeeld van geduld,
Als schuldloos offer hier op aard,
Uit maagdelijken schoot gebaard.

Maar nu in heerlijkheid gesteld,
Wordt langs heel de aard uw naam gemeld,
Daar englen dartlen in uw licht,
En de afgrond voor uw aanblik zwicht.

En daarom knielen we in het stof,
En brengen, Rechter! U den lof,
Met bede, dat uw macht ons hoed',
Waar 's vijands gruwelbende woedt.

Prijs, eere en glorie zij den Zoon
Met Geest en Vader aangeboôn,
En aller harten dank bereid,
Van nu af tot in eeuwigheid. 1)

Zóó zagen de ware Christenen met een geloovig hart den schoonen Kerstnacht te gemoet, die zooveel troost, zooveel zielevrede schenkt aan armen en rijken, die van goeden wille zijn.

Buiten de kerk, buiten de christelijke huiskamer

1) Hymnus Creator alme Siderum, vertaling van Dr. Wap.

worden ook toebereidselen gemaakt voor het groote feest, doch op eene wijze, die ten duidelijkste blijken geeft van het ongeloof onzer dagen. De duizenden en duizenden om ons heen, die door opvoeding of afdwaling het geloof aan de Godheid van Christus verloren hebben, knielen niet in den geest met ons neder bij de kribbe van Bethlehem, om met de herders den Godmensch te aanbidden, of met de drie Koningen goud, wierook en mirre te offeren. Zij spotten integendeel met het hooge mysterie, door op die feestdagen den stempel van het moderne ongeloof en der zinnelijkheid te drukken.

Zoo iets hebben onze voorouders niet gekend, dat is voor onze eeuw, die men de eeuw van verlichting en ontwikkeling noemt, bewaard gebleven. In de dagbladen worden langen tijd vóór den feestdag van de geboorte des Heeren als »doelmatige feestgeschenken" boekwerken aangeboden, waarin met den godsdienst en de goede zeden op schandelijke wijze wordt omgesprongen, alsmede verfijnde artikelen van weelde, terwijl tegen den »heiligen avond" in de schouwburgen bij voorkeur, evenals in den vastenavondtijd, de meest zedelooze tooneelstukken opgevoerd worden 1).

1) Dat het christelijke karakter van de Kerstfeest-viering geheel en al verloren gaat, is in de laatste jaren gebleken. Men vindt in de dagbladen als artikelen, bijzonder geschikt bij

Zoo wordt in onzen tijd in en door de wereld het feest van de geboorte des Heeren gevierd.

Er is een tijd geweest — wij waren er getuigen van — dat in de woning van Ko Folkes op voorbeeldige wijze dat feest werd voorbereid; nu is dat zoo niet meer. Er is daar in hoofd en hart geen plaats meer voor de heilige gebruiken onzer voorouders, sedert de weelde en hoogmoed er de moderne gebruiken binnengehaald hebben. In plaats van op den Kerstavond, zooals vroeger, zich in den huiselijken kring voor te bereiden op de komst van Hem, die »uit den schoot des eeuwigen Vaders redding bracht aan het gevallen menschdom," zou thans die avond besteed worden tot verwezenlijking van wereldsche, zoo niet van zondige plannen, zonder dat men er aan dacht, hoezeer zij in tegenspraak waren met het heilige karakter van het feest.

Mevrouw Folkes had het er op gezet, dat er op Kerstavond een luisterrijk partijtje bij haar zou plaats hebben. Zij hoopte dien avond den grondslag te leggen tot haar voorgenomen huwelijksplan. Daarom werden dan ook alle zeilen bijgezet.

---

den kerstboom o. a. aangeprezen: fijne odeurs, toiletzeepen, tandzeep, délicieuze tandpoeders, kapdoozen enz. In Duitschland gaat men zelfs zoo ver als »feestgeschenken" aan te bevelen de werken van Heinrich Heine, Byron's Liebes-abenteuer, Grisetten-album enz.

Sedert haar man zijne eigendommen met een hypotheek bezwaard had, werd bij hem aan huis meer weelde dan ooit ten toon gespreid; natuurlijk alleen om daardoor Hausmann te verblinden. Dat was dan ook, naar het scheen, uitstekend gelukt, want hij werd in het oogloopend vleiend, en het was voor iedereen duidelijk dat zijn zoon Paul, die daar dagelijks aan huis kwam, meer dan ooit aan Cornélie het hof maakte. Door hem was insgelijks een klein plan ontworpen om het feest te verhoogen. Hij zou namelijk een Kerstboom gereed maken, zooals dat in Duitschland gebruikelijk is en ook door vele Duitschers hier te lande wordt bijgehouden.

In Duitschland bestaat inderdaad alom het loffelijk gebruik om op den »heiligen avond" een Kerstboom te planten, die met talrijke lichten en kleine geschenken prijkt. Doch in de ware christelijke huisgezinnen blijft het daarbij niet; men vindt er bij dien Kerstboom ook eene heilige kribbe. De kinderen zijn om die kribbe heen geschaard en men zingt er:

Ein Kindelein so löbelich
Ist uns geboren heute,

en meer andere liederen, die van geslacht tot geslacht in eere gehouden worden.

Aan zoo iets wordt echter door vele Duitschers hier te lande en door de meesten die hen daarin na-

volgen niet gedacht; de Kerstboom heeft bij hen eigenlijk niets gemeens met den christelijken gedenkdag. Zoo ging het ook met de beide jongelieden. Cornélie vond alleen daarom het denkbeeld om een Kerstboom gereed te maken *subliem*, dewijl zoo iets op den Kerstavond een aangename verrassing zou verschaffen. Mevrouw Folkes liet dan ook de keus der geschenken geheel aan hen over.

Ten gevolge van al die plannen en toebereidselen heerschte op den bewusten Kerstavond ten huize van Folkes groote bedrijvigheid. Behalve Hausmann met echtgenoote en beide kinderen, was nog een gepensioneerde officiersweduwe met hare dochter uitgenoodigd. Die weduwe stond bij Folkes diep in het krijt, doch dit werd door de vingers gezien, omdat zij en hare dochter mevrouw Folkes nu en dan de eer aandeden van haar een bezoek te brengen, en men wel iets mocht opofferen voor de vriendschap met dames, die zulke uitstekende manieren bezaten. Die weduwe betaalde eigenlijk de winkelwaar van Folkes met lessen in de moderne wellevendheid. Ook zou nog een jongmensch mee aan den feestdisch zitten, namelijk de zoon van een handelsvriend van Folkes, een Amsterdammer van den echten ouden stempel, niet onbemiddeld, zeer ervaren in den handel, van een innemend, behaaglijk voorkomen, doch eenvoudig in zijne manieren en zonder knevel of lorgnet, zoodat Cornélie hem

onuitstaanbaar vond. Hij was meermalen daar aan huis geweest, en men meende dat de blonde Cornélie hem geboeid hield, ofschoon tegen haar wil, want zij maakte hem met Paul Hausmannn gemeenlijk tot een voorwerp van hare ongepaste kwinkslagen. Folkes had gewild dat Van Breggen — zoo heette de jongeling — aan de viering van den Kerstavond zou deelnemen, dewijl hij voor diens vader eene bijzondere achting koesterde, en mevrouw Folkes meende dat het een geschikte gelegenheid zou zijn om Van Breggen te doen zien dat hij zijne plannen op Cornélie wel voorgoed kon laten varen.

Wij vinden de gasten in de zaal vereenigd, die een recht feestelijk aanzien heeft. De prachtige gaskroon verspreidt een verblindend licht, dat nog wordt verhoogd door bougies, die op rijk vergulde candelabers prijken. Mevrouw Folkes schittert te midden harer vrienden als de koningin van het feest. Zij draagt een donkerbruin zijden kleed, rijk, maar niet weelderig, met zwarte kant gegarneerd. Het moet gezegd worden, dat zij zich smaakvol weet te kleeden en in die prachtige zaal eene goede figuur maakt.

Bij haar man kwam daarentegen de parvenu vrij wat meer uit de mouw. De wijze, waarop zijn haar langs het voorhoofd gestreken is, de gaatjes in zijne ooren, waarin vroeger ringetjes staken, toen hij veel aan zijne oogen sukkelde, het kolossale staande boord,

dat gestadig met die ooren in aanraking kwam, — kortom, een aantal kleinigheden deden duidelijk zien, dat hij niet altijd gewoon was geweest gastheer te zijn in zulk een smaakvol gestoffeerd vertrek.

De oude grootmoeder was natuurlijk op hare kamer gebleven. Zij paste niet bij dat gezelschap, vooral niet op den »heiligen avond", dewijl het gesprek, dat men daar voerde, alleen over wereldsche aangelegenheden liep. Hausmann was weder vol grootsche plannen, noemde in één adem honderd winstgevende speculaties op, en stak, als altijd, den draak met de Amsterdamsche kooplieden, omdat deze, volgens zijn gevoelen, niet met hun tijd meegingen. De gehuwde dames voerden een zeer geanimeerd gesprek. Zij schenen toevallig alle drie even ongelukkig te zijn met hare dienstboden, die vol gebreken waren; iets wat aanleiding gaf tot meer sympathie en overeenstemming van gevoelen dan men anders gemeenlijk bij drie gehuwde dames in een gezelschap vindt. Toen dat rijke thema uitgeput was, werd lang en breed over huiselijke aangelegenheden van vriendinnen uitgeweid, waarbij de woorden »onder ons gezegd" een groote rol speelden.

Lise Hausmann en de dochter van de officiersweduwe spraken over de verleden en toekomstige bals, de modes, de stijve conversatie onder de Amsterdamsche familiën en verder over allerlei zaken, waar-

mede jonge meisjes zich bezig houden, in wier hoofd en hart geen enkele gedachte huisvest, die niet met zingenot in betrekking staat. Paul Hausmann hield zich bijna uitsluitend met Cornélie onledig, die, — wellicht als het zinnebeeld der hoop, — in lichtblauwe zijde gekleed was. Hij maakte haar meer dan ooit het hof, iets, waarover zij niet ongevoelig scheen te zijn, want het rood, dat hare wangen kleurde, getuigde maar al te zeer dat haar hart klopte van eene aandoening, waarover hare moeder zich veeleer bezwaard had moeten gevoelen dan over de gebreken harer dienstboden. De jonge Van Breggen had alle moeite aangewend om met Cornélie een gesprek aan te knoopen, doch zij wist dit steeds te ontwijken op eene wijze, die in geenen deele overeenstemde met de verzekeringen harer moeder dat zij zoo wellevend was.

Wat Jeannette betreft, deze stond in dien kring geheel alleen. Men kon het duidelijk aan haar zien, dat zij slechts gedwongen aan de vroolijke bijeenkomst deelnam. Van hare kindsheid af had zij dien avond altijd in het bijzijn harer grootmoeder doorgebracht, en nooit was hij voorbijgegaan, zonder dat zij te zamen het schoone Kerstlied hadden gezongen, dat haar door de oude vrouw zoo vroegtijdig werd geleerd. Wat een leed zou die goede grootmoeder gevoelen, nu zij op zulk een hoogen ouderdom voor het eerst den avond alleen moest doorbrengen, dien zij in haar huis altijd

zoozeer had geheiligd. Dat alles was op het gelaat van de goede Jeannette duidelijk te lezen.

Wij hebben nog niet gesproken over het eenige voorwerp, dat aan het feest van den dag herinnerde, over den Kerstboom; maar dat voorwerp droeg ook niet meer dan den naam van het feest, evenals bij zoovele duizenden zoogenaamde moderne Christenen het feest zelf op een wijze wordt gevierd of liever doorgebracht, welke evenmin in een enkel opzicht herinnert aan het groote mysterie der menschwording, als de kermis aan het feest der kerkwijding. De Kerstboom, zooals hij daar werd gebezigd, had evengoed op vastenavond gebruikt kunnen worden; er was niets aan te ontdekken, dat met het feest van den dag in betrekking stond.

Wij zullen niet alle geschenken opnoemen, die uit den met talrijke lichtjes versierden boom te voorschijn kwamen en aanleiding gaven tot eene opgewektheid bij het gezelschap, welke nog lang bleef voortduren. Wij willen er alleen melding van maken, dat Cornélie door de zorg van Paul Hausmann een fraaie miniatuur-uitgave van Victor Hugo's werken in prachtband ten deel viel en zij dit geschenk met hooge ingenomenheid aanvaardde, zonder er aan te denken hoe schandelijk het was, dat men haar op den vooravond van Christus' geboortedag, en als een feestgeschenk voor die plechtige gedachtenis-viering, de afschuwelijke geschriften

aanbood van een der grootste vervolgers van het Christendom in onzen tijd, van den man, die op de walglijkste wijze den spot dreef met het Woord, dat Vleesch geworden is en in den stal te Bethlehem geboren werd.

Dat is het werk der moderne maatschappij! Waar zij de heilige gebruiken, uit een tijdvak van levendig geloof en werkdadige liefde voortgesproten, niet kan sloopen en vernietigen, daar weet zij ze tot zelfs in het huiselijke leven te verbasteren, door haren kouden adem te doen verstijven. Zij drukt er haar stempel, den stempel van het ongeloof op, en men moet er verstomd van staan, dat het tegenwoordige geslacht die schandelijk gemoderniseerde gebruiken zonder te blozen aanvaardt.

Jeannette sidderde door al hare leden, toen zij een dier boeken in handen kreeg, en het scheen dat de jonge Van Breggen met hare gedachten overeenstemde, want hij zag haar een oogenblik veelbeteekenend aan en gaf toen het boek aan Cornélie terug, met de opmerking dat het toch wel waar was dat een goede boom kwade vruchten kan voortbrengen. Of de verontwaardiging, welke hem op dat oogenblik bezielde, indruk op haar maakte, of wel dat zij zich door zijne opmerking gekwetst gevoelde, dit weten wij niet; zij keerde hem echter zonder eenig antwoord te geven den rug toe en liet hem staan.

Was het waar dat de jongeling ooit een vluchtige genegenheid voor de oudste dochter van Folkes had gekoesterd, men kan er verzekerd van zijn dat hij daarvan nu voorgoed genezen was.

Er werd veel wijn geschonken en de vroolijkheid nam meer en meer toe, toen Cornélie zich op verzoek der gasten voor de piano plaatste. Zij speelde eenige onbeduidende fragmenten uit geliefkoosde Fransche opera's. Folkes zat daarbij met een gelaat, dat evenzeer van vaderlijken trots als van den wijn gloeide. Men kon duidelijk aan hem zien, dat hij zich niet kon begrijpen hoe het mogelijk was dat *zijn* kind het zoover had kunnen brengen. Hij tromde met de vingers op de tafel naar de maat der muziek en was, als wij het zoo mogen noemen, in den derden hemel van verrukking. Dat zijne vrouw niet minder door eigenliefde geprikkeld werd, kan men licht begrijpen, doch zij wist dit meer te verbergen, zelfs toen de oude Hausmann haar zeer vleiend te kennen gaf dat hij er trotsch op zou zijn zulk eene dochter te bezitten. Eindelijk zou Cornélie ook zingen. Zij koos daarvoor natuurlijk geen Kerstlied, — wie dacht daar aan? — maar de bekende romance van Keller: »*Kennst du der Liebe Sehnen.*"

Paul Hausmann stond achter haar, om het blad om te slaan, doch maakte van die gelegenheid gebruik om haar, in verband met den tekst van het lied,

woorden in het oor te fluisteren, die wij maar niet zullen herhalen.

De romance beviel ongemeen en werd luid toegejuicht, en toen mevrouw Folkes, gevoelig voor de eer, die hare dochter genoot, in stilte aan haar man vroeg wat dat toch voor woorden waren, antwoordde deze:

»'t Is Duitsch, vrouw, 't is Duitsch.... ik geloof van de lieve Sine."

Dezelfde vroolijkheid bleef voortduren, toen men zich later aan de tafel schaarde, welke met keur van spijzen voorzien was. Cornélie was tusschen Paul Hausmann en den jongen Van Breggen geplaatst, doch scheen er, in weerwil van de lessen in de wellevendheid, waaraan hare moeder haar had opgeofferd, geen oogenblik aan te denken de laatste met een enkel woord te vereeren. De oude Hausmann stelde een dronk in op den bloei der firma Folkes, waarbij hij niet naliet lof toe te zwaaien aan de eeuw van verlichting en vooruitgang, waarin handel en nijverheid bloeiden en niet meer, zooals vroeger, onder begrippen van despotisme en bekrompenheid gebukt gingen, en eindigde met er op te zinspelen dat hij hoopte eerlang den band, welke hem aan de firma Folkes hechtte, nog nauwer toegehaald te zien door een inniger verbintenis, waardoor beide familiën duurzaam aan elkander gehecht zouden worden.

Dat was het gewenschte oogenblik. Aller oogen waren op Cornélie gevestigd, die zeer goed de bedoeling dezer woorden begreep en den schijn aannam alsof zij alle moeite deed om hare verlegenheid te verbergen. Er werd champagne gebracht, de kurken knalden, de wijn schuimde hoog op in de langwerpige kelken en er ging, in antwoord op hetgeen Hausmann te kennen had gegeven, een luid gejuich op. Folkes werd meer en meer opgewonden en bracht ook een dronk uit, welke echter door niemand begrepen werd. De tongen werden allengs geheel van hare boeien ontdaan en er werd geklonken en gedronken, dat de zaal er van weergalmde.

Op het oogenblik dat de vroolijkheid zoo hoog gespannen is, doet Paul Hausmann het voorstel om te dansen. Dit voorstel wordt algemeen toegejuicht. In een oogwenk is de tafel weggeruimd. De jonge dames, die het anders beneden zich zouden hebben geacht een bord of vork aan te raken, waren ijverig in de weer om de handen mede uit de mouwen te steken. Tafel en stoelen werden in een hoek geschoven en de paren schaarden zich. Het is echter niet denkbaar, dat men zou kunnen dansen zonder muziek; dit begreep zelfs Folkes, hoe weinig hij er ook in zijn leven aan gedaan had.

»Kom, Cornélie," riep hij, »een wals!"

»Ben je dwaas?" duwde zijne vrouw hem toe, »Cornélie moet met Paul de rij openen."

»'t Is waar ook," antwoordde Folkes, vrij dubbeltongig; »dan moet Jeannette maar spelen."

Jeannette was echter niet te vinden. Volgens gewoonte, had zij zich naar hare grootmoeder begeven, om deze wat van het dessert te brengen en ook in de hoop dat men haar zou vergeten en zij niet verder aan de luidruchtige feestviering zou behoeven deel te nemen.

»Waar is Jeannette?" vroeg Folkes.

De meid, die de laatste overblijfselen van het maal wegnam, zeide dat zij de jongejuffrouw naar boven had zien gaan.

»Ga haar roepen", riep Folkes toornig, »en zeg dat zij terstond moet komen, of dat ik haar anders zal halen!"

Hij was zoo opgewonden, dat zijne vrouw hem tot bedaren moest brengen.

Toen Jeannette de kamer weder binnentrad, zag zij zeer bleek, waarschijnlijk ten gevolge van een kort gesprek met hare grootmoeder.

»Hoe kan je zoo onwellevend zijn om het gezelschap te verlaten?" duwde hare moeder haar toe.

»Ik heb iets van het dessert naar grootmoeder gebracht," antwoordde zij.

»Dat had de meid evengoed kunnen doen," antwoordde mevrouw Folkes.

Aan de goede grootmoeder eenige versnaperingen

brengen, dat kon de meid wel doen! Alsof de oude vrouw niet veel meer prijs stelde op de liefde en oplettendheid van haar kleindochter dan op het gebak of suikergoed, dat van de rijk voorziene tafel overschoot.

Wie denkt hier niet aan sommigen, die door de fortuin begunstigd zijn, en nu meenen genoeg gedaan te hebben met hun ouden vader, of hunne bejaarde moeder in een gesticht te koopen, in stede van hun een plaatsje aan hun tafel te geven en hen met eigen hand te verzorgen en te verplegen?

»Kom," zoo vervolgde mevrouw Folkes, »men wil dansen, je moet een wals spelen."

»Och, lieve moeder!"

»Wat is er *nu* weer?"

»Een wals op Kerstavond!"

»Welk een dwaasheid, waarom niet evengoed dan anders?"

En zij nam het meisje bij den arm en bracht haar bij de piano.

Jeannette keerde het aanminnig gelaat naar hare moeder, richtte de oogen smeekend tot haar op en herhaalde: »Och, lieve moeder, dwing mij toch niet om van avond dansmuziek te spelen!"

»Geen woord meer!" sprak mevrouw Folkes en plaatste haar voor den stoel.

»Muziek, muziek!" klonk het onder de gasten.

Bij de heerschende opgewektheid had men niets van het gesprek tusschen moeder en dochter gehoord.

Het arme kind moest gehoorzamen en bracht de vingers op de toetsen. Het was zeker zelden voorgekomen, dat een meisje van haren leeftijd, zoo verkropt van smart en weedom, een dans op de piano had begeleid. De vingers gleden werktuiglijk over het speeltuig, doch met haar geest was zij niet bij dat spel, noch bij de gasten, oud en jong, die met ruischende kleederen de kringen rondzwierden. Haar hart kromp ineen bij zooveel zingenot rondom haar op den avond, dien zij van haar vroegste jeugd af had leeren heiligen. Er welden tranen in hare oogen op, die op de blanke toetsen neervielen; hare gedachten verwijderden zich van alles wat rondom haar plaats greep; zij wist niet meer wat zij deed en viel eindelijk luid snikkende voorover op de piano neer.

Dit onverwacht voorval brak den luidruchtigen dans af en bracht eensklaps een doodelijke stilte teweeg, dewijl buiten mevrouw Folkes niemand zich daarvan een denkbeeld kon maken en aller oogen op Jeannette gevestigd waren.

De deur der zaal stond open, en te midden van die stilte hoorde men de bevende, doch zeer heldere stem eener oude vrouw het schoone Kerstlied der XVIde eeuw aanheffen:

»Daar viel een hemeldauwe
In 't needrigst maagdelijn;
Daar kon geen hooger vrouwe
Ooit rijker moeder zijn;
Ze is reine maagd gebleven
En smarte leed zij niet:
O Moeder zoo verheven,
U zij ons glorielied."

Jeannette rees van haren stoel op, hield beide handen aan het hoofd, als wilde zij zich vergewissen dat zij waakte. Hare oogen staarden rond, zonder dat zij iemand zag, en eensklaps, als kwam zij tot bezinning, riep zij: »Grootmoeder.... o God!" en wilde ijlings de zaal verlaten.

Doch inmiddels was het gezang verloren gegaan in de woorden, die door de gasten over dit onverwacht tooneel gewisseld werden. Folkes, wien de dampen van den wijn door den dwarrelenden dans nog meer naar het hoofd gestegen waren, wierp Jeannette woorden toe, die zij het allerminst verdiende, en wilde haar met geweld naar de piano terugvoeren. Het was waarschijnlijk alleen aan de tusschenkomst van den jongen Van Breggen en de dochter van de officiersweduwe te danken, dat hij haar op dit oogenblik niet mishandelde. Wat zijne vrouw betrof, deze was bleek geworden als een doode, toen zij de stem harer moeder

vernam en het lied, dat, toen zij er het minst aan dacht, zooveel herinneringen in haar opwekte.

Wat kan er in één oogenblik niet in 's menschen gemoed omgaan! Die vrouw, zoo vastberaden, zoo doortastend in hare plannen, had in dit ééne oogenblik al haar geestkracht verloren en was niet in staat te handelen. Na eenige woorden, door mevrouw Hausmann en de officiersweduwe in het midden gebracht, om Folkes tot kalmte te stemmen, waarbij echter Jeannette van die dames niet weinig moest hooren over het onpasselijke van haar gedrag, over hare kinderachtige en boersche grillen voor een jonge dame, kreeg men het zoover — vooral dewijl er toch te weinig heeren in het gezelschap waren — dat Lise Hausmann de taak van Jeannette zou voortzetten. De dans begon opnieuw, ofschoon de gastvrouw er nu geen deel meer aan nam. Er volgde op den wals een galop, waarbij het zeer onstuimig toeging, vooral omdat Folkes zich niet goed meer op de been kon houden, stoelen omverwierp en eindelijk tegen de stolp van een pendule stiet, zoodat deze in duizend stukken verbrijzeld op den grond neerviel.

Doch er zou op een ongewone wijze een einde aan dat alles komen. De oude grootmoeder, die den heiligen avond had doorgebracht met God te danken voor het voorrecht dat zij nogmaals dit hooge feest had mogen beleven, en met den zegen des Hemels

af te smeeken over het huisgezin, dat te zeer door de weelde werd beheerscht om nog aan het godvruchtig gebruik, waardoor de vrome Christen dien avond heiligt, deel te nemen, hoorde eensklaps een groot rumoer als bevond zij zich in een huis van ongebondenheid, in plaats van in een christelijk gezin op den schoonsten avond van het jaar. Zij verliet diep verontwaardigd hare kamer, liep sneller dan men op haren leeftijd zou hebben verwacht de trappen af, opende de groote deuren der zaal en stond eensklaps als een verschijning uit eene andere wereld te midden der verbaasde gasten.

»Ben ik hier in een matrozenhuis of bij fatsoenlijke lieden!" riep zij met een stem, die buitengewone kracht ontleende aan den heiligen ijver die haar bezielde. »Je moest je schamen zoo luidruchtig te zijn op een avond, die aan God toekomt. Heb ik hier met Christenen of Heidenen te doen, dat je niet weet dat die ongebondenheid schandelijk is in de oogen van God!"

Er was niemand, die eenig antwoord gaf, zooveel indruk maakten de komst en de woorden dezer eenvoudige oude vrouw. Haar hoofd schudde geweldig, doch haar oog, dat stralen van verontwaardiging schoot, zocht den man, die zooveel onheil in dat huis had gebracht, en zij riep Hausmann toe:

»Waarom kom je hier den huiselijken vrede verstoren en mijne kinderen naar ziel en lichaam onge-

lukkig maken? Ik heb wel voorspeld dat het zoo ver komen zou, en het zal ook niet lang meer duren of je hebt ze geheel en al ten gronde gericht."

Hausmann, die zich door deze woorden natuurlijk zeer beleedigd moest achten, stampte van woede op den grond. »Als je geen oude vrouw was," riep hij met een half onderdrukten vloek, »zou ik mij niet ongestraft door u laten beleedigen. Ik ben een man van eer en beroep mij op mijn gastheer...."

»Dat is waar," riep Folkes, die, zooals wij weten, zeer door den wijn verhit was; »niemand heeft hier het recht om mijne gasten te beleedigen.... hoor je.... niemand. Ik ben hier heer en meester en laat mij door niemand wetten stellen. Maak dat je naar boven komt, moeder.... of...."

Hij kon zich nauwelijks staande houden, toen hij die bedreiging uitte.

»Ik zal gaan," antwoordde de oude vrouw, bevende van ontroering over hetgeen voor hare oogen plaats greep; »ik zie het wel, er is hier wel plaats voor vreemdelingen, maar niet voor mij."

»Scheer je weg!" riep Folkes zoo opgewonden, dat men hem moest vasthouden.

»Ik zal gaan," herhaalde de oude vrouw, die zich van aandoening nauwelijks op de been kon houden. »Hoe kon ik ook zoo dwaas zijn om te gelooven dat men nog naar de waarschuwingen van een oude moeder

zou luisteren, als men zelfs niet meer naar de stem van God hoort? Kom, Jansje, mijn kind.... kom!"

En ofschoon hare beenen van den schrik schier verlamd waren, deed zij een poging om, steunende op den arm van Jeannette, die onmiddellijk, toen zij de zaal binnentrad, haar te gemoet gesneld was, zich te verwijderen. Doch Folkes waggelde naar de deur, greep Jeannette bij den arm en rukte haar van de grootmoeder weg. Zij gaf een luiden gil en viel bewusteloos op den grond neder.

Dat alles greep in veel minder tijdsverloop plaats dan noodig geweest is om het te beschrijven. Mevrouw Folkes, die nog altijd onder den indruk had verkeerd van de tonen van het eenvoudige Kerstlied, dat zoo welsprekend was en als een waarschuwende stem in haar binnenste klonk, was door het optreden harer moeder zóó verbijsterd, dat zij zich niet in staat gevoelde een enkel woord te uiten of door een enkele handeling den loop der zaken een andere wending te geven. Toen echter Folkes zijne handen aan Jeannette sloeg en men vreezen moest dat hij in zijne dronkenschap ook de grootmoeder niet ongedeerd zou laten, scheen zij eensklaps uit hare verdooving te ontwaken. Zij stond ijlings van haar stoel op en snelde naar de oude vrouw, die door den schok, waarmede Folkes Jeannette van haar afrukte, op den grond zou zijn gevallen.

Er heerschte een algemeene verwarring. Mevrouw Hausmann was rood van toorn over de beleediging haar man aangedaan en waarvan zij de waarde beter dan iemand wist te schatten. Zij gevoelde zich vooral zeer gekwetst tegenover de officiersweduwe.

»'t Is ongehoord!" riep zij, »dat men zich moet laten beleedigen door lieden, die eigenlijk meer in een pothuis dan onder fatsoenlijke menschen thuis hooren. Kom, Lise, wij gaan oogenblikkelijk vertrekken."

De jonge Van Breggen had Jeannette van den grond opgenomen, hield haar in zijne armen en staarde met een gevoel van verontwaardiging en smart op het anders zoo bloeiende, maar thans lijkbleeke gelaat. Cornélie kreeg een zenuwtoeval, doch had tevoren nog den tijd Paul Hausmann wat eau-de-Cologne te vragen. Folkes, die nu volstrekt niet meer wist wat hij deed, raasde en tierde als een echte dronkaard. Hij schold op zijne moeder, die het genadebrood bij hem at, op zijne vrouw, die hij mevrouw Pijpkaneel noemde, — in één woord het was een tooneel van onbeschrijfelijke verwarring.

Zóó liep de tweede Kerstavond af, dien wij in het huis van Ko Folkes doorbrachten. Er is niets meer noodig dan die twee avonden met elkander te vergelijken, om te weten hoe ver dat huisgezin door den hoogmoed en de weelde gebracht was. Nadat Jeannette tot bewustzijn gekomen en Folkes door de

bemoeiingen van Hausmann in een andere kamer gebracht was, waar hij zijn roes kon uitslapen, verlieten de gasten het huis, de zorg verder aan de dienstboden overlatende.

Mevrouw Folkes had hare moeder naar boven gebracht en bleef bij hare legerstede tot diep in den nacht. Er werd door beide vrouwen geen enkel woord gesproken, doch wat in haar gemoed omging, zal men licht kunnen beseffen. Dat zwijgen was zeer welsprekend. Toen den volgenden morgen de dokter geroepen werd, vond hij de oude vrouw in een zorgwekkenden toestand.

Ongeveer een maand na de moderne Kerstavondviering hadden ten huize van Folkes gebeurtenissen plaats, die een eigenaardig licht verspreidden over den toestand, waarin hij met zijn huisgezin geraakt was.

Toen Ko zijn roes uitgeslapen had, kon hij zich nog maar een flauw denkbeeld maken van het gebeurde; doch voor zoover hij zich een en ander kon te binnen brengen, was hij daarover zoo beschaamd, dat hij zijne oude schoonmoeder schier niet onder de oogen durfde komen. Het leedwezen, dat hij er over gevoelde, en zijne beschaming tegenover zijne jongste dochter maakten hem nog ongelukkiger dan hij werkelijk reeds was. Op zijne vrouw was de indruk verpletterend geweest. Zij had als met een enkelen oogopslag

gezien, dat de waarschuwingen harer moeder bewaarheid werden, dat zij zich aan den rand van een afgrond bevonden. Zij was aanvankelijk als vernietigd, te meer omdat de oude vrouw, ten gevolge der doorgestane ontroering, ernstig ziek werd. Het moet gezegd worden, dat zij met hare dochter Jeannette wedijverde in zorg en liefdebetooningen. Zij verwijderde zich dag noch nacht van het ziekbed en vertrouwde niemand dan zich zelve de verpleging harer moeder toe. Is het te verwonderen, dat dit veel tot de genezing der oude vrouw bijdroeg, dat zij spoedig alles vergeten was? Wie vermag de diepte te peilen van de liefde, die in een moederhart huisvest? Er kwam geen enkele klacht over hare lippen, geen enkel woord, dat op het gebeurde zinspeelde; zij meende haar kind teruggevonden te hebben, en daarvoor had zij honderdmaal meer smaad willen verduren.

Doch de oude grootmoeder was gemakkelijker van hare lichamelijke ongesteldheid te genezen dan de dochter van den hoogmoed en de zucht om in de wereld te schitteren, die zoo diep wortel in haar hadden geschoten. Wanneer zij soms ernstig aan de toekomst dacht, iets, wat in den laatsten tijd niet zeldzaam was, dan kon zij niet nalaten met een gevoel van weemoed terug te denken aan de gelukkige dagen, in de nederige koomenij doorgebracht, toen zij wel van den morgen tot den avond moest werken voor

haar brood, maar dan ook gerust haar hoofd kon neerleggen, omdat geen inwendige stem, zooals nu, haar den slaap belette. Wat hielp dit alles echter? Wat baat het den man, die zich aan de genietingen der wereld verzadigd heeft, of hij ook al met een weemoedig gevoel aan de onschuldige dagen zijner jeugd terugdenkt, toen er nog vrede bestond in zijn gemoed, toen hij nog kon bidden? Zoolang hij geen afstand doet van die ongeoorloofde genietingen, zoolang hij niet op de knieën nedervalt, om zich voor God te verootmoedigen, zal hij de oude blijven, zelfs al haat hij het kwaad, waaraan hij zich overgeeft.

Zoo was het ook hier. Betje kende zeer goed de bron, waaruit het kwaad was ontsproten, dat zich hoe langer hoe grooter vóór haar ophoopte. Zij trachtte het niet voor zich te verbergen, dat zij alles, wat haar thans zooveel zorgen baarde, niet zou hebben gekend, wanneer zij minder groot had willen zijn in de wereld; doch niettemin zocht zij de hoofdoorzaak in den neteligen toestand, waarin zij zich bevond, nog altijd buiten haar. Het *mea culpa* kwam nog niet over hare lippen. Er waren twee naturen in haar, die op leven en dood met elkander streden. Zij maakte zich zelve diets, of trachtte voor het minst dit te doen, dat het niet hare schuld was dat zij zich in Hausmann hadden vergist. Hare bedoelingen waren goed geweest. Zij had haren kinderen eene betere

positie in de maatschappij willen geven, en kon het niet helpen dat zij in den compagnon geen man van eene andere geaardheid hadden aangetroffen. Door deze valsche gevolgtrekking kwam zij natuurlijk ook weder tot allerlei valsche redeneeringen en nieuwe plannen.

Zoo waar is het, dat de eene zonde de andere baart.

Hausmann was vooral in de laatste maand een rol gaan spelen, waaruit haar maar al te zeer bleek dat zij met een groot gevaar bedreigd werden. Met haar man was niets meer aan te vangen. Hij had nooit bijzonder door geestkracht uitgemunt; maar zij had niet kunnen denken dat hij worden kon wat hij thans was. Hij liet nauwelijks zijn oog meer over de zaken gaan, bracht maar al te veel tijd in het koffiehuis door en kwam dikwijls des avonds zeer laat in half beschonken toestand te huis. Folkes was wel geen dronkaard geworden, verre van daar; maar hij had geen lust meer in zijne bezigheden, hij had geen rust meer in zijn huis, geen genoegen meer in den huiselijken kring. Hij durfde geen oogenblik met ernst aan den toestand denken, die hem wellicht boven het hoofd hing, en hij zocht voortdurend verstrooiing, omdat hij geen uitweg in dien doolhof kon vinden.

Hausmann bevond zich sedert twee weken buitenslands, om zich te vergewissen over nadeelige geruchten

betreffende een handelshuis, waarmede zij in betrekking stonden. Hij had Folkes voor een paar dagen geschreven over wissels, die door hem geteekend waren en op den vervaldag aan het kantoor vertoond zouden worden. Die wissels overtroffen verre de in kas zijnde gelden, doch Hausmann had in zijne gewone lichtzinnigheid Folkes verzocht datgene, wat voor het oogenblik mocht ontbreken, uit zijne bijzondere kas voor te schieten. Die kas was daartoe voor het oogenblik nog wel toereikend, maar Folkes had ook zijne eigen betalingen te regelen, en wat zou het einde van dit alles zijn!

Er zijn weinige menschen, die geestkracht genoeg bezitten om zich van denkbeelden los te maken, die zij lang met voorliefde in hun gemoed gekoesterd hebben. Het moet daarom niemand verwonderen, dat mevrouw Folkes nog altijd haar grootste heil bleef zien in een huwelijk tusschen Paul Hausmann en Cornélie, omdat de jongeling een vrij aanzienlijk vermogen bezat, dat in geen geval — zij wilde er wel een eed op doen — in handen van zijn vader zou geraken. Tot zoolang moest men echter met den oude nog zoete broodjes bakken, en zij drong er dan ook bij haar man op aan, hem zooveel mogelijk te ontzien. Sedert den bewusten Kerstavond was er inderdaad een engagement tusschen de beide jongelieden gesloten, wat door Betje als een eerste over-

winning werd beschouwd, doch waarover zij met geen enkel woord tot hare moeder had gesproken, iets, wat ook Jeannette streng verboden was. De stemming, die daar aan huis heerschte, was intusschen allesbehalve benijdenswaardig. Folkes was meestal in een slecht humeur, zoodat iedereen een zucht van het hart ging, wanneer het uur daar was dat hij zijn koffiehuis bezocht. Zijne vrouw leed, ten gevolge van de vele zorgen, die haar kwelden, niet weinig aan zenuwaandoeningen; de dokter kwam haar dan ook dagelijks bezoeken.

Cornélie leefde in een wereld, die niet bestond, en zuchtte nog harder dan hare moeder, ofschoon uit een geheel andere oorzaak. Zij was sentimenteeler dan ooit, en er kwam alleen dan eenig leven in haar, wanneer Paul Hausmann haar bezocht, of als zij concerten of bals kon bijwonen; in gezelschappen verscheen zij bijna geheel niet meer. De goede Jeannette scheen hare vroolijkheid geheel verloren te hebben. Men had haar in huis sinds lang niet meer hooren zingen, en de glimlachen waren sedert eenigen tijd ook zeer duur bij haar geworden. Wanneer zij hare groote oogen op haren vader richtte, als deze de kamer binnentrad, kon men duidelijk zien dat haar niet onbekend was wat hem deerde, wat hem zoo deed veranderen en zij met een bekommerd gemoed de dingen te gemoet zag, die komen moesten. Zij scheen

voortdurend te leven onder den indruk van het tooneel, dat wij op Kerstavond hebben bijgewoond.

Thans willen wij zien tot welke zonderlinge contrasten een toestand als die, waarin het huisgezin van Folkes verkeerde, aanleiding kan geven.

Er zou een bal plaats hebben in de Parkzaal 1). Voor wereldschgezinde moeders, die huwbare dochters hebben, is zulk een avond een even gewichtig tijdstip als een vergelijkend examen voor een of ander candidaat, of een mededinging op een tentoonstelling, waarbij bekroningen plaats hebben. Meyerbeer heeft zeker niet meer zorg besteed aan de eerste opvoering van een nieuwe opera dan sommige moeders bij zoodanige gelegenheden. Ook ten huize van Folkes heerschte op den avond van het bal de gewone bedrijvigheid, die daaraan vorafgaat, want Cornélie zou er met Paul Hausmann aan deel nemen. Voor mevrouw Folkes bestond nu wel de prikkel niet, die andere moeders aanspoort om hare dochters te doen schitteren, want Cornélie was op het punt een »goede partij" te doen; doch wij, die Betje kennen, kunnen zeer gemakkelijk begrijpen, dat zij, in weerwil van de gemoedsstemming, welke haar beheerschte, alle zeilen bijzette om dat bedorven kind te doen schitteren. De kapper was bereids vertrokken en mevrouw Folkes en Jeannette, die nu werkelijk

1) Thans Parkschouwburg.

de rol van asschepoester vervulde, waren druk in de weer om hier en daar de laatste hand aan te leggen, een strik met een lossen steek aan te hechten, een knoop, die van manchet of glacé-handschoen gedeserteerd was, op zijn post terug te brengen en zoo al meer. Cornélie, die voor haar kaptafel zat, zag er zeer opgewekt uit, doch allesbehalve vroolijk, zooals men zou mogen verwachten van zulk een wereldschgezind meisje, dat deel ging nemen aan een harer lievelingsuitspanningen; zij liet zich door hare moeder en zuster bedienen, alsof zij over een paar goed betaalde kameniers te beschikken had. De wrevel stond op haar gelaat geteekend, en al wat men aan haar deed, scheen nog maar half naar haar zin te zijn. In weerwil van de rozen, die haar weelderige haarvlechten sierden, en de kanten en linten, waarmede zij getooid was, zag zij er uit als eene vorstin van het voetlicht, die, ofschoon reeds in costuum, nog achter de schermen staat, en het dus niet noodig acht zich van den glimlach te bedienen, die eenige oogenblikken later het publiek in verrukking moet brengen. Eindelijk was de laatste hand aan haar toilet gelegd. Zij nam allerlei houdingen voor den spiegel aan, doch scheen weinig behagen te vinden in haar zilverkleurig zijden kleedje, dat rijk met blonde gegarneerd was; want er zetelde rondom haren mond een groote hoeveelheid wrevel en misnoegen, iets wat niet beter

werd, toen hare moeder de opmerking maakte dat zij er zeer goed uitzag.

»'t Mocht wat," sprak zij preutsch, »ik weet van te voren dat niemand eenige notitie van mij zal nemen, en dat is genoeg om zich dood te ergeren."

»Maar waarom zou men geen notitie van u nemen?"

»Wel, omdat ik er precies uitzie als op het vorige bal; 't is of ik zoolang gekleed en al in een doos gelegen heb, als een kinderpop in een speelgoedwinkel."

»Hoe kan je dit zeggen?" antwoordde de moeder, licht geraakt. »Je haar is in een geheel ander genre gekapt, er is voor een schat van geld aan blonde op je kleedje gebracht, en de mouwen gelijken niets meer naar hetgeen zij geweest zijn."

»Nu ja en toch zal het zijn: Cornélie Folkes heeft *weer* haar zilverkleurige japon aan; ik zie er uit als een huis dat nieuw opgeschilderd is.... ik houd niet van dat opknappen."

»En je weet toch zeer goed dat er den vorigen keer heel wat jaloezie was over je schitterend toilet."

»Daarvoor heb ik dan nu ook het voorrecht, dat die jaloezie zeer gering zal zijn. Zoodra ze maar een tipje van mijn japon zien, zal het zijn: o, dat is Cornélie Folkes. — Is dat niet onuitstaanbaar?"

»Maar, Cornélie," sprak de moeder driftig, daar

zij zich niet langer kon bedwingen, »ik kan toch voor elk bal, dat je bijwoont, geen nieuwe robe voor je koopen?"

»Dat weet ik zeer goed," sprak de verwende dochter op allesbehalve gepasten toon, »doch het is daarom niet minder ergerlijk om te zien dat anderen dit wel kunnen doen. Mina B. en nog meer dames hebben wel degelijk bij elk bal een nieuw kleedje."

»Ja!...." sprak mevrouw Folkes met een diepen zucht, »Mina B. is de eenige dochter van een rijken bankier, daar ben jij, helaas! niet bij te vergelijken."

»Ja, wel helaas," zeide Cornélie met een gezicht, waarin duidelijk te lezen was dat zij haar gansche familie wel zou willen verzaken, om de eenige dochter van een rijken bankier te zijn.

»Voor het overige," zoo vervolgde de moeder, »moest je begrijpen dat je geëngageerd ben: dit maakt ook een groot verschil."

Cornélie wierp het hoofd met veel minachting in den nek en zeide: »Omdat ik geëngageerd ben, moet ik er dus al vast uitzien als een burger juffrouw op haar zilveren bruiloft.... Een mooi voorspel van het huwelijk!"

Het was goed dat een vigilante voor de deur stil hield en men iemand de trappen hoorde opkomen, in wien men Paul Hausmann kon verwachten, want mevrouw Folkes scheen haar geduld te verliezen.

Zou zij op dat oogenblik ook aan den avond gedacht hebben, toen hare oude moeder haar voorspelde, dat eerlang hare dochter haar in hoogmoed boven het hoofd gewassen zou zijn? Wij weten het niet; maar het is niet te ontkennen dat er ruimschoots gelegenheid voor bestond.

Toen Cornélie naar het bal vertrokken was, vroeg Jeannette, die het gesprek met het grootste ongeduld had aangehoord, aan hare moeder, of zij den avond verder bij grootmoeder gingen doorbrengen.

»Neen, daar ben ik op het oogenblik niet voor gestemd, ik blijf beneden," antwoordde mevrouw Folkes.

»Dan ga ik even grootmoeder goeden nacht zeggen en kom aanstonds bij u, om u gezelschap te houden," hernam Jeannette.

Na al hetgeen er had plaats gevonden, kwam in het gemoed van mevrouw Folkes nog de gedachte niet op, hoe groot de schat was, dien zij in hare jongste dochter bezat.

Folkes was dien avond, tegen zijne gewoonte, niet uitgegaan. Hij was den ganschen dag zeer onrustig geweest en had zijne bedienden van het kantoor onder eenig voorwendsel vroegtijdig weggezonden. Men kon duidelijk zien dat er iets buitengewoons in hem omging. Toen Cornélie en Paul Hausmann door de gang kwamen, om zich naar de vigilante te begeven, stond

daar een oud man in gebogen houding, zoodat zijn hoed bijna den grond raakte. Hij sprak geen woord, maar hield zijne glinsterende, zwarte oogen, die door grijze wenkbrauwen overschaduwd waren, op het jonge meisje gericht, terwijl om zijn breeden mond een zonderlinge glimlach speelde.

Het was Salomon, de oude loterij-jood en geldschieter; hij kwam nu echter de honderdduizend niet brengen. Hij werd door de meid naar het kantoor gebracht, alwaar Folkes op hem scheen te wachten. Salomon was oud en grijs geworden; maar uit zijne lichaamsbewegingen was duidelijk te zien, dat hij nog niet tot rust gekomen was en nog een groot aandeel nam in de bedrijvigheid, waardoor zijne stamgenooten zich onderscheiden.

»Mijnheer Folkes," sprak hij, zoodra hij het kantoor binnengetreden was, »ik heb je engel van 'n kind gezien; zoo waarachtig een prachtstuk... Esther kon niet schooner zijn."

»Die engelen kosten veel geld, Salomon," antwoordde Folkes, den Jood een stoel aanbiedende.

»Geld?.... Man, spot niet met je gelik! Als men zulke engelen uit de loterij kon trekken, menigeen zou er zich om ruïneeren."

»'t Is waar, 't is waar," sprak Folkes, die niet zeer op zijn gemak scheen.

»Je hebt mij laten roepen," hernam de Jood, nadat

hij plaats genomen had: »is er wat voor mij te handelen? Kan ik een briefje aan je verkoopen? Ik heb beste nummers, dat weet u."

»Voor het oogenblik niet, Salomon; maar ik heb u toch over zaken te spreken. Wil je niet een sigaar opsteken?"

»Ik dank je, mijnheer Folkes," sprak Salomon met een veel beteekenenden glimlach; »ik ben van kindsbeen af een vijand geweest van dingen die in rook vervliegen."

»Drink dan een lekker glas wijn, Salomon?"

»Al te vrindelik, mijnheer Folkes, al te vrindelik. U wil mij over zaken spreken, heb ik dat niet uit uw mond gehoord? Nah, mijn vader zaliger, God moge hem den hemel schenken, zei altijd: 't is een schaapskop, die zich steekt in den handel, als de kurk van de flesch is. Neem me niet kwalijk, mijnheer Folkes; 't was een idee van mijn vader zaliger, en hij was een practisch man, een zeer practisch man."

»Nu, dan zal ik maar beginnen met de reden te zeggen, waarom ik u heb verzocht hier te komen," sprak Folkes met blijkbare verlegenheid. »Ik weet dat je gewoon ben tegen behoorlijken interest op korten tijd geld te leenen."

Salomon haalde de schouders op. »Wat zal ik je zeggen, mijnheer Folkes," antwoordde hij, »er is weinig te handelen, en als men dan een beetje geld

heeft liggen, doet men er graag zijn voordeel mee. Als het land van den boer altijd braak ligt, wordt ie armer, zoo gaat het ook met het geld van den koopman."

»Juist, Salomon," zeide Folkes, wien de Jood naar het hart scheen te spreken. »Zoo komt het dan ook dat ik mijn gansche kapitaal in den handel heb gestoken."

»Uw gansche kapitaal? Dat is onvoorzichtig, mijnheer Folkes, zeer onvoorzichtig! Dat deė Napoleon ook as ie naar Rusland ging, en je weet dat ie er met een percent of wat uitkwam. Mijn vader zaliger zei altijd: 't is eeǹ dwaas man, die denkt dat ie dertien oogen met twee steenen zal kunnen werpen."

»Zoo meen ik het niet," sprak Folkes, die begreep dat hij een valschen zet gedaan had. »Je weet wel dat er bij mij geen spraak kan zijn van alles op het spel te zetten. Ik heb eigendommen en een zeer winstgevende zaak. Ik meen alleen dat ik mij wat veel van kontanten ontbloot heb."

»Zoo, zoo....! ja, men vat tegenwoordig licht een koû als men zich ontbloot. Het crediet is gering, het geld schaarsch, het disconto hoog.... 't is een bange tijd, zoo waarachtig!"

»Och, dat weet ik niet," zeide Folkes, die in den laatsten tijd gewoon geworden was een hoogen toon aan te slaan; »mijne zaken gaan voortreffelijk, en als

men met een weinig beleid weet te speculeeren, is er geld in overvloed te verdienen. 't Is echter waar wat je zegt, dat de kontanten schaarsch zijn, en zoo komt het dan ook dat ik je wilde verzoeken mij een duizend gulden of vijf op een wissel van twee à drie maanden te geven."

Het scheen Folkes veel moeite te kosten die woorden uit te brengen, zooals men duidelijk uit zijne houding kon zien. Hij draaide den penhouder, dien hij in de hand hield, ontelbare keeren rond en brak hem eindelijk, zonder dat hij het zelf wist, door midden. Men kon aan Salomon zeer goed bespeuren dat hem dit alles niet ontging; de glimlach, die om zijn breeden mond speelde, was van veel beteekenis.

»Vijf duizend gulden van mij?.... God bewaar, of 't sneeuwballen zijn, zoo wordt er tegenwoordig met duizenden guldens rond gesmeten," riep hij. »Mijnheer Folkes, u spot met een oud man."

»Ik weet toch zeer goed," hernam Folkes haastig, »dat je anderen op korten tijd geld schiet."

»Geld, geld.... een gulden is ook geld, mijnheer Folkes. Als ik een braaf man zonder mijn schade aan 'n vijftig of 'n honderd gulden kan helpen, waarvoor zou ik dat niet doen? Maar u is een man, die eigendommen heeft en een winstgevende zaak. U spot met me, zoo waar! Als mijnheer Folkes morgen aan zijn bankier tien, twintig duizend gulden vraagt, hij

heeft ze in zijn eigen handen, in papier of specie, zooals hij wil. Zoo waarachtig, je spot met een oud man."

»Ik zou dat geld natuurlijk gemakkelijk aan mijn bankier kunnen vragen; maar je weet toch ook wel, Salomon, dat men zijne zaken niet gaarne aan de groote klok hangt. Die menschen komen op de beurs en maken soms misbruik van vertrouwen, en men moet voorzichtig zijn in zaken, vooral in geldzaken."

»Een wijs woord, een zeer wijs woord, want allemans hoofd is vol spekelatie. Ze bouwen broodfabrieken, meelfabrieken, paleizen voor volksvlijt en halve steden, en toch klagen alle menschen over geldgebrek. 't Is waar, men moet voorzichtig zijn met zijn geld."

»Je zal er toch wel geen bezwaar in vinden om mij op mijne handteekening een duizend gulden of wat te verstrekken, Salomon?"

»Heb ik het niet gezegd? 't Is of het sneeuwballen zijn! Hoe kan u toch zoo iets aan *mij* vragen? Waar zijn dan de voorschotbanken, de credietbanken, de depositobanken, de hulpbanken en God weet wat meer banken en klippen voor, als een rijk man, die eigendommen en een winstgevende zaak heeft, die geld in overvloed kan verdienen, een eenvoudig oud koopman om kontanten moet vragen?"

»Ik heb u immers de reden te kennen gegeven, Salomon," zei Folkes, die zich onrustig op zijn stoel

bewoog, als deden de gevoelige zetten, die de Jood hem toebracht, hem van alle kanten zeer.

»De reden?.... Mijnheer Folkes, ik ben oud en grijs geworden in den handel en de ondervinding; ik heb duizenden menschen zien rijk en zien arm worden, maar zoo waar zal je den hemel krijgen, ik heb nog nooit gezien dat een groot koopman, die eigendommen heeft en een winstgevende zaak, bij een Israëliet aanklopt om geld op wissels. Neem me niet kwalijk, mijnheer Folkes, maar mijn vader zaliger, die een practisch man was, zei altijd: as de menschen voor je buigen, houd dan bet je handen op je zakken."

Folkes werd bloedrood van schaamte en wrevel en riep driftig: »Salomon, je beleedigt mij; zie je mij voor een bedrieger aan?"

»U moet niet kwaad worden, mijnheer Folkes," sprak de oude Jood op denzelfden langzamen toon, »omdat een oprecht man u de waarheid zegt. Als alle menschen, die geen geld genoeg hebben, bedriegers waren, zou men een eerlijk man op de kermis in een tent kunnen laten zien. Denk toch niet dat ik in die dingen een recruut ben. Zoo waar als ik je voor een braaf man houd, ik zal je helpen, maar zeg mij dan ook oprecht de waarheid. Heb je verliezen geleden?"

»Neen, de oogenblikkelijke behoefte aan kontanten komt alleen daaruit voort, dat ik te veel geld in den handel heb gestoken."

»In gewaagde spekelaties?"

»Neen, in zeer soliede zaken."

»'t Is ongelukkig als de zieke de kwaal voor den dokter verzwijgt," zeide Salomon, het hoofd schuddende. Hij stond van zijn stoel op en scheen te willen vertrekken. Folkes verkeerde blijkbaar in de grootste verlegenheid en zeide haastig:

»Je wil mij dus niet helpen, Salomon?"

Salomon ging weder zitten en hernam: »Zoo waar ik leef, mijnheer, ik zal doen wat ik kan, als je me de waarheid zegt."

Nu begon Folkes hem mede te deelen dat de zaken wat hoog opgevoerd waren, dat zijn compagnon, die op dat oogenblik buitenslands was, onvoorzichtig gehandeld had, en hij binnenkort betalingen te doen had, waarvoor de kas niet toereikend was.

»Kan u die wissels niet uitstellen?" vroeg Salomon, nadat hij alles had aangehoord, zonder een enkel woord te spreken.

»Dat gaat niet," zeide Folkes.

»Vervallen ze binnenkort?"

»Over weinige dagen twee, ieder van duizend gulden."

»Met protest?"

»Dat..... geloof ik niet."

»Kom er maar voor uit, mijnheer Folkes!"

»Nu ja, met protest."

»Nah!" zei Salomon met een sarcastischen glimlach, »dat heeft arbeid gekost, mijnheer Folkes! Maar Goddank!.... 't kind is er."

Folkes scheen de zinspeling van den Jood niet te begrijpen, maar verkeerde in een allesbehalve benijdenswaardigen toestand.

»U moet dus binnen acht dagen de som van twee duizend gulden hebben?" vroeg Salomon.

»Binnen acht dagen."

»En voor hoelang?"

»Voor drie maanden."

De Jood scheen eenige oogenblikken na te denken en hernam daarop: »Ik heb zooveel geld niet, mijnheer Folkes, maar ik wil mijn best doen om het voor u te krijgen. Het zal echter niet gaan zonder groote opofferingen."

»Wat meen je daarmee?"

»Kan u mij waarde tot pand geven?"

»Waarde tot pand? Ben ik dan niet goed voor een duizend gulden of wat?"

Salomon haalde de schouders op en zeide: »Hoe kan iemand met gezond verstand toch zoo dwaas spreken? Geeft Rothschild, de groote Rothschild, geld zonder pand? Heb je niets tot waarborg, dan zal ik mijn best doen om twee duizend gulden voor u te krijgen; maar dan moet je een wissel van 3000 gulden teekenen op drie maanden."

Folkes sprong van verontwaardiging en verbazing van zijnen stoel op. »Dat is schandelijk!" riep hij, »dat is woeker, dat is afzetterij, dat is...."

Salomon maakte eene eigenaardige beweging met de hand en zeide zoo bedaard als altijd: »Noem het zooals je wil, maar vraag aan ieder verstandig man of ik niet rijp zou zijn voor Meerenberg, als ik mijn geld zonder uitzicht op winst ging steken in een schip, dat aan den grond zit."

»Ik zit niet aan den grond," zeide Folkes.

»Heb je niet te hoog gespekeleerd? Ben je niet onmachtig om te betalen?"

»Voor het oogenblik, ja; maar...."

»Maar over een maand komt er mogelijk weer zoo'n oogenblik, mijnheer Folkes; ik ken dat werk. Of denk je werkelijk dertien oogen met twee steenen te zullen werpen? Als over een maand, of over twee maanden, of over drie maanden de compagnon nog niet in het land en de kas geheel uitgeput is, komt de arme Israëlitische koopman voor een leeg huis, en wat zegt de wereld dan? De Jood heeft zijn verdiende loon, en, zoo waar zal je gezond blijven, de wereld zou gelijk hebben. Wat ik doe, is uit vriendschap, omdat ik je altijd als een braaf en knap man gekend heb."

Folkes deed zijn best om Salomon tot een meer aannemelijk voorstel over te halen, doch tevergeefs.

Wat moest hij doen? Ieder, die minder roekeloos te werk gegaan en beter in staat was den stand zijner zaken behoorlijk op te nemen, zou zich uit zoodanige ongelegenheid hebben weten te redden, doch Folkes ging geheel aan den leiband van Hausmann, die een schromelijk misbruik had gemaakt van zijne rechten als compagnon. Hij wist intusschen zeer goed dat die twee duizend gulden slechts toereikend waren om de twee eerste wissels te voldoen, doch hij dacht als zoo velen: komt tijd, komt raad. Hij hoopte dat er nog uitkomst zou opdagen, ofschoon de Jood hem reeds had te kennen gegeven dat het onmogelijk was dertien oogen met twee steenen te werpen. Zonder het oordeel zijner vrouw te vragen, durfde hij den gewaagden stap niet doen, en daarom zeide hij dan ook aan Salomon dat hij zich tot den volgenden dag wilde bedenken, waarop deze hem verliet.

Er had echter denzelfden avond nog iets plaats, dat elke goede verwachting geheel en al den bodem insloeg. Korten tijd nadat Salomon vertrokken was, ontving Folkes een brief van Hausmann, waarin deze hem de noodlottige tijding mededeelde dat het bewuste handelshuis te Hamburg zijne betalingen gestaakt had. Folkes werd in dien brief dringend aangespoord om te zorgen dat hij een betrekkelijk belangrijke som beschikbaar hield, dewijl dit onverwacht incident waarschijnlijk even onverwachte betalingen ten gevolge zou hebben.

Hausmann eindigde met te zeggen, dat hij de bijzonderheden wel nader zou mededeelen.

Toen Folkes, bleek als een doode, met den noodlottigen brief de kamer binnentrad, was hij niet in staat een woord uit te brengen. Zijne vrouw rukte hem den brief uit de handen, doorliep haastig eenige regels en zonk als vernietigd op een stoel neder. Wat op dat oogenblik in haar gemoed omging, is moeielijk te beschrijven, doch het is waar dat uit den chaos van gedachten, nadat de vreeselijke waarheid zich voor hare oogen vertoonde, het bewustzijn ontsproot dat *zij* het was, die den grondslag had gelegd tot het ongeluk, dat hun thans boven het hoofd hing. Zoo zat zij daar meer dan een uur, zonder iets te antwoorden op hetgeen Folkes tot haar sprak. Wat zou zij ook te zeggen gehad hebben? Het was klaarblijkelijk dat er thans voor hen geene uitkomst meer mogelijk was, en Folkes was buitendien de man niet om in zoodanige hachelijke oogenblikken de hand aan het roer te slaan. Hij deed dan ook nog op dat oogenblik wat hij reeds sinds lang had gedaan: hij ging verstrooiïng zoeken en kwam eerst te middernacht in beschonken toestand te huis.

Zijne vrouw had het dien avond aan moed ontbroken om hare moeder een goeden nacht te wenschen. Hoe zou zij dat ook hebben kunnen doen op het oogenblik dat Cornélie naar het bal en haar man

zijn ondergang nabij was! Uur op uur ging voorbij en nog kwam geen slaap zich op hare oogen legeren. Zij zag de bange toekomst in hare volle rampzaligheid voor zich. Zij gevoelde het, zij wist het, dat het gebouw, door haren hoogmoed opgericht, stond te wankelen en dat hare krachten om het te schragen thans te kort schoten. Vreeselijk waren de verwijtingen, die haar door de stem van haar geweten werden toegeroepen; op dat oogenblik erkende zij het ten volle, dat zij de schuld droeg van al de ongelukken, waarmede haar huisgezin werd bedreigd.

Ook de goede Jeannette kon dien nacht niet slapen; zij had des avonds hare moeder in zulk een zonderlinge stemming aangetroffen, dat er een huivering door al hare leden liep, toen zij haar, volgens gewoonte, een nachtkus gaf. Het sloeg een en twee uur en nog altijd meende zij hare moeder te hooren, die in hare radeloosheid van tijd tot tijd in hare kamer op en neer ging en half verstaanbare woorden sprak. Jeannettes angst klom met elk oogenblik en zij kon zich eindelijk niet weerhouden, het bed te verlaten. Toen zij de kamer harer moeder binnentrad, sprong deze ontsteld van haar stoel op en riep:

»Wat kom je hier doen, Jeannette? Je doet mij ontstellen."

»Ik weet het niet, moeder, ik ben zoo beangst; u was gisteravond zoo bleek en zoo koud, en nu

is u nog niet te bed, ofschoon het reeds over tweeën is. Is vader nog niet te huis?"

»Uw vader is thuis; maar ik wacht op Cornélie."

»Dat zal *ik* wel doen, moeder; ik kan toch niet slapen."

»Neen.... volstrekt niet.... ga terstond weer naar bed!"

»Wat deert u, moeder?" vroeg Jeannette, hevig ontroerd over den toon, waarop mevrouw Folkes die woorden sprak.

»Niets, niets, kind.... laat mij alleen," was al het antwoord dat zij ontving.

Het meisje barstte in tranen los, sloeg den arm om den hals harer moeder en zeide: »U verbergt iets verschrikkelijks voor mij, ik heb u nooit zoo gezien.... o, zeg mij toch wat er gebeurd is!"

Zij liet het hoofd op den schouder harer moeder vallen en snikte luid. Die smart maakte het diep geschokte gemoed der moeder week. Zij gevoelde het thans, dat zij in de dochter, die aan hare borst rustte, een engel bezat, die door haar miskend en verguisd was.

»Moeder!" hernam Jeannette, »waarom zegt u mij niet wat u deert? Ik heb niemand op de wereld zoo lief als u, en het hart breekt mij dat ik u moet zien lijden, zonder zelfs de oorzaak te kennen."

»Ik zal het u morgen zeggen," antwoordde mevrouw

Folkes op een geheel anderen toon dan voor weinige oogenblikken. »Ga nu naar bed, lieve Jeannette!"

»Ik kan u zóó niet verlaten, moeder, ik zou geen rust hebben. Mag ik dan bij u blijven tot Cornélie thuis komt?"

De groote, zwarte oogen van het aanvallige meisje waren zoo zielroerend op hare moeder gericht, hare stem klonk zoo smeekend, dat de moeder niet langer vermocht te weigeren. Hare tong ontboeide zich en van lieverlede deelde zij alles aan haar kind mede.

Toen Cornélie uit het Park terugkwam, begon de dag reeds aan te breken. Zonder er acht op te slaan dat hare moeder nog geheel gekleed was, begaf zij zich te bed en bracht eenige uren half wakende, half droomende in zenuwachtige spanning door, vol van het genot, dat zij gesmaakt had, en meer dan ooit hoofd en hart vervuld met ijdelheid en zinnelijke gedachten.

Onder de solide Amsterdamsche kooplieden, die dagelijks de beurs bezochten en niet alleen dáár, maar ook elders in de gelegenheid waren, een meer dan oppervlakkigen blik te werpen in de speculatiën, waarin Hausmann zijn compagnon langzamerhand had gewikkeld, waren er die reeds lang bij zich zelven gedacht hadden: Folkes vliegt nog eens in de kaars.

Die kooplieden hadden goede oogen. Evenals de

muggen door het licht, zoo waren Folkes en zijne vrouw van lieverlede geheel door de wereld verblind geworden. Zij vlogen in de kaars en vielen met verzengde vleugels neder. De poging om van den Jood Salomon, die er voor bekend stond dat hij tegen hoogen intrest geld leende, nog eenige kontanten in handen te krijgen, ten einde zich uit den oogenblikkelijken nood te redden, was een laatste, wanhopige stap geweest. De vreeselijke tijding echter, die nog denzelfden avond uit Duitschland werd ontvangen, sloeg alle hoop, om zich staande te houden, den bodem in. Daarom begreep mevrouw Folkes, die, zooals wij weten, meer geestkracht bezat dan haar man, dat het geld van Salomon niets meer kon baten, maar er andere maatregelen genomen moesten worden. Na den volgenden dag alles rijpelijk te hebben overwogen, kwam zij tot het besluit, dat er in hunne omstandigheden niets beter te doen was dan een advocaat te raadplegen, dewijl het toch te voorzien was, dat men zoo iemand binnenkort het huis ongevraagd en ongeroepen zou zien binnentreden. Van het geld van Salomon werd nu natuurlijk geen gebruik gemaakt. Folkes legde, voor zoover hij daartoe in staat was, zijn gansche zaak bloot, wat hij te vrijer kon doen, omdat van zijn kant geen enkele handeling had plaats gegrepen, welke zijn goeden naam kon bevlekken. Wat hem echter daarbij het meest kwelde, was de schaamte

dat hij zich als een speelbal had laten gebruiken en een vreemdeling in zijn eigen zaak was. Het bleek den advocaat al zeer spoedig, dat Hausmann schandelijk misbruik had gemaakt van het hem geschonken vertrouwen, dat de boeken geheel niet in orde waren en verscheidene posten niet verantwoord konden worden. Er werd onmiddellijk aan Hausmann om inlichting betreffende vele duistere zaken gevraagd, doch het antwoord was ontwijkend en kwam daarop neer, dat hij binnenkort te huis komen en alles persoonlijk ophelderen zou. Het was echter zeer natuurlijk dat hij niet terugkwam, dewijl hij uit de gestelde vragen zeer goed afleiden kon dat Folkes een deskundige »in den arm" had genomen.

Zoo verliepen eenige dagen; er werden wissels vertoond, die niet betaald konden worden, er volgden protesten, Folkes verscheen niet meer op de beurs, de rechtbank verleende rechtsingang tegen hem, en eindelijk verspreidde zich op zekeren dag door de stad als een loopend vuur het gerucht, dat de firma Folkes en Cie. bankroet was.

Folkes en zijne vrouw hadden na de ontvangst van den noodlottigen brief van Hausmann dien slag wel van den eenen dag op den anderen te gemoet gezien, doch hij trof hen daarom niet te minder, evenals het woord »dood" altijd een verpletterenden indruk maakt, zelfs wanneer men zich op die tijding reeds

lang heeft voorbereid. Zij waren nu, zooals het steeds gaat, geheel verlaten: in het ongeluk trekken trouwens doorgaans de vrienden af, evenals de zwaluwen wanneer de zomer voorbij is. Daarentegen kwamen er vele roofvogels in huis, om nu, na de schipbreuk, op het wrak te azen. De eenige, die deelneming in het lot van Folkes toonde, was de jonge Van Breggen. Deze bezocht hem nu schier dagelijks en stond hem in de droevige omstandigheden, waarin hij verkeerde, getrouw bij.

Met mevrouw Hausmann hadden er gesprekken plaats gevonden, waarbij het zeer luidruchtig toeging. Mevrouw Folkes somde met allen grond de kwade praktijken op, waaraan de compagnon zich had schuldig gemaakt, en de vriendin legde van haren kant Folkes ten laste, dat deze zich voor een rijk man uitgegeven en daardoor haar man en haar in het ongeluk gestort had. Folkes en zijne vrouw durfden Paul Hausmann niet al te hard vallen, om de betrekking, waarin hij tegenover Cornélie stond, doch buitendien was hij in de laatste dagen, zoo hij zeide, met bezigheden overladen, zoodat hij zich zelden liet zien.

Op de beide dochters had de gebeurtenis een zeer verschillenden indruk gemaakt. Cornélie, in wier hoofd niets dan wereldschgezindheid huisde, dacht er slechts aan, hoe zij nu voortaan met minachting beschouwd zou worden door jonge dames, op wie zij altijd uit

de hoogte had neergezien. Er kwam geen enkel woord van medelijden, van deelneming in het lot harer ouders over hare lippen; integendeel gaf zij meermalen duidelijk te kennen dat haar vader haar door zijne roekeloosheid of, zooals zij bij voorkeur zeide, door zijne onbekookte wijze van handelen ongelukkig had gemaakt.

Jeannette was op den slag meer voorbereid, wellicht omdat zij zoo vaak hare grootmoeder had hooren voorspellen dat Hausmann het huisgezin nog eens geheel ongelukkig maken en tot armoede brengen zou. In de dagen van weelde was zij teruggestooten van het moederlijk hart, omdat wereldschgezindheid geen ootmoed verdragen kan, hoogmoed en zelfverloochening niet kunnen samenwonen. Zij scheen te begrijpen dat thans hare zending begon en verdubbelde hare kinderlijke liefde. Zij was altijd om en bij hare moeder en wist deze moed in te spreken in de oogenblikken van groote verslagenheid. Nu de wereld mevrouw Folkes niets meer schonk, waren die woorden balsem voor haar gemoed. Zij dacht meer dan ooit aan hetgeen hare moeder gezegd had: »je weet niet welk een schat je in dit kind bezit."

De oude vrouw was nog geheel onbekend met hetgeen er in de jongste dagen had plaats gegrepen; hoe zou hare dochter haar ook met zoodanige tijding onder de oogen hebben durven komen! Jeannette werd met die taak belast. Toen de grootmoeder na veel

omwegen vernam dat de winkel gesloten was en er door de rechtbank curatoren benoemd waren, om den staat van den boedel op te maken, vouwde zij de handen en sloeg de oogen ten hemel. Het was alsof zij een dankgebed tot God opzond. »Beter naar het lichaam dan naar de ziel bankroet! God laat dikwijls uit het ongeluk veel goeds geboren worden."

Dit was alles wat zij zeide.

Een ongeluk komt echter zelden alleen. Cornélie, die, zooals wij weten, een zeer prikkelbaar gestel had, kreeg aanhoudend zenuwaandoeningen, waarover de dokter zich ernstig bezorgd maakte. Paul Hausmann had haar sinds vier dagen niet meer bezocht en zij ontving op de briefjes, die zij hem zond, ontwijkende antwoorden. Eindelijk schreef zij op den vijfden dag dat zij hem dien avond noodzakelijk moest spreken. Hij kwam niet; maar den volgenden ochtend ontving zij een brief, waarin Paul haar mededeelde dat hij voor gewichtige zaken naar Duitschland vertrok en haar een afscheidsgroet wilde besparen, aangezien zij met hem wel zou inzien, dat er onder de bestaande omstandigheden aan geen huwelijk te denken viel.

Die slag was verpletterend. Toen mevrouw Folkes de kamer binnentrad, vond zij hare dochter bewusteloos op de canapé liggen, met den noodlottigen brief bij haar; de zakdoek, dien zij in de hand hield, was vol bloed. De geneesheer, die onmiddellijk gehaald

werd, zag in die bloedspuwing een zeer noodlottig voorteeken en beval dat men de grootste voorzichtigheid in acht moest nemen. Het onheilspellende verschijnsel herhaalde zich nog enkele malen, en eindelijk deden zich de onmiskenbare teekenen voor van de vreeselijke kwaal, die zoo menig jeugdig leven vernietigt, evenals de worm de half ontloken roos.

Wie zal echter daarom zeggen dat het niet Gods vaderlijke liefde was, die dat alles deed plaats hebben? Aan het ziekbed hunner dochter, gebukt onder schaamte en vernedering, leerden Folkes en zijne vrouw zich zelven kennen; aan haar sterfbed, diep getroffen in het ouderlijk hart, vernederden zij zich voor God en legden zij de belofte af dat zij voortaan Hem wilden dienen in ootmoed des harten, dat zij Zijne wegen wilden bewandelen en de ijdelheden der wereld verafschuwen, zooals het Christenen betaamt. Cornélie had gedurende hare ziekte insgelijks ruimschoots gelegenheid om te leeren begrijpen dat de wereld veel belooft, maar niets geeft. Het afscheid van hare zuster, die zij zoo dikwijls verguisd en miskend had, en die nacht en dag als een troostende engel aan hare sponde stond, was zielroerend.

Twee maanden na den slag, die haar had getroffen, werd haar lijk uit het treurige huis gedragen, dat voor die gelegenheid niet gesloten behoefde te worden: het zag er immers al dien tijd reeds uit of de dood

er zijn intrek had genomen. Doch het ongeluk en de dood woonden daar wel, maar er heerschte nu een vrede, dien men er vroeger niet had gekend, een vrede, dien de wereld niet geven kan, maar die van God komt.

In de vreeze des Heeren.

In den stroom der gebeurtenissen, die in het handelsleven elkander opvolgen als de eene golfslag den anderen, behoort al spoedig tot het verleden en vaak tot het vergetene wat nog kort geleden ieders aandacht trok.

Dit is vooral in onzen tijd in de groote steden het geval, waar dagelijks duizenden en duizenden in het renperk van handel en industrie in dolle vaart voortstuiven, alleen het oog gevestigd houdende op hen, die eenige schreden verder zijn, doch zonder een oogenblik te denken aan de minder gelukkigen, die nog voor weinige oogenblikken met hen gelijk waren,

maar over hindernissen gestruikeld zijn en nu achter moeten blijven. Vooruit! vooruit! dat is de leus onzer eeuw, en of ook al enkelen, die niet vast in den zadel zitten, onder de hoeven van het paard vertrapt worden, wat bekommert dit den ruiter, die daardoor zooveel mededingers minder heeft en maar altijd en altijd voortsnelt, tot hij wellicht ook eens de teugels niet meer meester zal zijn.

Folkes had, zooals wij gezien hebben, dien wedren medegemaakt en wel *ventre à terre.* Hij was in zijn dolle vaart over heg en struik gegaan, tot hij onder den voet geraakte. Nog slechts weinige oogenblikken en hij was vergeten; niemand zag meer naar hem om, niemand dacht meer aan hem, toen er geen voordeel meer aan hem te behalen viel. De handel kent trouwens geen ander bevolkingsregister dan het kantoorboek; zoolang men daarin geen hoofd heeft, bestaat men niet; verdwijnt dat hoofd, dan is men dood. De firma Folkes & Co. was dus dood en vergeten. Op de beurs dacht geen levende ziel meer aan die firma; zij was daar ondergegaan als een schip, dat in volle zee een lek krijgt. Weinige oogenblikken later komt een ander vaartuig trotsch de golven klieven, zonder aan de rijke lading te denken, die door de onstuimige baren der handelszee werd verzwolgen.

Doch ofschoon de lading van het schip *De Hoogmoed* ten gronde ging en voor altijd verloren was, de be-

manning werd gered; gered door Gods hulp, niet door menschenhanden.

Er zijn twee jaren voorbijgegaan sedert de gebeurtenissen, die wij in het laatste gedeelte van het vorige hoofdstuk mededeelden. Wij kunnen den lezer niet meer naar het fraaie huis op de Heerengracht brengen, want de firma Folkes en Co. is immers dood en de booze wereld vertelde weinig goeds van de overledene. Doch het is ons ook niet te doen om die firma, dien hoogmoedigen titel, waaraan zoovele rampen en dwaasheden kleefden; wij willen onzen Ko Folkes van eertijds opzoeken, onzen eerlijken Ko, door die rampen gelouterd als het goud in den smeltkroes.

Het is in de laatste dagen van December. Het jaar spoedt ten einde, zooals onze eenvoudige geschiedenis, doch de zon staat helder aan den onbewolkten hemel en doet de daken, die met blanke sneeuw bedekt zijn, het aanzien verkrijgen alsof er millioenen diamanten op gestrooid waren. Wij willen alvorens te eindigen ook de liefelijke stralen opvangen, die God in Zijne oneindige goedheid na de stormen des levens op Folkes en zijn gezin heeft uitgestort. Er bewegen zich als altijd duizenden menschen in de straten en op de grachten der hoofdstad, maar niet zoo rusteloos, niet zoo gejaagd als gewoonlijk, daar het Zondag is en geen gewone Zondag, want morgen vieren wij andermaal

den feestdag van de geboorte des Heeren. De vele inwoners van Amsterdam, die de gansche week in sombere huizen hebben doorgebracht, waar men het licht van den hemel uit de tweede hand ontvangt, doen zich nu eens recht te goed in de zonnestralen, die zoo langen tijd door wolken en nevels teruggehouden zijn.

In een kleine, doch nette woning op de Baangracht, die een gedeelte der stad omzoomt, vinden wij in de zijkamer aan de straat een jong meisje, met den blos der gezondheid op de wangen, en een hoog bejaarde vrouw, die in een leuningstoel met kussens zit. De kamer ziet er zeer eenvoudig uit, doch alles blinkt ons tegen, vooral nu de zon, die naar het westen neigt, er haar goudkleurig licht in werpt. Het eenige voorwerp van weelde, dat wij er vinden, is een pianino in palissanderhouten kast. Voor het eenige venster, dat het daglicht binnenlaat en met twee schoone gordijnen van neteldoek bedekt is, die met de sneeuw, welke den vorigen nacht gevallen is, sterk in concurrentie treden, staat op een rustiek voetstuk een vogelkooi, waarin zich een keurige goudvink bevindt, die zijn lief kopje, zwart en glanzend als fluweel, onophoudelijk heen en weer beweegt, als om te zien waar toch het schitterende licht vandaan komt, dat hem zijn getralieden kerker doet vergeten, en die van tijd tot tijd in verschillende toonaarden zijn »schep vreugde in 't leven" doet hooren.

Het jonge meisje heeft een kleedje van donkerkleurige stof aan, zonder eenig sieraad, doch dat als gekozen schijnt om het lieftallig wezen, dat het omsluit, des te schooner te doen uitkomen, evenals men gewoon is een kostbaar of schitterend sieraad in een donkerkleurigen *étui* ten toon te stellen. Het eenige wat bij dat donkerkleurige kleedje afsteekt, is een kraagje of boordje, niet breeder dan een vinger, dat glad, stijf en glinsterend wit is, als ware het van porselein, en waarin haar fraai gevormde hals zich vrijelijk beweegt. Hare weelderige bruine haarlokken, blijkbaar met moeite in bedwang gehouden, zijn langs de slapen gescheiden en worden aan het achterhoofd in vlechtwerk opgevangen. Haar gelaat draagt kenteekenen van eene bloeiende gezondheid, en hare groote, sprekende bruine oogen verraden evenveel goedhartigheid als opgeruimdheid. De oude vrouw heeft het hoofd op de borst hangen; men zou zeggen dat zij sliep, zoo men uit de beweging harer lippen niet kon afleiden dat zij aan het bidden was.

Het zal wel niet noodig zijn te zeggen, dat wij ons in de woning van Ko Folkes en in de tegenwoordigheid van Jeannette en hare oude grootmoeder bevinden. Jeannette, die het theegoed gereed had gezet, richtte van tijd tot tijd vol bezorgdheid het oog op hare grootmoeder, omdat het haar voorkwam dat deze

er bleeker dan gewoonlijk uitzag en het hoofd ook meer voorover liet hangen. Zij ging eindelijk naar haar toe en vroeg of zij zich niet wel gevoelde. Op die vraag richtte de oude vrouw het schommelende hoofd op en antwoordde:

»Ik ben van middag erg slaperig, Jansje! 't Is schande dat ik het zeg, maar ik ben wel driemaal met bidden begonnen, zonder dat ik het eind heb kunnen krijgen."

»Nu, grootmoeder," sprak het meisje op haar gewonen, vroolijken toon, »morgen komt er weer een dag."

»Neen, mijn kind," was het antwoord, »voor mij kan elke dag de laatste zijn; ik mag niet meer op dien van morgen rekenen."

»Welke sombere gedachten en dat op Kerstavond, grootmoeder!"

»Het is waar ook," sprak de oude vrouw, terwijl hare oogen voor een oogenblik van een ongewoon vuur glinsterden. »'t Is morgen Kerstmis. God, die mij gedurende mijn leven zoo vele gunsten en zegeningen schonk, heeft mij nogmaals den heiligen avond doen beleven, dien ik van mijne kindsheid af zoo hoog in eere heb gehouden. Hoe onuitputtelijk is God toch in zijne goedheid!"

»Zingen wij van avond samen weer Kerstliederen, grootmoeder?" vroeg Jeannette, die bespeurde dat zij

in dat onderwerp voor de oude vrouw als het ware een opwekkend middel had gevonden.

Er kwam een glimlach op die stramme gelaatstrekken. »Zeker, Jansje, zeker," sprak zij, »maar dan zal ik het met mijn hart doen, want mijn stem geeft geen geluid meer." Toen liet zij er op een toon op volgen, die hooge bezorgdheid verraadde: »Is het vandaag niet erg koud buiten?"

»Ja, grootmoeder, en ik geloof dat het van nacht zeer hard zal vriezen, want de zon gaat bloedrood onder. Ziet u het wel?"

»Wat zullen de arme menschen, die niet, zooals wij, van alles voorzien zijn, veel koude te verduren hebben. Wie weet hoe de arme vrouw Meijer met hare vijf kleine kinderen in de steeg hiernaast het maakt! Ach, mijn God! op den heiligen avond en gedurende het schoone Kerstfeest zoo geheel van alles ontbloot te zijn en bij zulk een vreeselijke koude, dat is verschrikkelijk."

»Wij hebben haar niet vergeten, grootmoeder; vader heeft er een aantal kachelblokjes heengebracht, die hij zelf gezaagd en gekloofd heeft, en ook wat turf en steenkolen, en moeder heeft haar aardappelen, zuurkool en spek doen bezorgen, zoodat zij met hare kindertjes gedurende de feestdagen bij den warmen haard eens lekkertjes kan smullen."

»O, dat is goed?" sprak de oude vrouw met ver-

heffing van stem. »God zal er uwe lieve ouders en u voor loonen, dat je op zulk een echt christelijke wijze de feestdagen viert. Zal je dat altijd blijven doen, ook als ik er niet meer zijn zal?"

Het meisje drukte een kus op het voorhoofd harer grootmoeder en zeide: »Zóó moet u niet spreken, de lieve God zal u, hoop ik, nog lang in het leven behouden."

»Wat God doet is welgedaan, lief kind. Ik voel echter zeer goed dat mijne krachten verminderen en dat het de laatste maal zal zijn dat ik op Kerstavond de zon zie ondergaan. Dit moet u niet bedroeven," zoo vervolgde zij, ziende dat deze woorden op haar kleinkind een pijnlijken indruk maakten, »God heeft mij een hoogen ouderdom geschonken en wij moeten Hem daarvoor dankbaar zijn. Ik verlaat met een gerust gemoed de wereld, dewijl ik weet dat mijne kinderen in de vreeze des Heeren leven; dat het u wèl zal gaan, daarvoor heb ik geen zorg, want je ben een brave, lieve dochter, en God heeft reeds hier belooning toegezegd aan hen, die hunne ouders eeren."

»U maakt mij zwaarmoedig, lieve grootmoeder!" sprak Jeannette, wie een huivering overviel om den ongewonen toon, waarop de oude vrouw sprak.

»Dat is volstrekt mijne bedoeling niet, Jansje," zeide de oude vrouw geruststellend, »maar ik weet

niet hoe het komt, dat ik vandaag meer dan anders door de gedachten aan den dood bezig gehouden wordt."

»Heb je wellicht een akeligen droom gehad?"

»'t Kan wel zijn, kind, want de slaap bevangt mij elk oogenblik, doch ik geloof dat het nu wel wat minder zal worden. Is uw moeder uitgegaan?"

»Zij is met vader naar de Vespers."

»O ja, ik dacht er niet aan dat het vandaag Zondag was: mijn geheugen laat mij in de laatste dagen elk oogenblik in den steek."

Zoo iets was Jeannette van hare grootmoeder niet gewoon; het baarde haar daarom bezorgdheid en zij verlangde naar de tehuiskomst harer ouders.

Middelerwijl zij van dien tijd gebruik maakte om de oude vrouw zooveel mogelijk aangenaam bezig te houden, willen wij eens vluchtig de gebeurtenissen der twee laatste jaren doorloopen, voor zooverre deze in verband staan met hetgeen Ko Folkes en zijn huisgezin aangaat.

Het viel den curator, die in het faillissement benoemd was, niet moeielijk, tot de volledige ontdekking te komen, dat Hausmann met valsche kaarten had gespeeld. Hij werd door hem tot verantwoording opgeroepen, doch gaf daaraan, zooals men lichtelijk denken kan, geen gevolg. Het was blijkbaar, dat zijne reis naar Duitschland slechts een voorwendsel was geweest om zich uit de voeten te maken. Daar

hij, zoowel als Folkes, niet slechts als lid der firma, maar ook persoonlijk in staat van faillissement verkeerde, meende men ook op zijne goederen beslag te kunnen leggen, doch de sluwe bedrieger had dit weten te voorkomen, daar alles, wat men zijn eigendom waande, sinds jaar en dag op naam zijner vrouw stond. Er werd nu vonnis tegen hem gevraagd, wegens verduistering van gelden in zijne hoedanigheid als lid der firma Folkes & Co., en hij werd ook als zoodanig bij verstek veroordeeld; dit nam echter niet weg dat mevrouw Hausmann en hare dochter ongedeerd op denzelfden voet bleven voortleven, terwijl Folkes en zijne vrouw zich uit schaamte voor de wereld verborgen hielden. Het zal niet noodig zijn te zeggen, dat het verkeer tusschen beide familiën geheel had opgehouden. Had Folkes slechts een paar maanden voordat zijne vrouw, in haar hoog spel, op het noodlottig denkbeeld kwam om door een huwelijk tusschen Paul en Cornélie een dam te stellen tegen Hausmann's buitensporigheden, een vertrouwd man of zaakkundige inzage van zijne boeken gegeven, het zou niet moeielijk geweest zijn hem op de been te houden, want na de gewone tijdroovende formaliteiten, waaruit dikwijls aanleiding wordt genomen om te beweren dat er in zoodanige boedels veel aan de maat en den strijkstok blijft hangen, kwam de curator, tot zijne groote verbazing, tot de ontdekking, dat er veel mogelijk-

heid bestond, bij verkoop van de eigendommen, den inboedel en de koopmansgoederen, het actief het passief te doen overtreffen, wat in zoodanige omstandigheden iets buitengewoons genoemd mag worden en voor velen, zelfs buiten faillissement, tot de vrome wenschen behoort.

Er bestond dus mogelijkheid voor Folkes, bij eenige inschikkelijkheid van de zijde zijner crediteuren, in het bezit van zijn huis en bij gevolg ook van zijn winkel te blijven, die, zooals uit den opgemaakten staat bleek, een zeer ruim bestaan opleverde. De curator maakte hem dan ook hiermede bekend, onder het schoon vooruitzicht dat hij reeds enkele der crediteuren in zijn belang had weten te winnen. Tot zijne groote verwondering vond de curator bij Folkes echter weinig ingenomenheid met dit plan.

Folkes had sinds den dag, dat hij door de rechtbank in staat van faillissement was verklaard, zich geheel en al lijdelijk gedragen. Het scheen hem onverschillig te zijn of de zaak al of niet voordeelig voor hem zou afloopen, en hij had er zich zelfs eens over uitgelaten, dat hij, wanneer het zijn moest, een gijzeling gelaten zou ondergaan, dewijl hij dit slechts als een lichte straf beschouwde voor de roekeloosheid, waarmede hij zijn geld en de toekomst zijner familie op het spel had gezet. Tegen het plan van den curator verzette hij zich echter. Sedert zijn handel den doode-

lijken slag ontving, had hij nauwelijks de oogen durven openen. Wanneer hij, door de een of andere reden daartoe genoodzaakt, zich buitenshuis moest begeven, meende hij dat men hem als een bedrieger met vingers achterna wees, en nu er vooruitzicht bestond dat hij weder vrijelijk het hoofd zou kunnen opheffen, dat hij iedereen weder onder de oogen zou durven komen, — nu wilde hij ook het bewijs leveren, dat eerlijkheid bij hem boven alles ging.

Het was aan het sterfbed van zijne dochter, dat Folkes tot diep nadenken en tot de erkentenis gekomen was, hoe weinig er nog maar noodig geweest was om hem in den grond tot een slecht mensch te maken. Hij had zich, zooals wij weten, vroeger nooit schuldig gemaakt aan het onmatig gebruik van drank, en was daartoe alleen gebracht, doordien hij, zwakhoofd als hij was, geen geestkracht bezat om zich aan den toestand, waarin Hausmann hem had gebracht, te ontworstelen. Hij had, evenals, helaas! zoo velen die in druk verkeeren, zijn verdriet willen smoren; in hem was het spreekwoord: zien sterven leert leven, bewaarheid.

Toen de curator aan Folkes dit voorstel deed, waren zijne vrouw en dochter alsook de oude grootmoeder daarbij tegenwoordig. De oude vrouw zat nu weder, zooals vroeger, bij hare kinderen in de huiskamer. Betje dacht er niet meer aan, dat hare moe-

der haar zou kunnen compromitteeren, want de ommekeer, die door Gods genade ook in haar had plaats gevonden, was zeer groot; zij had bij den dood van Cornélie de belofte afgelegd, aan geene ingevingen van den hoogmoed meer gehoor te verleenen; zij wilde zooveel mogelijk goed maken wat zij bedorven had. Wat de oude vrouw betrof, wanneer deze niet onder zorgen voor de toekomst, die hare kinderen te wachten stond, gebukt had gegaan, zou zij voorzeker nooit gelukkiger dagen gekend hebben.

Nadat Folkes, voor zooverre hij daartoe in staat was, inzage had genomen van den staat des boedels, hem door den curator voorgelegd, vroeg hij of er kans bestond om de gansche schuld voluit te voldoen.

»Ik twijfel daaraan geen oogenblik," klonk het antwoord; »wanneer bij de heropening van den winkel slechts een gedeelte van het vorige debiet terugkeert en de schuldeischers een weinig aannemelijk zijn, zal je spoedig weder in goeden doen kunnen geraken, want je zal gezien hebben dat de schuld in verhouding tot de openstaande vorderingen en de voorhanden zijnde goederen betrekkelijk zeer gering is."

»Dat is mijne bedoeling niet," hernam Folkes; »ik meen of er mogelijkheid bestaat om alles, wat ik schuldig ben, voluit en in eens te voldoen uit de opbrengst van mijne eigendommen en goederen?"

»Wel mogelijk," sprak de curator; »doch daaraan valt immers niet te denken, omdat, wanneer ook dit huis verkocht werd, de winkel voor u verloren zou zijn."

Folkes zat een oogenblik te denken en zeide toen:

»U is dus voornemens de crediteuren bijeen te roepen en hun een voorstel tot betaling te doen?"

»Juist! Wij willen beginnen met de schulden te qualificeeren en zullen dan overgaan tot de aanbieding van een akkoord, dat naar ik hoop, voordeelig voor u te sluiten zal zijn, uithoofde van de slechte geruchten, die omtrent uwe zaak loopen."

De oude vrouw hief bij die woorden het schommelend hoofd op en sloeg angstig het oog op Folkes.

»Maar daarmee ben *ik* niet gebaat, mijnheer," sprak Folkes, die zich onrustig op zijn stoel bewoog.

»Niet gebaat?" herhaalde de curator; »het komt mij voor dat je positie daardoor betrekkelijk zeer goed zal kunnen worden en de gelegenheid voor u open staat om de zaak weer vlot te krijgen."

»Mijne zaak, ja .... maar hoe zal ik dan mijn goeden naam weer vlot krijgen?" vroeg Folkes met meer drift dan men in den laatsten tijd van hem gewoon was.

»Wanneer de schuldeischers het akkoord aannemen, iets, waaraan ik geen oogenblik twijfel, dan word je door de rechtbank gehomologeerd."

»Ja, ja, dat ken ik; maar het neemt niet weg dat ik een bankroetier genoemd zal worden."

De curator haalde de schouders op en zeide: »Neem mij niet kwalijk, maar je ben immers toch reeds in staat van faillissement.''

»Dat is, helaas! maar al te waar, omdat ik als een domme eend heb gehandeld; maar wanneer ik nu ieder het zijne geef, zal niemand zie zóó veel op mij te zeggen hebben.''

Dit zeggende, knipte Folkes met vinger en duim. Zonder het antwoord van den rechtsgeleerde af te wachten, vervolgde hij:

»Ik heb roekeloos gehandeld, dat weet ik zeer goed; maar ik heb nooit het geld van een ander op het spel gezet. Nu zou ik echter van kwaad tot erger komen. Wanneer ik mijn winkel door de gedwongen hulp van mijn crediteuren weer geopend heb, zal men zeggen: »Folkes heeft schoon schip gemaakt, en hij kan nu van voren af aan den heer spelen; dat wil ik niet. Buitendien heeft de ondervinding geleerd dat ik niet deug voor groote zaken. Men komt daarbij van het een in het ander, zonder dat men er erg in heeft, en het zijn sterke beenen, die de weelde dragen, niet waar, moeder?''

De oude vrouw sloeg een blik vol innigen dank op haar schoonzoon, zij kon van ontroering geen antwoord geven.

»Maar wat wil je dan doen?'' vroeg de curator eenigszins ongeduldig.

»Dat zal ik u in een paar woorden zeggen, mijnheer,'' sprak Folkes, die op het oogenblik zeer rederijk was, omdat hem een zwaar pak van het hart viel. »Ik verkoop wat ik heb, betaal mijne schulden en daarmee is het uit.''

»En wanneer nu de opbrengst niet toereikend is om de vorderingen uwer schuldeischers te voldoen?''

»In Godsnaam! Wie geeft wat hij heeft, is waard dat hij leeft. Niemand zal dan toch kunnen zeggen, dat ik den schelm heb gespeeld.''

»Maar begrijp dan toch dat je daardoor niet alleen u zelven, maar wellicht ook je schuldeischers zal benadeelen. Gelukt het u daarentegen den winkel weer te openen, dan zal je niet slechts in staat zijn, wanneer je dat wil, je schulden te eeniger tijd ten volle te voldoen, maar ook de gelegenheid hebben, je toekomst te verzekeren.''

»Dat alles klinkt heel mooi, mijnheer, doch ik heb te veel ondervinding gehad, om mij voor de tweede maal op glad ijs te begeven.''

»Maar op welke wijze wil je dan in de behoeften van je huisgezin voorzien.''

»Dat is doodeenvoudig: ik zet een koomenij op en doe de sloof weer voor.''

»Zonder geld?''

»Als mijne crediteuren zien dat ik mij van alles ontbloot, om mijne schulden te voldoen, zullen zij

zeggen: »Folkes is een eerlijk man, wij moeten hem voorthelpen." In de koomenij is het mij altijd goed gegaan, niet waar, Bet? Toen ik met het kaasmes achter de toonbank stond, hadden wij gelukkige dagen."

Betje zag haar man met een paar betraande oogen aan en zeide: »Het is mijne dwaasheid geweest, die ons van dat geluk beroofde."

»Stil, vrouw, stil!..... Geen oude koeien uit de sloot halen. Wat voorbij is, is voorbij," sprak Folkes aan zijn vrouw de hand reikende.

»Ik moet je eerlijkheid prijzen," sprak de curator getroffen, »doch ik meen dat het voorzichtiger zou zijn mijn raad te volgen. Denk nog een paar dagen over een en ander na, want het zou mij leed doen, wanneer je later berouw gevoelde over dien stap."

Na een paar dagen bleef Folkes echter nog altijd bij hetzelfde voornemen en was daarvan niet terug te brengen.

Toen korten tijd daarna de goederen en de eigendommen in het openbaar waren verkocht, bleek het dat na aftrek van de groote kosten, door het faillissement veroorzaakt, nog ruim vijf duizend gulden ter beschikking van Folkes overbleven. Van zoodanig bankroet had men nooit gehoord. De sluwe Hausmann, die, zooals wij weten, de administratie voerde, had op de schandelijkste wijze het »nul ik hou er vier," in practijk gebracht. Er waren vele

valsche posten gevonden, en het kapitaal, waarmede hij zich uit de voeten had gemaakt, was niet gering. Deze afloop was zeer beschamend voor Folkes, dewijl er uit bleek, dat hij zich op de meest roekelooze wijze om den tuin had laten leiden, doch van den anderen kant was het tevens vertroostend, dat hem nu ten minste een beter vooruitzicht in de toekomst overbleef dan hij had mogen of kunnen verwachten. De jonge Van Breggen was eigenaar van het huis geworden. Hij had, alvorens daartoe over te gaan, Folkes bepaald afgevraagd, of deze ook nog plan had, zijne zaak voort te zetten, in welk geval hij hem dadelijk wilde ondersteunen. Ko bleef er echter bij, dat hem de moed ontbrak om zich andermaal in groote zaken te steken.

Op den avond van den dag dat de uitslag van den verkoop bekend geworden was, zat Folkes met zijne familie in de huiskamer. Er heerschte een sombere stemming; de ledige woning zag er zoo hol en verlaten uit en er kwamen hun zooveel herinneringen voor den geest, die een pijnlijken indruk maakten, dat allen er diep ontroerd door waren. Betje was zoo fier geweest, toen zij in dat huis haar intrek nam, zij had zulke groote verwachtingen van de toekomst gekoesterd en er niets gevonden dan onbevredigde begeerte naar grootheid. In dat huis had Hausmann de rol gespeeld, welke hen allen bijna tot den

bedelstaf had gebracht, en in dat huis was nog kort geleden de veelbelovende Cornélie gestorven. Nu zou men die woning verlaten, om een onzekere toekomst te gemoet te gaan. Men had in die woning niet God, maar de wereld gediend, en van de wereld verlaten zijnde, er God weder teruggevonden.

Al deze gedachten maakten een geweldigen indruk op hen. Folkes was intusschen op dat oogenblik nog cordater dan zijne vrouw, die meer dan ooit gevoelde dat zij de oorzaak van dat alles was. Het denkbeeld dat hij zijn eerlijken naam teruggekregen had en nu weder ieder onder de oogen zou durven zien, scheen hem met moed te bezielen en hij maakte allerlei plannen, die echter in de hoofdzaak alle op een koomenijswinkel neerkwamen. De grootste zorg was nu nog maar, hoe men daartoe een geschikte gelegenheid zou vinden. Het verwonderde Folkes wel, dat zijne vrouw er zich geheel niet over uitliet wat hare zienswijze daaromtrent was, doch hij schreef dit toe aan de sombere stemming, waarin zij verkeerde.

Jeannette had zich al eenigen tijd onrustig op haar stoel bewogen. Zij zag er insgelijks ernstiger dan gewoonlijk uit en men kon duidelijk zien dat er iets buitengewoons in haar omging. Zij stond eindelijk op, begaf zich naar haar vader, legde haar hand op zijn schouder en zeide, terwijl haar fraai kopje zijn gelaat naderde:

»Vaderlief, ik heb een ander plan gemaakt, dat, naar ik geloof, veel beter voor u zal zijn."

»Een ander plan? Wat wil je daarmee zeggen, Jeannette?"

»U moet geen winkel meer beginnen."

»Geen winkel....? Maar hoe zullen wij dan aan den kost komen?"

»Ik zal voor u werken, vader!"

Folkes zette groote oogen op.

»Luister eens, vader!" zoo vervolgde Jeannette. »U is een groot koopman geweest, die in een prachtig huis woonde en zijne bedienden had om voor hem te werken, en om nu op uw leeftijd in een klein winkeltje van den morgen tot den avond achter de toonbank te moeten staan, dat zou ik niet kunnen verdragen."

»Men behoeft zich niet te schamen, wanneer men op eene eerlijke wijze zijn brood verdient; had ik altijd daaraan gedacht, het zou nooit zoo ver gekomen zijn."

»U weet nog niet, vader, wat u te wachten staat. Alle menschen denken er zoo niet over, en ik voorzie dat u aan allerlei beleedigingen bloot zal staan. De eene zal u uitlachen en bespotten, de ander u verwijtingen doen, en daar het niet gemakkelijk is zich te schikken en te voegen naar de nukken van kleingeestige menschen, zou dit alles u groot verdriet kunnen veroorzaken."

»Helaas, ja!" sprak Betje met een diepen zucht, »dat voorzie ik ook."

»Wat zal men daaraan doen, vrouw?" zei Folkes. »Wij moeten in een zuren appel bijten, er blijft ons anders niets over."

»Ben *ik* er dan niet?" vroeg Jeannette, terwijl zij haar vader een hartelijken kus op de wangen drukte.

»Maar *jij* kan toch niet met de boterspaan in de hand gaan staan, Jeannette?"

»Wanneer dat moest zijn, zou ik mij daarin best kunnen voegen; maar na al hetgeen u aan mijne opvoeding besteed heeft, is dit niet noodig. Ik ben tamelijk bedreven in allerlei dames-handwerken, en kan ik daarmede niet evengoed mijn brood verdienen als zoovele anderen?"

»Wat!.... je zou naaister gaan worden?"

»Naaister.... dat is eigenlijk het rechte woord niet."

»Nu, noem het dan modemaakster, zoo je wil, maar het komt toch op hetzelfde neer."

»Men behoeft zich nooit te schamen, wanneer men op eene eerlijke wijze zijn brood verdient," sprak het meisje met een glimlach, de woorden van haar vader herhalende. »Ik heb er met moeder reeds meermalen over gesproken, en het komt mij voor dat mijn plan nog zoo slecht niet is. Ik ben overtuigd dat er wel velen zullen zijn, die aan de dochter van mijnheer Folkes, die alles aan zijn eerlijken naam heeft opgeofferd,

werk zullen willen geven. Wij koopen eene naaimachine, ik begin aanvankelijk voor de winkels te werken, en u zal zien dat alles goed gaat."

Folkes schudde herhaaldelijk het hoofd en zeide, zich tot zijne vrouw wendende: »Hoe kan je er aan denken, Betje, dat ik op mijn leeftijd een meisje als Jeannetje, dat nooit heeft geleerd met hare handen het brood te verdienen, zoo zal laten tobben. Daar komt niets van. Ik heb van kindsbeen af gewerkt, en ofschoon mijne handen er sinds eenige jaren niet meer aan gewoon zijn, zal het wel weer gaan, wanneer er maar eerst weer eelt aan zit. Neen, daar komt niets van!"

»Ik heb Jeannette dit plan niet aangeraden," sprak mevrouw Folkes; »maar zij spreekt er dagelijks van en is er niet van terug te brengen. Ik kan ook het denkbeeld niet verdragen dat het goede kind, dat hier in huis zoo weinig vreugde heeft gehad, nu nog zal moeten zorgen voor haar brood en het onze."

»Ik bid u, zwijg daarvan!" sprak Jeannette ontroerd. »Heb ik niet alles wat ik ben aan u te danken? Wij zijn ongelukkig geworden door de slechte menschen, die zich hier hebben weten in te dringen, u heeft mij veel laten leeren, God schenkt mij gezondheid..... laat mij nu ook het geluk smaken dat ik uw leed voortaan kan verzachten en vader zich niet behoeft te vernederen voor menschen, die hem in zijn ongeluk

zullen bespotten. Bij de inkomsten van het geld, dat ons overgebleven is, zal het mij met Gods hulp gemakkelijk vallen, zooveel te verdienen, dat wij onbezorgd kunnen leven."

Folkes, die sedert eenige dagen weder een ganschen koomenijswinkel in het hoofd had, was met het plan van Jeannette niet te verbroederen, en wat zij ook deed, zij kon er hem niet toe overhalen.

Na eenige dagen echter, toen hij en zijne vrouw er met Van Breggen en anderen over gesproken hadden, die te recht inzagen dat Folkes, na al het gebeurde, ongeschikt zou zijn om andermaal eene koomenij te doen, werd hij minder onhandelbaar en stemde er eindelijk in toe, onder voorwaarde dat Jeannette er een half jaar de proef van zou nemen, gedurende welken tijd het huisgezin zich zoo karig mogelijk zou behelpen, ten einde het kapitaal niet aan te spreken. Gelukte het niet, dan was het nog niet te laat om aan iets anders te denken.

Er werd nu werkelijk eene naaimachine gekocht; Jeannette, in het bewustzijn van de taak, welke zij op hare schouders had genomen, ontzag geene moeite om eenig werk te krijgen. Dit kostte echter menige teleurstelling en zelfs vernedering en verguizing, doch zij gaf den moed niet op, en na eenigen tijd tusschen hoop en vrees gedobberd te hebben, scheen de Hemel hare gebeden te hebben verhoord. Het loon was aan-

vankelijk zeer karig, want er zijn altijd menschen, die hun voordeel doen met handen, die naar werk zoeken. Zij zat soms dagen en nachten achtereen voor hare naaimachine of met borduurwerk in de handen, doch ook die beproevingstijd ging eindelijk voorbij. Om hare bedrevenheid en goeden smaak werd haar allengs werk toevertrouwd, waarvoor grooter loon werd afgestaan, en zij verkreeg meer en meer het vertrouwen harer begunstigers. Niemand wist echter welke inspanning van krachten het haar gekost had, om het zoover te brengen, dat zij eenig vertrouwen op de toekomst kon stellen.

Wij moeten intusschen zeggen dat hare moeder haar vlijtig bijstond. Er had in die vrouw eene groote omkeering plaats gegrepen, en het bleek dat die gunstige verandering niet van korten duur was. Werd zij nu en dan bij de herdenking aan het verleden door een zwaarmoedige bui overvallen, dan was ook Jeannette met hare opgeruimdheid en lieftalligheid daar om die bui te verdrijven. Folkes bracht zijn tijd door met hout voor de kachel te zagen en te klooven, allerlei kleine reparaties te doen en eenig huiswerk te verrichten en beweerde vaak dat hij het zeer volhandig had. Het is zeker, dat hij sedert het verlaten van de koomenij in den Jodenhoek, nooit zoo goed op zijn plaats was geweest.

Zoo waren er twee jaren voorbijgegaan, bij het

einde waarvan Jeannette als modemaakster reeds een zeer goeden naam had.

Wij zullen thans naar de woning op de Baangracht terugkeeren.

Toen Folkes en zijne vrouw uit de vespers te huis kwamen, waren zij vergezeld van den jongen Van Breggen, die hun huisvriend gebleven was en gewoonlijk den Zondagavond bij hen doorbracht, iets, wat in de buurt en onder de kennissen velen aanleiding gaf tot de veronderstelling dat de bevallige Jeannette hem niet onverschillig was. Het zag er toen doodsch uit in de kamer, die nog kort te voren zoo schoon verlicht was door de stralen der ondergaande zon. De avond begon reeds te vallen; de oude vrouw was weder ingesluimerd en de goudvink had zijn kopje tusschen de veeren gestoken en zat met gesloten oogen op zijn stokje, terwijl Jeannette, om de rust harer grootmoeder niet te storen, bij het venster plaats genomen had, en, wat haar weinig gebeurde, mijmerend op de straat zag. Men hoorde geen ander geluid dan het zingen van het water in den koperen theeketel.

Jeannette gaf reeds bij het openen van de deur hare bezorgdheid over hare grootmoeder te kennen, zoodat Betje met meer haast dan gewoonlijk de kamer binnentrad. Waarschijnlijk ontwaakte de oude vrouw daardoor uit hare lichte sluimering, want men vond haar niet meer slapende. Op de vraag harer dochter

of zij zich niet wel gevoelde, gaf zij ongeveer hetzelfde antwoord als aan Jeannette, een antwoord, dat Betje noch haar man geruststelde, in de eerste plaats, omdat men dit van haar niet gewoon was en ten anderen, dewijl zij er merkelijk bleeker dan gewoonlijk uitzag, en hare oogen zeer flauw stonden. Toen men echter licht had ontstoken en de oude vrouw eenigen tijd deelgenomen had aan het gesprek, scheen haar niets meer te deren, zoodat Folkes schertsend de opmerking maakte dat veeleer Jeannette geslapen en gedroomd scheen te hebben dan hare grootmoeder.

Nadat men lang over huiselijke aangelegenheden en het nieuws van den dag had gesproken, fluisterde Ko zijne vrouw een paar woorden in het oor en zeide daarop, zich tot zijne dochter wendende:

»Van Breggen heeft ons, toen wij uit de kerk kwamen, nieuws van de Hausmann's meegedeeld, waarover je verwonderd zal zijn."

»Och," sprak Jeannette, de schouders ophalende, »over hetgeen men van die menschen hoort, moet men zich nimmer verwonderen."

»Je hebt eigenlijk gelijk," zeide Van Breggen, »doch ik kan u verzekeren, dat hetgeen ik vernomen heb je verwachting nog ver zal overtreffen."

»Je maakt mij inderdaad nieuwsgierig, laat eens hooren," hernam Jeannette, terwijl zij haar stoel nader bij schoof.

»Zoo als je weet," sprak Van Breggen, »liep het vorige jaar hier het gerucht, dat de oude Hausmann naar Amerika vertrokken was, zonder in het onderhoud van vrouw of dochter te voorzien. Paul was kort te voren meerderjarig geworden, en in het bezit van zijn vermogen gekomen. Ik vernam destijds van dezen en genen dat mevrouw Hausmann zich weinig om haar verlaten toestand scheen te bekommeren. Zij vertoonde zich, evenals vroeger, overal in het openbaar, en bleef op denzelfden voet voortleven, natuurlijk van het kapitaal van haar zoon, dewijl het algemeen bekend is dat zij geene middelen heeft. Paul, die weinig nut getrokken had uit het slechte voorbeeld zijns vaders, maakte insgelijks groote verteringen en stak zich in allerlei gewaagde speculatiën. Zulk een levenswijze kon natuurlijk niet blijven voortduren. Reeds meer dan een half jaar geleden was ons verteld dat Paul een zeer schandelijk leven voerde en met zijne moeder in vijandschap leefde, alsmede dat mevrouw Hausmann het huis, dat zij tot dusverre bewoonde, verlaten en bijna al haar meubelen verkocht had. Ik sloeg er weinig acht op, omdat ik geen het minste belang stelde in hetgeen die lieden aanging, en men buitendien te eeniger tijd toch zoo iets te gemoet kon zien. Wat ik echter gisteravond moest vernemen, heeft al mijne verwachtingen overtroffen.

»Zij zijn waarschijnlijk met de noorderzon vertrokken?" zeide Jeannette.

Van Breggen schudde ontkennend het hoofd en vervolgde toen:

»Gisteravond, nadat de winkel gesloten was, kwam de knecht mij zeggen dat een juffrouw mij verlangde te spreken. Ik was zeer nieuwsgierig te weten aan wie ik nog zoo laat een bezoek te danken zou hebben; doch verbeeld u mijne verbazing, toen ik mevrouw Hausmann waggelend de kamer zag binnenkomen."

»Mevrouw Hausmann bij u?" vroeg Jeannette, hare handen van verwondering in elkander slaande.

»Niemand anders; doch zij was nog slechts de schaduw van mevrouw Hausmann, die wij vroeger kenden; zij zag er bleek en verwilderd uit, en hare kleederen getuigden van groot verval. Ik kon mijne oogen nauwelijks gelooven, en wist niet of ik waakte of droomde. Wat kon die vrouw op dat uur van mij verlangen? Nadat ik haar een stoel had aangeboden, dewijl het mij niet ontging dat hare knieën wankelden, begon zij met eene bevende stem verschooning te vragen voor hare vrijheid, en deelde mij toen in een lang gesprek, dat haar zeer pijnlijk viel, de volgende bijzonderheden mede. Het was waar dat haar man naar Amerika vertrokken was en niets van zich liet hooren. Paul had zich maanden achter elkander aan

zulk een losbandig leven overgegeven, en door zijn speelzucht zulke aanzienlijke verliezen geleden, dat niet slechts zijn gansche vermogen daardoor verzwolgen was, maar hij bovendien aanzienlijke schulden had gemaakt. Sedert twee maanden had hij Amsterdam verlaten, zonder dat men wist waar hij zich bevond. Het was reeds meer dan een half jaar geleden dat Paul haar zonder eenige geldelijke ondersteuning had gelaten. Toen niemand haar eenig crediet meer wilde geven had zij langzamerhand hare sieraden en meubelen verkocht, tot haar eindelijk niets meer overbleef, en zij tot de diepste armoede verviel. Hierbij kwam nog dat Suze sinds een maand ernstig ziek was. Sedert twee dagen hadden beiden nauwelijks eenig voedsel genoten, en waren zij zelfs bij de heerschende koude geheel van brandstoffen verstoken.

»Dat alles deelde zij mij bij tusschenpoozen mede, met een stem, die van groote radeloosheid getuigde, en smeekte mij ten slotte haar eenigen onderstand te verleenen, daar zij niets meer te verkoopen of te verpanden had en de honger haar wanhopend maakte."

»Groote God!" sprak Jeannette, bleek van ontsteltenis, »moest het zoover komen met die ongelukkige menschen!"

»Menige harde verwijting drong zich bij mij op," zoo vervolgde Van Breggen, »doch de vrouw, die ik voor mij had, zag er zoo diep rampzalig uit, dat het

mij niet mogelijk was er een enkele van over de lippen te brengen. Ik kon echter niet nalaten haar te vragen, waarom zij zich in haar nood juist tot mij wendde, dewijl zij mij slechts weinig en dan nog niet van een gunstige zijde bekend was. Zij verhaalde mij toen dat zij nooit veel vrienden had geteld, en al hare pogingen in de laatste dagen om nog eenigen onderstand te bekomen, vruchteloos waren geweest. Wanneer ik de moeite wilde doen, mij van haren toestand te overtuigen, zou ik kunnen zien, dat op de kamer, alwaar zij sinds een paar maanden verblijf hield, zelfs geen bed meer overgebleven was. Door radeloosheid gedreven, had zij geen anderen uitweg geweten, dan mijne barmhartigheid in te roepen."

»En wat heb je gedaan?" vroeg Jeannette terwijl hare groote oogen in gespannen verwachting op den jongeling gericht waren.

»Ik vergat al het leed dat de Hausmann's u hebben aangedaan, Jeannette, en zag slechts een ongelukkig wezen voor mij, dat onder de straffende hand Gods gebukt ging."

Het meisje reikte hem diep ontroerd de hand; er stonden twee groote tranen in de oogen, die zoo welsprekend op hem waren gericht, dat hij in verwarring geraakte en hare hand in de zijne hield.

»Nadat ik nog naar eenige bijzonderheden had gevraagd," zoo vervolgde Van Breggen na eenige

oogenblikken, »bood ik de rampzalige vrouw eenig eten aan en liet, middelerwijl zij daarvan gretig gebruik maakte, door den knecht, die nog aanwezig was, in een mand wat rijst, koffie en andere levensbehoeften doen, terwijl ik haar ook nog eene kleinigheid gaf om voor het oogenblik brandstoffen en hetgeen zij verder noodig had te koopen. Het was inderdaad duidelijk te zien dat de nood dringend geweest was. Diep vernederd door de schaamte en smart barstte de vrouw in een vloed van tranen uit, noemde mij haar redder en zou voor mij op de knieën zijn neergezonken, zoo ik dit niet bijtijds had verhinderd. Alvorens zij vertrok, beloofde ik haar, dat ik na de feestdagen mijn best zou doen om te zien of er niet eenige verbetering in haar toestand te brengen was."

Allen waren zeer getroffen door hetgeen Van Breggen had medegedeeld.

Betje zat in diepe gedachten verzonken. Meer dan ooit kwam haar thans het verleden voor den geest; het verleden, dat getuige geweest was van hare dwaasheden. Zij dacht vooral aan den Kerstavond, nu juist twee jaren geleden, toen zij nog zoo vol wereldsche plannen was, en toen het tooneel met hare moeder plaats had, dat haar nimmer uit het geheugen kon gaan. Dezelfde mevrouw Hausmann, die bij die gelegenheid zulk een groote rol speelde, was nu aan dat noodlottige huis om brood komen vragen!

Folkes scheen aan zijne vrouw te bespeuren dat die herinneringen pijnlijk op haar gemoed werkten. Hij maakte haar van hare droomerijen los door haar voor te stellen of zij na de feestdagen niet met Van Breggen zouden kunnen overleggen wat tot verbetering van den toestand van mevrouw Hausmann gedaan kon worden; »want," zeide hij, »die menschen hebben ons wel veel leed veroorzaakt, maar God heeft alles ten beste beschikt. Hij wil dat wij zullen vergeven en vergeten."

»Dat is een schoon voornemen op dezen feestavond," sprak de oude vrouw, »want Hij, die dezen nacht geboren werd, heeft ons geleerd onze vijanden te beminnen. Wellicht vindt uwe vergevingsgezindheid aanleiding dat die ongelukkige menschen God leeren kennen, bij wien wij alleen de ware verzachting voor ons leed kunnen vinden."

Er werd nog lang gesproken over vele zaken, die met de familie Hausmann in betrekking stonden.

Toen het wat later geworden was, zeide Jeannette tot de oude vrouw: »Kom, grootmoeder, willen wij nu ons Kerstlied nog eens zingen?"

Zij moest hare vraag herhalen, want de oude vrouw was onder het gesprek weder ingesluimerd. »O ja, wij moeten ons Kerstlied nog zingen," antwoordde zij eindelijk met een glimlach, dien men altijd om hare lippen vond, wanneer zij tot hare kleindochter sprak:

»Wat ben ik vandaag dommelig en zwak van geheugen!"

Jeannette plaatste zich voor de piano, speelde eene korte inleiding en zong toen eenvoudig, maar vol diep gevoel het schoone lied, dat haar reeds was geleerd, toen zij nog nauwelijks de woorden kon uitspreken:

»Daar viel een hemeldauwe
  In 't nederigst Maagdelijn,
Daar kon geen hooger vrouwe
  Ooit rijker moeder zijn.
Ze is reine maagd gebleven,
  En smarte leed zij niet:
O Moeder zoo verheven,
  U zij ons glorie-lied."

Liefelijk en verheven klonken die tonen van het lied ter eere van het goddelijk Kind, dat in Bethlehem in een stal geboren werd. Jeannette hield de oogen op de afbeelding van de H. Cecilia gericht, die boven het speeltuig hing, en in die oogen stonden tranen, doch niet van smart zooals op een anderen Kerstavond, toen zij gedwongen werd zich dienstbaar te stellen voor wereldsche ijdelheid. Haar hart vloeide over van zalig genot; want op dien avond gevoelde zij meer dan ooit welke weldaad God in Zijne oneindige liefde aan hen allen had bewezen, door uit het ongeluk zooveel goeds geboren te doen worden.

Ook de oude grootmoeder had de oogen naar omhoog geslagen, als dacht zij er aan dat zij daar weldra een woonplaats hoopte te vinden, als gevoelde zij dat dit lied hare ooren niet meer zou streelen. Men hoorde aanvankelijk nog duidelijk, hoe zij met bevende stem Jeannette volgde, doch dit duurde niet lang; men zag toen nog slechts dat hare lippen zich bewogen, het geluid had geheel opgehouden, en het schommelend hoofd zonk weder op de borst.

Jeannette vervolgde intusschen het lied, en toen het geëindigd was, bleven hare vingers nog lang over de toetsen zweven, als kon zij zich van de treffende melodie niet losmaken. Toen de laatste tonen weggestorven waren, keerde zij zich om, ten einde een dankbetuiging van hare grootmoeder in te oogsten, doch eensklaps ontsnapte haar een kreet. Het hoofd der oude vrouw was geheel op de borst gezonken; het schudde ook niet zooals gewoonlijk, en de lippen waren bleek en samengetrokken.

Er heerschte groote ontsteltenis, toen men zag dat zij daar geheel bewusteloos zat, en Betje wrong radeloos de handen, meenende dat hare moeder reeds den geest had gegeven. Door het aanwenden van gepaste middelen kreeg zij echter allengs haar bewustzijn terug. Toen zij de oogen weder opende, lag haar hoofd in de handen harer dochter, terwijl Jeannette, voor haar geknield zijnde, de handen, waar nog de rozenkrans in geklemd

zat, in de hare hield. Folkes waschte hare slapen en vroeg of hij haar te bed wilde brengen, doch zij schudde met het hoofd.

»Ik ben hier goed," sprak zij in afgebroken woorden, de doffe oogen vol liefde op hare kinderen vestigende, doch ik gevoel mij zoo zwak en afgemat, dat het is alsof God mij tot zich wil roepen."

»Moeder...... lieve moeder!......." riep Betje, luid snikkende, terwijl Jeannette haar hoofd van aandoening in den schoot der oude vrouw verborg.

Folkes fluisterde zijne vrouw in dat zij zich bedaard zou houden, en antwoordde: »U ben wellicht buitengewoon vermoeid, moeder, of mogelijk heeft het verhaal van Van Breggen u te gevoelig aangedaan."

De oude vrouw schudde andermaal ontkennend het hoofd.

»Je moet je niet bedroeven, kinderen," sprak zij, terwijl haar hand over het hoofd van Jeannette gleed, »maar ik geloof, dat God mij roept....... en ik heb de HH. Sacramenten nog niet ontvangen."

»Van Breggen is den dokter gaan roepen," zeide Folkes, »dit zal u wellicht geruststellen."

»Dat is goed," antwoordde de oude vrouw met flauwe stem; haar hoofd daalde andermaal op de borst neder en zij scheen weder in te sluimeren, zooals dien dag reeds dikwijls had plaats gehad.

Het was een droevig tooneel, dat in die kamer

plaats greep, waar nog weinig oogenblikken te voren de heldere stem van Jeannette weerklonk.

De geneesheer, die zeer spoedig kwam, had nauwelijks de oude vrouw gadegeslagen, of hij gaf op zeer voorzichtige wijze te kennen, dat men onmiddellijk een priester roepen en zich op het ergste voorbereiden moest. Na nog een opwekkend middel te hebben voorgeschreven, dat dadelijk gereed moest worden gemaakt, nam hij afscheid, met de zekerheid, dat hij den volgenden dag een lijk zou vinden. *Zijn* taak was daar afgeloopen, maar er moest nog een andere arts komen, die de bovennatuurlijke middelen toedient, in naam van God, den grooten Geneesheer der zielen. Middelerwijl Van Breggen nu ook naar de kerk gegaan was, spreidde Jeannette, die, hoe smartvol zij ook getroffen was, hare gewone vastberadenheid teruggekregen had, een sneeuwwit servet op de tafel en plaatste daarop een crucifix, een kandelaar met eene waskaars, eene kom met wijwater en een palmtak. Toen dit geschied was, knielde zij weder aan den schoot der grootmoeder neder in afwachting dat de priester zoude komen. Men hoorde niets dan het zacht prevelen van het jonge meisje, dat een vurig gebed tot God opzond, en het snikken harer moeder, die hare smart niet wist te bedwingen. De oude vrouw, die na het gebruik der medicijnen van lieverlede uit hare verdooving ontwaakte, richtte de

reeds half gebroken oogen op hare dochter en zeide:

»Betje, je moet niet weenen; God heeft mij een lang leven geschonken en zal mij nu, naar ik hoop, in Zijn rijk opnemen; bid dat Hij mijne ziel genadig zij, wanneer ik voor Zijn oordeel zal verschijnen."

Betje zonk naast Jeannette aan de voeten der stervende neder en riep voor zooverre de smart haar dit veroorloofde:

»Moeder.... lieve moeder, ik heb zoo slecht gehandeld, ik heb u zooveel verdriet veroorzaakt door mijne dwaasheden, en nu ik mij wil beijveren om dit alles weer goed te maken, zal ik u moeten missen."

Folkes, die met het hoofd voorovergebogen aan den schoorsteenmantel stond, wischte met de palm zijner hand de tranen af, die elkander in zijne oogen verdrongen. Hij dacht er wellicht aan dat hij op een anderen Kerstavond, in den zwijmelroes der wereldsche vermaken, die vrouw bedreigd had, wier leven hij thans zelfs ten koste van zijn bloed zou willen redden; ook hij viel luid snikkende aan de voeten van de stervende neder. De oude vrouw legde de handen op de hoofden harer kinderen.

»God weet hoe lief ik u heb," sprak zij, »en dat ik u reeds lang alles vergeven heb, zooals ik ook vergiffenis voor mijne zonden hoop te verwerven. Moge God u zegenen, zooals ik u allen zegen....

Zijn heilige naam zij geprezen, Hij wil mij in Zijne liefde nog een laatste gunst bewijzen, door in denzelfden nacht dat Hij op de aarde kwam, in mijn hart te komen rusten.... Onze woning zal nu werkelijk een stal van Bethlehem zijn.... Ween nu niet meer, maar laten wij ons op Zijne komst voorbereiden."

Die vrouw, wier gansche leven door eene buitengewone geestkracht gekenmerkt was, putte nog in haar laatste uur troost en sterkte uit de ware bron van verkwikking. Zelfs op haar sterf bed wist zij nog troost en bemoediging in te boezemen.

Korten tijd daarna verscheen de priester, die haar de laatste genademiddelen der Kerk kwam toedienen. Aan hare voeten neergeknield lagen hare kinderen, die haar als een heilige vereerden, en in hare hand hield zij het beeld vastgeklemd van Hem, in wien zij steeds hare grootste hoop had gesteld. De brave vrouw was gedurende haar leven op den Kerstavond in den geest zoo innig met de herders bij de kribbe des Heeren tegenwoordig geweest, nu was het voor haar een groot genoegen, dat zij in haar laatste oogenblikken juist op dien avond het geluk had van zich met Zijn goddelijk Vleesch en Bloed te mogen voeden. Evenals in den stal van Bethlehem waren daar de engelen onzichtbaar tegenwoordig en in dat stervende hart weerklonk nog het *Gloria in excelsis Deo*, toen de tong reeds sprakeloos geworden was. Zoo stierf

de rechtvaardige, die in de vreeze des Heeren geleefd had. Zoo eindigde de derde Kerstavond, dien wij bij Folkes bijwoonden.

Weinige dagen later ging een eenvoudige lijkstoet langs de straten der hoofdstad. Niemand dacht er aan in de stad, waar schatten op schatten gestapeld worden, dat de vrouw, die men ter laatste rustplaats bracht, de grootste schatten voor de eeuwigheid had vergaderd. Haar naam was van het boek der levenden uitgewischt, maar Hij, die in het verborgen ziet en in de ootmoedigen Zijn welbehagen vindt, had dien naam opgeteekend in het boek des eeuwigen levens.

Op den volgenden Kerstavond zag men op het kerkhof buiten de Raampoort twee vrouwen een krans hechten aan een eenvoudig steenen kruis op een der graven. De eene was juffrouw Folkes, de andere hare dochter Jeannette, toen reeds sinds eenigen tijd de vrouw van den kruidenier Van Breggen op de Heerengracht. Folkes en zijne vrouw wonen nog altijd in hetzelfde huis op de Baangracht, dat zij niet willen verlaten, dewijl zij meenen dat het gezegend is door het sterfbed van de onvergetelijke moeder, en de kinderlijke liefde en vlijt hunner dochter, die nog altijd dezelfde zorg aan hen blijft besteden.

Voor den lezer, die gaarne het onderste uit de kan heeft, kunnen wij hier nog bijvoegen, dat de

weldaden, door Folkes en Van Breggen aan mevrouw Hausmann en hare dochter besteed, letterlijk verspild waren. De moeder is in eene achterbuurt gestorven, terwijl hare dochter zich wegens diefstal in de gevangenis bevond.

EINDE.